

172785

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

172785

7

R. BERDE MÁRIA
SZENTSÉGVIVŐK

REGÉNY

I.

ERDÉLYI MAGYAR ÍRÓI REND KIADÁSA

OSZK

[Országos Széchényi Könyvtár]

R. BERDE MÁRIA

SZENTSÉGVIVŐK

ERDÉLYI REGÉNY

I.

Nem ez történt.
I g y történt.

AZ ERDÉLYI MAGYAR ÍRÓI REND KIADÁSA

0. km 0

MINDEN JOG FENNTARTVA.
A FORDÍTÁS JOGA IS.

172785

~~38368~~

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA

I. Nyomt. Növedéknapló

1934

571

KÁLVIN KÖNYVNYOMDA. ORADEA-NAGYVÁRAD

ELSŐ KÖNYV

OSZK

Magyar Széchenyi Könyvtár

I.

— Valamit csinálni kellene . . .

Ha egy koporsóban mondja, amelyre már ráhúzták a hantot, nem halt volna meg jobban a szó. Szétfolyt a szürkületben, eltapogatott a négy falig, lehullt a padlóra, a mennyezetet el sem érte. Megfuladt tompán, visszhangtalanul.

— Valamit csinálni kellene —

Hangját felemelte, ahogy egészen bizonyosan az élve eltemetett is kiáltozik, — mit tudja, mi van túl a deszkán, élet-e vagy csak a sűrű, reménytelen temetőföld.

Figyelt. Harmadik szobából — erősen szűrve — varrógép surrogása hallatszott be és nyugalmas asszonyi szóbeszéd. Ott ég már a gondoszlató lámpafény, Gréti a kisasszornynak keze alá dolgozik és közben egy-egy biztatást ad a pokrócon játszó kicsinek.

— Valamit csinálni kellene!

Ereje támadt a szónak, feszült, kiugrott az erkélyre, csak az utcán esett össze, mint a talajt érő buborék. Másfelé azonban áthatolt az ajtó siketítő, vastag szőnyegén, végigsuhant az ebédlő bolyhos homályán, elgyöngült a gyermekszobában, de haltában elérte az asszonyka fülét.

A fény is beesett vele, mikor belépett.

Alacsony volt, fodrosszöke hajú és arcát leányosan rózsaszínű hamv, ijedten kedves pillantás tette vonzóvá. Fehér vállkendős, gyöngyvirágmintás kék

dirndli-ruhája olyan gyüretlen, olyan tiszta volt, mintha porcellánból volna.

— Szólítottál ?

A hirtelen felgyújtott lámpavilág élesen villant a férfi szemébe. — Az asszony tehetetlen aggodalma mindig idegesítette, sőt megszegényítette. Hogy érte folyton búslakodik egy ilyen szinte-gyermek, aki maga szorulna aggódó körülkarolásra. Hogy talán még szánja is őt!

— Nem szólítottam senkit.

Hidegen, majdnem kegyetlenül mondta. Az asszony tétovázott egy pillanatig. Nem mert szólni, tudta, nincsen hatalma férjének kínjai felett. Visszaforodt és még hallotta, ahogy a villanycsap türelmetlenül lecsattintódik mögötte. Az ebédlőn átmenve vállkendőjébe lopta könnyeit. Nem haragudott. Itt nem lehetett haragudni! Az volt az érzése, még ha dühöngene is az ura, akkor sem panaszkodhatnék.

Ketreces állat módjára végzett szobasétáját Ajton félbehagyta és az erkélyre nyitott. Már az ajtóhasadásnál idegen szag csapta meg, fáklyafüst vagy mi. Az utca lent több volt, mint csendes: siket volt. Az augusztusi tikkadásban megadó rezdületlenségben posztoltak a gömbakácok, lélek se járt. A város zöme mélyebben feküdt és most úgy tetszett, hogy az esti világosság, mely felette szokott derengeni, valamivel rötebb, mint máskor. Sőt a szembenlévő, egy idő óta mindig lecsukott zsalusházban egy ideges kéz árva gyertyaszálakat tett sorban az ablakokba. A férfinak agyába szúrt: igaz, igaz! Akármilyen hihetetlen: ma ünnepelni kell. Ahogy a plakát hirdette: együtt az ujjongó Budapesttel.

Elfuttatta szemét az utcavégig, ahol az a széles útba torkollott. A fény ott is szaporodott és a sarkon fekete embercsoport rémlett fel. Nem sokból verődött és alakjai összébújtukban a beteg juhok mozdulatlan-ságára emlékeztettek.

Ismét heves vágy kínozza: kiáltani és hallgatózni.

De a sarkonállók nem fogták fel szavának értelmét. Kissé megmozdultak, még összébb hajoltak és

nem támadt többet semmi visszhang sehol a céltalan erőfeszítésre. A helyeit lassan, remegő kondulással megszólalt a várbeli templom nagyharangja és mind tömörebb, szaporább hullámaival betemette a várost és megfojtotta a hangot.

A férfi visszafordult a házba, le a lépcsőn, ki az utcára. A gyalogjárót estikék szegték, feleségének és más szelíd asszonyoknak ültetései. Ők egyedül nem fáradtak el a kedvességben, virágoztak és illatoztak, mintha virrasztának és imádkoznának.

Odaállt a fekete csoportba. — Nagyon sápadt, a görvélytől félreképű férfi suttogott. Hévvél hadonászott, mint aki alig bír mondanivalójának örömeivel.

— Az egész egy óriási törbecsalás.

— A, hiszen virággal fogadták őket!

Ezt egy izgágán keserű hang ejtette.

— Ebben van éppen a csel. Elaltatják a gyanújokat. Mikor már erősen bizton érzik majd magukat, akkor a nemzeti hadsereg —

— Miféle nemzeti hadsereg? A fehér, amely velük operált és átengedte őket a Tiszán Algyőnél?

A görvélyes elfordult az izgágától és a többinek magyarázott, akik jámborak voltak, csüggedettek és reményt esdeklők.

— Bakcsi cipész vette le a futár talpát . . . s a levélben meg volt írva pontosan a haditerv.

— Te láttad, láttad barátom?

Egészen körülfogták, a falig hátráltatták, még a ruháját is meg-megérintették, mint egy szentnek. Csak az újonnan jött érdeklődő szorult távolabbra, a gyalogjáró közepére.

— Nem láttam, de olyantól tudom, aki maga szemtanutól —

Ebben a pillanatban a kívülálló férfiba valaki kegyetlenül beleütközött.

— Pardon.

A hang kellemetlen volt, szinte újabb bántalom. Hozzá az ismeretlen egy-két lépés után, mintegy fel-eszmélve, váratlanul visszatorpant, jól belenézett a meglökött férfi arcába és azt mondta:

— Egy szóra, uram.

A sarkonállók jobbára viseltes, kopott ruházatú emberek voltak, de az ismeretlen valósággal elhanyagolt külsőt mutatott. Beesett arcát a borosta még hervadtabbá tette, ruhája, akárcsak ha benne aludnék, oly gyűrött volt. Éppen azért bizalmat keltett. De bármilyen hasonsorsúnak is tűnt a többi ödöngővel, a megszólított talán mégsem követte volna, ha nem széled szét az egész társaság.

Katona furakodott könyökkel közibük és kiáltott valamit, ami azt jelenthette, hogy tilos a csoportosulás.

A két egymásba botlott férfi erre lefelé indult az utcán.

A főtér felől idáig szivárgott már a csimpolyaszó, a trapp. A fáklyafüst is erősödött és az ablakokban itt már több volt a parancsra gyúlt gyertya.

Az ágrólszakadtnak tetsző férfiú szétmálló szivarvéget rágicsált és komoran maga elé nézve hallgatott. Most felkapta fejét és újra élesen szólt rá társára:

— Mondja kérem, mit keres ön a sarki mártírok között?

A kifejezés megcsípte a másikat.

— Volna szíves megmondani a nevét talán?

— A nevemet? Tegyük fel, azt mondom: Borbáth.

— Ugyan kérem!

— Aha, persze, tisztában van vele, hogy Borbáth, a levitézlett nagytekintélyű városatya az nem én vagyok. De bezzeg, ha azt mondom: Korlát Kálmán, ezzel csöppet fel nem villanyozom. Mikép ha ön azt mondja: Ajton Barna, nem fogja senki azt felelni: á, örvendek!

S mert hallgatója csak fanyar mosollyal válaszolt, hozzátette:

— Valamit mégis csak csinálnunk kellene!

A szó gyengén megrázta Ajtont.

— Ugyan mit?

— Hogy ez fordítva legyen!

Kiérték a főtérig. Olyan ünnepi volt az, mint mikor a beteg ember bálra öltözik. A húsvét táján

levert cęgtáblák helyére csak itt-ott került fel a hirtelen festett, olcsó új cégér. Az ablakokban virágatlanul égtek a díszítetlen gyertyaszálak és fényüknél a homályból előszínesedtek a házak ormára tűzött, kurta papiros-zászlók.

Bádogsisakos katonaság torlódott elibük. Az úttest közepén, fáklyákkal meneteltek, tömeg azonban nem kísérte őket, csak egy-egy néző lézengett a gyalogjárókon.

— Dehát kit érdekel most egyetlen dolgon kívül más egyéb? Pláne sajátmaga? — kiáltott fel Ajton.

— Engem.

— Kicsoda ön, hogy ilyen fényüző lehet?

— Ugyanaz, aki ön.

— Bocsánat. Az én fajtából egy megyében csak egy van.

— Bár úgy volna. Tízben is alig akad egy, attól félek.

— Elcsapott főispáni titkár?

— Tehetség.

— Mire nem gondol! Talán szintén írt valaha?

— Én találtam ki egyebek közt húsz évvel ezelőtt a „Samuka érdeklődik” című rovatot Budapesten. Ön pedig megírta a „Sápadt Verseket”, ugyancsak Budapesten. Mégis háromnegyed éve nem volt eszében, hogy épkézláb mondatokat tud fogalmazni.

— Mond valamit.

— Hanem a helyett kijön a sarokra . . .!

Darabig hallgattak. A zene, a katonaság elvont, csak a por, a füst kísértett még nyomukban és az égő fájdalom.

— Uram. Mikor a kutya megvész, földet és követ fal kínjában, mert jót nem nyelhet.

— Ja úgy, tehát ön tisztában van azzal, mennyit érnek azok a Bakcsi cipészhez és egyébüvé érkező jóhírek.

Ajton nem felelt. Mintha sajtó fogát piszkálnák, úgy érintette ennek az embernek némely kijelentése.

— Nézze, kérem. Én nem látom önt szívesen

azok között, akik cipőtalpakból lesik a jószerencsét vagy Rudolf trónörököszt várják az oroszok élén.

— Mondja csak, egyáltalán nem tart tőlem?

— Mennyiben?

— Hogy legalább is itthagynom faképnél?

— Mi többet nem hagyjuk faképnél egymást. **Mi holnap** — nem, még ma! — rögzítjük azt a pontot, ahonnan megmozdítjuk ezt a földet, amelyen állunk.

— Ugyan, van is erre mód!

— Van, csak össze kell érte esküdni.

— Ostobaság.

— Az összeesküvés ostoba formáját sarki barátaira hagyjuk, mi okosan fogunk összeesküdni: nem Budapestért, hanem Budapest ellen.

— Nézze doktor úr, ha ön azt hiszi, hogy ez tréfálni való éjtszaka!

— De mortuis nil... persze így gondolkozik most a magyar multról. Hát ne is bolygassuk! Hanem beszéljünk a jövőről! Nekünk itt életet kell teremteni, mégpedig azonmód, ahogy azt másfél esztendeje folyóiratában, az Igaz Erdélyben körvonalozta.

— Nem érzi kérem az idők különbségét?

— De, túlságosan is érzem!

— Akkor csak arról volt szó, hogy hadat üzenjünk innen annak a pesti költészetnek, amely szerint „alkony borong s pacsirta szól a fán”. — Ajton keserűt kacagott, de aztán észrevette, hogy Korlát nem fogja fel, mi ebben a képtelenség. — Hanem ma! Ma, amikor úgy vagyunk, mint a kar, amely várja, hogy levágják a törzsről — ma beszélni decentralizációról!

— Ez a szó az ön találmánya.

— Meg is bűnhödtem érte! Ezek az égő gyertyák... ez a füst megmondhatná önnek, imé a válasz a végzettől — a központra szórt vádjaimért!

— Válasz, vagy figyelmeztetés, mely aktuálissá teszi hajdani kezdeményezését. És jelenleg több szükség van reá, mint másfél év előtt! Vagy mint véli ön.

Hogyan alakul a világ és különösen a mi helyzetünk?

— Akármit gondolok, ezt a legrosszabb lélektan pillanatnak tartom a csatakiáltásra. Halálos ágynál nem szoktunk a téli beszerzések szükségességével törődni.

— Ön gyógyíthatatlan romantikus.

— Én nem vagyok romantikus, ahogy ön sem cinikus, a különbség csak az, hogy ön úgy beszél, mint aki operál és én úgy jajgatok, mint akit vágnak.

— Köszönöm. Tehát mégis igazam van. Mert annak van igaza, aki operál. És bárhogy fáj önnek a nekifogás, amikor csak aggódni és gyászolni szeretne, neki kell fogunk, hogy megteremtsük itt a leginkább szükséges életfaktort.

— S miért volna az írás ez a tényező? Amikor minden a politikával áll vagy esik máma?

— Mert az írás az a mankó, amivel a politika által elbuktatott „minden” feltápáskodhatik.

— Mit akar ön tulajdonképpen?

— Hála Istennek, hogy helybe értünk! Folytatni akarom az utat, amelyen ön lecsücsült. Lapot indítok.

— Van hozzá valami alapja? Mert én már fenéig kikóstoltam a pénztelen és írástalan lapalapítás gyönyöreit.

— A legfontosabb megvan.

— A kéziratanyag, vagy a tőke?

— A cím. „Virrasztó”. Nem frappáns? Hagymányos, célzatos és mégis stílusos. S mivel már ennyire vagyunk, felmegyünk Krammerhez.

— Most? — Ajton kivette óráját. Kilenc volt, az új időszámítás szerint.

— Férfiak vagyunk, nem cécózunk.

Ajton hűvös idegenséget érzett. Erről a Korlától legalább nem tudja, kicsoda. De Krammer, — emlékszik, — miféle átszellemült képpel loholt mindig az októberi napokban! Csakhogy mostmár, mintha mégis, mennie kellene, vagy tán csak tehetetlenségé-

ben esik, hull valamerre, mint a kő, amelyet akaratos utcagyermek rugdal előre?

Szép, széles útrészhez értek, a térszerű kitágulásban darab park díszlett és felette még egy ívlámpának is megkegyelmezett a városi takarékoság. Fényével sárga, beteg mécsesekké hervasztotta a csonk felé égő ünnepi gyertyákat.

Régiforma, egyemeletes ház kovácsolt vaskapuját próbálta Korlát kinyitni. Először csak a kilincsnél fogva rázott nagyot rajta, aztán teljes ököllel vágott vagy kettőt a zárólapra.

Kisvártatva szinte gyermekeken sürge léptek kattogtak belülről, mind közelebb. A kulcs fordult és egy férfi ötlött ki a kapurészen. Vaksötétben, nagyokat szökdécselve vitte őket folyosón, lépcsőkön át egy már éjtszakára rendezett kis ebédlőbe. A székek a reggeli takarításhoz az asztalra, a dívánra voltak felrakva. Hanem azért Korlát nyugodtan vett ki egy szivart a kredencen álló készletből, gyufát kért és letelepedett. Fújta a füstöt és összehúzott szemmel beszélt:

— Péter, kérlek, mint látod, Ajton urat máris sikerült a föld fenekéből exhumálnom.

A háziúr hangtalanul nevetett.

Pillanatra, valamelyest a sértő kijelentés hatása alatt az „exhumált” újra feltette magában a kérdést, ugyan mit is keres ő itt, mire is mehet ezzel a németnevű, furcsa októbristával és Korláttal, aki a legjobb esetben kikeresztelkedett zsidó. Vajjon igazán, ebből lesz a cserebogár? Egy fülét-farkát eleresztett székely, egy jóindulattal naivnak mondható svábgyerek és egy hetvenkedő, ágrólszakadt izraelita volnának elhívatva, hogy kitapintsák egy halálra ítélt világ archimédesi pontját? Szerepük oly nevetségessnek tűnt, mint a felfuvalkodó békáké.

Miféle elindulás, miféle kátyubanrekedés lesz ebből, amikor fajtájának címeres nagyjai, a tekintélynek, rangnak, pénznek birtoklói kéztördelve vagy káromkodva vergődnek a tehetetlenségben, és legfeljebb

reszketnivalóikért reszketnek, nem pedig hogy új lehetőségeken törnék a fejüket.

— A Virrasztónak legkésőbb szeptember tizenötödikén meg kell jelenni. Nincs tehát összesen hat hetünk sem. Éppen ezért még holnapra össze kell hívunk mindenkit, akire számíthatunk.

A hálószoza ajtaján most belülről kopogott valaki. Vékony női hang szólott ki, szinte könyörögve:

— Péter, Péter, ne beszélgessetek semmiről, amíg ki nem jövök!

— A feleségem, — fordult Krammer az urakhoz. — Ígyekvés, ígyekvés! — kiáltott be hozzá.

A hálósobából kapkodó öltözködés hallatszott, aztán megjelent Zsuzska asszony. Látszott, hogy szundikált már, a pirosabbik félarcán ott volt a párnatüremlés nyoma. Színehagyott pongyolájánál egyebet nem kapott kézhez hirtelen, és a kontya lepotyogással fenyegetett. Friss alvástól és friss kíváncsiságtól csillogó szemmel leste a szót.

Krammer meglehetősen egy kis ceruzavéget.

— Először is — mondotta faricskálás közben — meg kell állapítanunk, hogy mindenkit meghívunk-e, aki valaha tollat fogott városunkban?

Korlát gyanakodva pillantott reá.

— Csak nem tettél ígéreteket holmi fűzfapoétáknak, vagy vérszegény riportereknek?

— Kérlek, én, ígéretet? — kivörösödött. — De mégis csak számot kell vetnünk a tényállással, hogy a a magyar irodalomnak Kazinczy előtti koránál inségesebbek vagyunk!

Korlátot, mint minden nem céhbeli embert, boszszantotta a neki tudakosság számába menő hivatkozás.

— Semmi közünk a Kazinczy előtti korhoz. Nem lépünk kétszer ugyanazon folyóba. Írd:

„Tisztelettel meghívjuk Önt ma estére, fél kilenc órára, a Krammer Péter úr lakásán, Kollégium-út 10. szám alatt tartandó irodalmi megbeszélésre.”

— A három név ilyen sorrendben jön majd rá: Korlát, Ajton, Krammer. Most pedig állítsuk össze a névsort.

Krammer felajánló kézmozdulattal Ajtonra mutatott.

— Hogy kit gondolnék a Virrasztó munkatársainak? Hiszen egészen bizonyosan rekedtünk mi itt többen, pennaforogatók. Csakhogy az ember nem tud egy-
másról, mint a más-más helyen kivetett hajótöröttek.

— Á, ön egész Erdélyre gondol?

— És ön nem?

— Ha felhívásaink szét is mennek, ez ebben a pillanatban nem volna reális számítás. A postán küldött kéziratokra keresztet vethetnénk! Semmi mód nincsen a pénzek beküldésére sem. Ezért egyelőre még előfizetőinknek is helyből kell rekrutálódniok. —
Hát te, Péter, kire gondoltál?

— Elsősorban Ratosnyay Boldizsárra.

Korlát rossz képet csinált.

— Persze, te azt hiszed, ha valaki tíz nyelven tudja mondani, hogy asztal, az mindjárt tehetséges író is egyben.

— Nem tekintve azt, hogy in politicis csak rá érdemes hallgatni, a legjobb stilisztának tartom ma Erdélyben.

— Akkor még korrigálni fogod véleményedet.

— A nemzeti tanács volt elnökéről van szó? — érdeklődött Ajton.

— Róla.

— Hallottam egyszer. Jól beszél.

— Nemcsak a tehetsége volna nyereségünk, hanem az elánja is. Ott volt ön, amikor elnökké választottuk? Nem? Persze, ön —

— Igen, én, persze — mosolygott Ajton — de azért csak folytassa.

Most kétfelé éreztek. Krammer mint piros ünnepre, Ajton mint forróhideg nyavalyára eszmélt vissza az októberi láz napjaira.

— Hát ilyen ember ez a Ratosnyay; vagy háromezeren gyűltünk a Közművelődési Ház dísztermébe. Mi nevelőmunkások közel százan vonultunk be. Márton Gerő szerkesztő azt gondolta, hogy ez valami nagyobb-szabású március tizenötödiki ünnepély, felállott a pó-

diumasztalhoz és elkezdett papolni a régi frāzisokkal. Szidta a Habsburgokat, éltette a negyvennyolcat. A munkások mozgolódtak, morogtak. Ratosnyay kilépett erre és rákiáltott: „Hallgasson az avult korrupció!” Hanem az ő eleganciája, jólápoltsága éppen nem tetszett a tömegnek. Szavát pedig nem értették. Elkezdtek acsarkodni: „Takarodjék... takarodjanak mindaketten! Reakciósak!” Ratosnyay félre akarta lökni Mártont, egy katona felemeli ekkor a puskát kettőjük felé és utána még vagy heten-nyolcan. Az emelvény emberei széttágulnak, Márton guggolva, majdnem négykézláb menekült... én magam is lapítok kifelé! No képzelje, Boldizsár akkor felugrik az asztalra és hatalmas hangon elkiáltja magát: „A mult halott! Vezető ma is kell, de vezető ma csak az értelem lehet!” — Mondom vagy tíz fegyvercsővel szemben.

— De kérlek Péter, forradalmi memoárjaiddal akarsz most mulattatni minket? Ird fel: Ratosnyay, s pont. — Aztán? — kérdezte fanyarul.

— Csángó Benedek, a Leánygimnáziumtól. Irodalomtörténész.

— Tudjuk. Párhuzam Ilosvai és Arany Toldija között.

— Egészen más vizeken evezel. Csángó fogja nekünk az olvasóközönséget nevelni. Az ő tanítványai megtanulják tisztelni a betűt. — Aztán gondolom még Dánielt, a régészt. Ásatásai magukban hatalmas témát adnak a tudományos rész számára.

— Csak ne volna egyetemi magántanár!

— Ez hátrány?

— Unalom és arrogancia, rendszerint! Vagy garantálod, hogy nem lesznek hatalmi túltengései?

— Inkább felírom Rézmiest a Kereskedelmi Iskolától. Tudjátok, úgy-e, milyen kitűnő munkát írt az erdélyi vasúthálózat kiépítéséről.

— Ha még egy tanárt ajánlasz, eltépem a papírod.

— Bágya Zsolt.

Korlát, mintha megcsípték volna, felszisszent:

— Most még csak az kell, hogy a szélnek eresztett hadsereg tisztjeit gyűjtsd a fejemre!

— Egészen épkezláb versei vannak és az egyetlen felhajszolható lírikus itt... rajtam kívül — szólalt meg Ajton. — A mellett festeget is, és ebben is több, mint dilettáns.

— Hopp! — ütötte magát Krammer homlokon. — Majd elfelejtettem Bolgár Endrét. Novellista. Jótollú, valóban. Aztán itt van Werner doktor, aki nagyszerűen fordít...

Ezek után végkép bedugult a házigazda tudománya. Gondolkozni kezdtek, egyikük, másikuk meg is kockáztatott pár nevet. De most már igazán csak olyan férfúi „széplelkek“ kerültek még, akikről tudva volt, hogy szoktak olvasni, vagy hogy általában művelt emberek.

— Ez nem is csuda, — elmélkedett Krammer, — elvégre aki volt, évtizedek óta futott innen, ki Pestre, mint sötétből a bogár a lámpafénybe. Én sem fogok itt vénülni, a cél mégis csak az, kivergődni a magyarság plénum elé.

Ajton sötét kedvben szegte rá a szemét.

— Ön így érez?

— Azt hiszem, mindnyájan.

Korlát csak legyintett.

— Mi az, hogy plénum? A plénum a tehetségek gyűjtőpontjában van. Akárhol lehet, — mormogta. Majd a réginek tüzen új szivarra gyújtott és elkérte a listát. Ahogy nézegette, mind rosszabbkedvű lett.

— Először is, ezek között alig van produktív ember. Másodszor — s ez nagy szépséghiba, nincs közöttük egyetlen asszonyi név sem.

— Persze! — A holnaposoknak megvolt a Miklós Jutkájok, a nyugatosoknak a Kaffka Margitjuk.

Zsuzska asszony vicogni kezdett.

— És... a virrasztósoknak meglesz a... a...
Dánielné Dán Annuskájuk!

Korlát botránkozva nézett félre és Krammer észrevette a rossz hatást.

— A föld feneke gyengén ereszt — ütötte el tré-

fával a dolgot, — és mi az erdélyi szellem kincsbányáit akartuk feltárni!

Ajton arcán most jelent meg az első kemény vonás, mint a meglocsoltt növényen az elevenkedés friss merevülése. Hozzá Korlát elővette az Igaz Erdélyt és olvasott: „Meg vagyok győződve, hogy a tehetségek itt rétegekben rothadnak, mint a terméketlen makk az avar alatt...”

— Ez gúny? — kérdezte elhárítón.

— Hát igazán azt hiszi, hogy nekem mulatság ez a csőd? Én önt ezzel a citátummal perbe idézem, önt, akitől annyit vártam, amíg nem ismertem és aki egy árva ötlettel nem szolgált ma egész este!

Ajton a lámpába nézett. Keze mintha emésztő gondolatokat gereblyélne, úgy szántogatott hajának túlnőtt, fekete sűrűjében.

— Én úgy hiszem, — mondta csendesen, — hogy az egész nem egyes ötleteken és nem a tüneményes lélekjelenlétben fog múlni.

— Hanem?

— Emlékszik a történetre: Mátyás és a mókus?

— Nem. És jobban szeretem, ha nem beszél képekben.

— Félek — szólt közbe Krammer — hogy nagyon is rá fogunk érní gyakorolni a Mátyás erényt és kívánni az eredményeit!

— Bár ne úgy volna! — szakadt fel Ajtonból, — bár hinném újra, hogy életem legnagyobb veresége a röpcédula: „Tudatom az olvasóval, hogy e számmal az Igaz Erdély beszűnt!” Bár átkozhatnám ismét a vidéket előzőnlő pesti giccset!

— Ön hisztériás, beteg gyermek, barátom.

— Sokan vagyunk ilyen betegek mostanában.

Felállott. Észrevette Zsuzska asszony füsttől pirosra rágott szemét és valami halvány önvád is szorongatni kezdte. Gréti jutott eszébe. Hogy minden hír nélkül van. Most, amikor a férfiakért ölelés közben is reszketni szokás.

— A zárórát úgyis lekésték, — marasztalt a háziúr.

— Én orvos vagyok, igazolom magamat, hogy konzíliumot tartottam egy haldokló felett.

— Mondj inkább születendőt, — tett Krammer félig tréfás indítványt.

— Mondhatja mindakettőt bátran.

Ajton mélyet sóhajtott. Nem is tudta, hányadán van érzelmeivel. Talán igazán elindul ma a betöltődés útján régi álma: az erdélyi szellem életrekapása. De milyen áron, ó, milyen áron! Előbb hontalanná kellett válnia, hogy tetszhalálából felébredhessen. Bár aludhatott volna még ezer évig! Bár rothadt volna az örökkévalóság televényévé, bimbóba fúlván a sok szép különakarat.

Közel volt a könnyekhez.

Korlát rendelkezett:

— Péter, kérlek, holnap jó korán járasd el az ívet, kérem Ajton, kanyarítsa alá a nevét.

A kapuban kikémleltek. Egy őrjárat éppen feléjük közeledett és rájuk vetette az ívlámpa fényében óriási, mozgó árnyait. Aztán falnál futottak, sebesen, nesztelenül, mint a patkányok.

1919 augusztus negyedikének éjtszakája volt.

II.

Krammerék az asztal mellett ültek. — Temérdek darab szalonna, sajt, vaj állott a házaspár előtt és éppen nekifogtak a villásreggelinek. Azonban nyomban össze is veszték, mert Zsuzska házsártoskodott. Nem, ma nem tűri meg, hogy férje a padlóra szórja a pipahamut!

Az ajtón kopogtak.

Egy kisfiú jött, akinek csodálatos módon a két lábaszárán kétféle harisnya éktelenkedett.

— Anyuka kéreti rögtön a tanár urat.

Krammer nem mert feleségére nézni. Az megtette magát, hogy falatja cigányútra tévedt és kivere-sedve tikogott.

— Igen, igen . . . de nézd fiacskám, ebben a perc-ben jöttem haza és ültem le az evéshez. Mondd meg azonban, hogy egy félórán belül . . .

A kisfiú megijedt.

— De akkor egész biztosan jön a tanár úr?

— Egészen biztosan!

A gyermek köszönt és húzódozva kiment. — Egy-két pillanat múlva Zsuzska átadta magát a még az este óta beléjerekesztett, boldog kacagásnak.

— Kérlek szépen, ne ostobáskodj — idegeskedett Krammer, — mi a csudát akar ez az asszony már megint? Megérem, a diák nem a régészeti múzeumba vitte az ívet Dánielhez, hanem a magánlakásukra!

Nyelt még pár sehogyan sem ízlő falatot, aztán fejébe nyomta a kalapot, fogára a pipát és kilépett a tornácra.

. . . . — Mi az fiacskám, mire vársz, hiszen meg-mondtam, hogy menni fogok.

— Anyuka megparancsolta, hogy haza ne mer-jem tenni a lábamat a tanár úr nélkül! —

Meglehetősen elhanyagolt kertudvaron egy rend-kívül szép, de sápadt, szenvedő arcú kisleány volt posztra kiállítva. Alja szélétől derékig felhasadt kön-töst viselt, úgy, hogy lépteinél ki-kivillant a fehér-neműje.

— Kérem, parancsoljon erre, — mondotta ille-delmesen és Krammert a verandára vezette.

A kicsi igen halkán beszélt és lábujjhegyen lé-pegetett. Krammer, aki szokva volt, hogy Zsuzska ak-kor is nótázva rontott az ebédlőbe, amikor ő kínos fejtörésben „fogalmazott”, megkérdezte:

— Talán beteg van a háznál?

— Csak anyuka pihen s nem szabad felijeszteni.

Meghagyta, ha a tanár úr jön, jelenthetem.

Hosszas várakoztatás után kinyílt a hálószoza és Krammer szemben találta magát Dánielnével. Az asszony valamikor talán olyan volt, mint a kisleánya, de egész lénye elzilálódott az idővel. Kivált a szemén tűnt fel ez. Ugyanazok a kicsit ferde és mégis tágnylású, őzikesötét szemcsillagok, csak hogy tele nyughatatlan, zavaros fénnel.

— Jónapot, kedves tanár úr. Jöjjön, jöjjön. Gratulálni akarok magának, hiszen tudja, mióta hangsúlyozom már az Irodalmi Társaságban is és mindenütt, még annak idején, mikor lentjártak Adyék, mondtam, szép szép az idegenek lehozása, de állandóan a helyi erőkből kellene ilyesmit rendezni. Jó, hogy végre meghallotta valaki szavamat és tervemet megvalósítja!

Míg beszélt, a feje tetejére baglyalt hatalmas kontyból, a leszorító bársonyszalag felett kiszabadult egy vastag, összetapadt hajvég és mint bojtos tűzék, libegni kezdett. Krammert ez szerfölött izgatta, de nem tudta, illik-e a figyelmeztetés.

Közben a nappaliba értek és letelepedtek.

— Legfontosabb most a programok összeállítása. Csak nem fogják ezt kizárólag férfiakra bízni? Látom Dánielen, (a-val ejtette) roppant élhetetlen, ami a gyakorlatot illeti, úgyszólván nulla, tehát mondja, mi is lesz mára a műsor? Persze nincs semmi megállapítva, na ezek maguk! Ezt nem így kell, a nők tudnak rendezni, előre is eljártam volna az urakat, írja fel mindenki, mikor mit akar előadni —

Krammer agyában most gyúlt végre egy kis viláosság. Többször próbált megszólalni, de nem jutott tovább annál, hogy szétvette ajakát és alsó állkapcsát előretolta.

— Nagyságos asszonyom — élt most vissza a professzornének pillanatnyi lélekzetkifogytával — úgy látom, nincs tisztában, hogy mit akarunk.

— Hát nem irodalmi összejöveteleket? Hát nem ez állt az íven? Persze, politizálni akarnak, és ez csak ürügy! Igen, higgye meg, ez is megjárta a fejemet.

valami szervezkedés, ügye, de hiszen annak még kevésbé felel meg a maguk lakása! Tizenegyen vannak felírva, legfeljebb ha a díván karfájára is ülnek, ez nem szégyen, de nézze, efféléhez mégis szalon kell, hangulat, illúzió, világítási effektusok.

— A politikához?

— Jaj igen, én most megint az irodalomra gondoltam, hát mégis politikáról van szó? Nézze, magánál az anyósa is beleszólhat, és joggal, mert az ilyenmi veszélyes. Ne vegye rossz néven, az összejövetel színhelye csak itt lehet!

Krammer mindinkább összezsugorodott, egészen elszerencsétlenedett. Az asszony közelebb került hozzá, és folyton feléje nyúlált sovány, meztelen karjával; meg is lökte párszor. Határozottan értette, hogyan kell egy férfit demoralizálni. Most, hogy kimondta, aminek negyedórája kerítette a feneket, kis időt hagyott a másíknak.

— Nagyságos asszonyom, bocsásson meg, de merőben tévúton jár. Az íven irodalmi megbeszélés áll és célunk egy itt alapítandó folyóiratnak megszervezése.

— Végre! Nahát! Eppen száz esztendeje mondom, de persze ez a Pókafalvy esperes és ez a Daniel semmire se jók! Ott a sok alapja az Irodalmi Társaságnak, ott ülnek ketten, egyik az elnöki s a másik a titkári székből, az egyik csak politizál, a másik csak túrja a földet. Mindig ezer idegenek ütik nyélbe terveimet, maga ugyan nem idegen, maga beházasodott, de mondja, ki az a Korlát Kálmán? Miféle tekintélye van ennek? Rám nézve ugyan a legkevésbé fontos az a lap, nekem már Pesten is jöttek verseim, pedig mik azok a mostaniakhoz képest! A mai idők nagyon ihletnek! Várjon, egyet felolvasok, magának adok a véleményére.

Kiment az ebédlőbe, ott kihúzott egy kredenciót és turkálni kezdett benne. Gyűszűk, gombolyagok, portörölrongyok, harisnyakötők repültek a földre. Dánielné apró, dühös sziszegéseket hallatott, talán a cselédekre, talán férjére, gyermekeire.

Egy könyvfedéllel tért vissza aztán, amelyből a

levelek valaha kitépődtek és most rendetlenül beírt, egyenetlen papírokkal volt teletömve. Kikeresett egy lapot és átnyujtotta Krammernek,

— Olvassa hangosan. Nagyon szeretném ezt magától hallani, tulajdonképen férfilíra, férfielőadónak való.

„Régi kardunk eltörésekor.”

Krammer végigment pár strófán, de többször belebotlott a kusza írásba s egyszer aztán végkép elhallgatott. Igen sötét nézett az asszonyra, mert nem tudta biztosan, hogy a versnek végére érkezett-e vagy pedig a folytatása hiányzik.

Dánielné kapkodott, keresett. A befejezés nem volt sehol.

— Istenem, éppen ahol a legszebb, de mit szólsz hozzá idáig is?

— Hangulatos... roppant hangulatos... mély honfiúi, akarom mondani honleányi megindultság sugalmazta — de tetszik tudni, nagyságos asszonyom, ennyiből . . . úgy értem, a hiányzó vég elveszi a poént . . . a csattanót.

— Igen, ezt körözni akarom, — maga lemásolja, sokszorosítja, Daniel rettentően ír, hogy bátorítsam a csüggedőket . . . ez az! Ez a magyar költők mai hivatása! A verset mindjárt az első számban adnók, hanem a mai estét édes Krammer, csakis nálam rendezhetik, ebbe magának bele kell nyugodni. Őszintén szólva, Daniel is így látja jónak, reá pedig igazán adhatnak valamit. Vagy úgy gondolja, hogy nem ő a legtekintélyesebb ember az egész társaságban?

Krammernek izzadt a homloka, csakugyan, mit tehet ő a korrekt, szelíd kis tudóssal szemben? Ha valakit tisztelt a városon, Dániel Kelement a szívével, az eszével egyként tisztelte. Végső menedékül eszébe jutott, hogy a meghívó már el van járattva, ám ekkor megszólalt az asszony:

— Az ív még nálam van, visszatartottam, mert azt akartam, hogy bírjam a maga beleegyezését. Al diákat kiküldtem a kertbe almát rázni, most beszólítatom és azonnal indíthatjuk. Hanem nézze, hallatlan

szépséghibája intézkedésüknek, hogy az ívről éppen a vendégül látó háziasszony neve hiányozzék. Úgye, maga írta az egészet? Lesz szíves hát férjem neve után odajegyezni: és neje.

— Bocsánat, ezt . . . ezt igazán nem tehetem. Az ívet nem egyedül én körözöm. Társaim tudta nélkül...

— De mit gondol, hogyan fog esni Danielnek, ha saját házában pont a felesége nem lesz hivatalos az összejövetelre? És azt hiszi, hogy barátjai helyeselnék fogják ezt a tapintatlanságot?

Tollat nyomott a férfi kezébe. Közben oly közel hajolt hozzá, hogy az egészen megrémült.

— Irja csak: neje, Danielné . . . kérem, kérem, nem vesszövel! Nem Dánielné, hova gondol? Az közönséges család! Mi Danielek vagyunk, a báró Daniel családdal rokonságban. Daán, igen, aá-val, Daán Annuska. — Na. Most mehet a diák. Ahol már volt, oda újra elmegy. Nagy bajt vettem a nyakamba, higgye meg. A parkettet fel kell forgácsoltatnom, egy kis csemegéről is gondoskodnom kell —

Krammer Zsuzskára gondolt, aki ma szintén súroltatott. — Szédült. Mit is fog neki mondani? Igyekezett önmaga előtt elfogadhatóvá tenni, amit tett. Számolgatta, hogy hány székük is van . . . Igazán csak hat darabra emlékezett. Ebben egy kicsit megnyugodott, de aztán ijedten eszmélt, hogy hiszen a hálósobában is van egy rend bútor. Nem tudja pontosan, de mintha volnának székek ottan is . . . kell, hogy legyenek.

Otthon belebotlott a tornácon tornyosuló vedrekbe, háztörlőkbe és más takarító eszközökbe. Maga Zsuzska hirtelen kimosott, rózsaszínű nyersselyem ruháját vasalta. A férj porcellán toalettje már készre lengedezett a tornácra kiakasztva. Krammer, bár nem gondolta át, hogy ez mind mire készül, valami sajgó ösztönnel úgy érezte, hogy jobb volna nem látni a sürgölődést. S Köblének, a töklámpás-képű szolgálónak, aki a vaskilincseket üvegpapírral dörzsölte, szeretett volna könyörögni, hagyja félbe az egészet.

De a két nő irgalmatlanul dolgozott. Máskor ilyenkor már patvarkodni szokott, hogy ebédeljenek, most meglapult a diványon. Óvatosan megkérdezte a cselédet:

— Mondd csak fiam, Köble Jula, nekünk a hálószobában hány székünk van?

— Hihi, — vigyorgott a leányzó — hát a gazda kell üsmerje a maga holmiját!

Végre jött az ebéd. Zsuzska beküldte a levest, maga jóval később került elő, tűzpirosan, megelégedetten. Ajtókat nyitattott maga előtt, a két ruhát magasra emelve hozta és vigyázva akasztotta be a hálószobába.

— Nem állhatok elő vele most, — gondolta meg magát a férfi, — elrontom az étvágyát.

Csak uzsonnakor kérdezte meg újból, hogy hány székük is van tulajdonképen. Az asszony kijelentette, hogy tíz darab.

— Akkor igaza volt Dániel professzornak.

— Jézusom, hát őt honnan érdekelné, hogy hány székünk van?

— Nem arról van szó mostan, — intette le nejét Krammer oktató hangon. — Hanem, hogy lebeszélte róla, hogy itt tartsuk az összejövetelet.

— Lebeszélte? Ki beszélt le?

— Hát tudod, kérlek, amikor az ívet aláírta, meghagyta a feleségének, hogy tárja fel előttünk . . .

— Miféle előttünk? Rajtad kívül két íróbarátod is ott volt ma délelőtt Dánieléknél?

— Ne keress kákán bogot, a professzor nem tudhatta, hogy nem leszünk ott mindhárman!

— De, ha egyáltalán ludas volna benne, amit nem hiszek, hát akkor tudhatta. Mert, hogy Korlát és Ajton effélékre kapható legyen, arra nem számíthatott. Csakis a te bódogtalanságodra lehet ilyenkor építeni! És te belementél? A másik kettő híre nélkül?

— Mit pattogsz? Beláthatod, hogy itt nem lehet vendéget fogadni seregestől! Tiszta jótétemény rád nézve is, hogy nem kell felfordítani a szűk lakásunkat! Hová is ültetnéd az embereket? A divánkarfára?

És különben is: te dirigálsz az irodalmi összejevetekben?

— Nem. Hanem Dánielné Dán Annuska.

— Értsd meg, hogy a professzor ajánlotta fel a lakásukat!

— Nem értem és nem hiszem!

— Ez a vérbeli fehérnép-logika: ami nem tetszik nekik, azt nem hiszik. Hát tégy, ahogy jól esik, ez el van végezve és punctum!

— Ne nyomja úgy a kezét, komorna! Bontsa ki azt a bogot a kezével! Ne tartsa olyan közel a vasat a fejbőrömhöz! Perzsel, perzsel! Bűdös, csak ne tagadja! Hagyja már és fusson, szól a csengő! De a bóbítája... hol a bóbítája? Nem, a nélkül ki ne menjen!... Daniel, Daniel! Mit totyog annyit? Egyszer tudjam már a szalonban, akkor nyugodtan készülhettek!

... A magasra csavart zongoraszéken ült a tükör előtt, onnan vezényelt.

A professzor kióvakodott a fürdőszobából — ott tartotta ilyenkor a toalettet, hogy útjában ne legyen feleségének. Egészen rendben volt már, csak nyakendőjén látszott, hogy tükör nélkül és hirtelen kötötte meg.

Elibement a csengetőnek. Korlát köszöntött be, de sok dolgot aztán nem adott a házigazdának. Nem volt hajlandó barátságos diskurzusba elegyedni. Mogorván és izgatottan a szalontükör elé ment, s megigazította napoleonos hajviseletét. Onnan újra a verandára fordult. Fel-alá járt és magában szónokolt. Valami jegyzetét is szorongatott.

Szerencsére nyomban utána megjött Krammer, kicsit ostoba képpel, mert Zsuzska miatt mégiscsak furdalta a lelkiismeret. Rögtön felfogva barátjának tapintatlanságát, teljes erőből beszélt Dánielnek, hogy elterelje róla a figyelmet. Így saját borús kedvét is kiheverte és rövidesen oly frissen érezte magát, mint hal a vízben. Minden újonnan érkezőnek leadta viccét:

— Ne tessék bemutatkozni egymásnak. Mi már mind találkoztunk!

— Ugyan hol?

— A pesti redakciók papírkosarában.

A vendégek külön-külön tétováztak, idegenül érezték magukat. De csak addig, amíg Csángó megszólalt:

— Hallották, uraim?

Ez a szó „hallották” a politikai mannákat szokta bevezetni, a csoda-tápszert, amelyet a szél sodort erre, hogy segítsen az elsorvadóknak.

— A „kitartani üzenetet”? — reszketett ki valakinek száján.

— Nem, az semmi. Pozitívum! A franciák cserben hagyták őket. A pesti bevonulásért. Bulgária is támad. A királyi pár Topánfalvára menekült.

— Honnan? — estek rá a hírhozóra.

— Egy Times kering a városon.

— Olvastad?

— Én nem értek angolul!

— Ez sok a jóból — csóválta fejét a professzor.

— Miért olyan jókedvűek mégis?

— Mit? Jókedvűek? — csodálkozott Csángó. — Nem látják, hogy mind lehorgasztott orral járnak?

— Igaz, igaz! Képzeljék, nekem ma előre köszönt egy román ismerősöm. Biztos jel, hogy vesztüket érzik! Budapest valósággal halálugrás volt részükről!

Ajton elsötétült. Van-e ezeknek ítéletük még? Times, amely már idehozta a Budapest megszállás utáni entente-hangulatot! A bevonulás másnapján! — Félénken, majdnem restelkedve pillantott a középük csapó Korlátra. De azt most egyéb izgatta.

— Hol van Ratosnyav? Aláírta az ívet?

— Hogyne, kérlek. — hebegett Krammer, mint mulasztással vádolt diák. — Itt van: láttam. Ratosnyav.

Gyorsan sülyesztette vissza a papírt a zsebébe.

— De azért képes lesz el nem jönni!

E pillanatban nyitott be a kérdezett. Korlát nem várta, hogy lejárjanak a kölcsönös üdvözlések.

— Uraim! — kiáltotta és körülzézett csendet parancsolva.

— De kérlek Kálmán, a nagyságos asszony még hiányzik!

— Minthogy önagysága nem tényleges résztvevő és az óra már kilencen túl van, (ezt Ratosnyay felészúrta), ajánlom, fogjunk hozzá.

— Tévedsz barátom, nem úgy van... önagysága mint... író nő vesz részt.

Korlát malomkő-szemet meresztett, de a professzor szelidsége valahogy őt is lebilincselte és azért nem akart kitörni.

— Igen, Annuska úgy számolt be nekem, hogy az első számban már jönni fog egy verse, esetleg egész ciklus. Veled tárgyalt, ugye, Péter? Sajnálom, hogy nem lehettem itthon, ajánlottam volna még egy-két embert, de már hajnalban kimentem ásatni a castrumhoz, a Maros mellé és csak vacsorára kerültem haza. Akkor lepett meg az egész ügygel a feleségem.

Krammer csak úgy hült erre a beszédre. A helyiség felajánlása tehát semmiesetre se származhatott a professzortól.

A háziúr jónak látta sürgető követségbe menni feleségéhez. — Távolléte alatt a meghívottak mintegy ébredvezve a politikai mákony kurta kábulatából, azaz néztek egymásra:

— Mit akarunk? Mi is lesz itt tulajdonképpen?

Bágyát kivéve mind eltöltöttek legalább tíz, de némelyikük tizenöt, húsz esztendőt is abból az életkorból, amelyben — ha van reá lehetőségük, kedvük, — hát alkothattak volna. Nem, nem hatottak ifjú renaissance szellemeknek! Hanem inkább vidékre süppedt, másfelé kényszerült lelkeknek, akik csak egy-egy percre gyúltak ki az elébbeni „jó hírek”-re. De aztán ezek, mint az injekció, már el is veszítették vilányozó hatásukat és az arcok visszanyerték azt a mostanában tipikus magyar jelleget: ólomszürke, fáradt színezetet általában és egy vagy több mély ráncot a homlokon.

Rekkenő meleg volt a szobába szorulva, de ablakot nyitni nem mert senki.

— Ki is ez a Korlát igazság szerint? — tapogatózott Csángó.

— Orvosdoktor, — tájékozta Rézmies tanár. Azelőtt körorvos volt a Mezőségen.

Amikor Dániel visszatért, látszott arcán, hogy kikapott. Alázatosan bocsátotta maga elé a teljes estélyi díszbe öltözött asszonyt.

— Üdvözlöm önöket — bólított Dánielné a köreje sereglő férfiaknak, akik közül Bágyát, Ratosnyayt és Ajtont jól szemügyre vette. — Önök az én reményteljes hadseregem, amely régi szándékomat valóra váltja. Csak foglaljanak helyet uraim, ez a terem egykor táblával lesz megjelölve!

Korlát hol az asszonyra, hol Krammerre vetette pillantását. Udvariatlan hirtelenséggel állt fel azután, alig-leültéből. Hanem e mozdulatánál már el is tűnt arcából minden kelletlenség. Tisztán csak az érdekelte, amit mondani fog.

„Hölgyem és Uraim! — Tatik . . . tetik . . .“

Elhallgatott, mintha időt adna a rökönyödéssre. Körül is nézett és fanyarul folytatta:

„Igenis: tatik, tetik. Elrendeltetik, felszólíttatik. Megidézttetik. Becsukatik. — Szenvedő alanya lettünk csomó tatik-tetiknek. Ha jelmondást keresünk, ezt választhatjuk. Ebben éljük szűk éltünket, ebbe örüljük bele energiánkat. ebbe halunk bele, ha úgy tesszik. — Miért? — Hát nincsen igénk, amelyhez nem kellene hozzáragasztanunk e gyászos végződést, tehetlenségünk bélyegzőjének köriratát?“

Forró, ijedt csend. Mozdulás sem történt. Némely homlokon lefutott egy izzadságcsepp.

— Csak ne nézné magát folyton a tükörben, vagy bár ne venné észre más, — aggódott Krammer. aki „numen adest“ arccal figyelt.

„Soha ilyen tragikus felborulását emberlelkek egyensúlyának nem láttam, mint ma Erdélyben. Nem csoda, a talaj elveszett alattunk. A világnak lehetett ilyen arculatja a teremtés harmadik napján. Határo-

zatlan konturok, ködgomolyok, céltalan mozgás, pillanatra megnyíló perspektívák, utána koromsötétség; ma csupa jótvárás, holnap minden rosszra felkészültség és egy határozatlan, de annál aggodalmasabb érzés, hogy alattunk, felettünk, körülöttünk nagy erők feszülnek, valami készül, valami lesz, valami új, ami reánk jön, valami sors, aminek részesei leszünk, csak részesei, nem kovácsai . . . . tatik, tetik".

Valamelyiküknek sóhaja végigsuhogott a szobán, mint felvert, riadt madár.

„És mégsem leszünk egészen meztelen hajótöröttek. Csak amit a kártyalapra tettünk, azt veszthetjük el, politikai felsőbbségünket és ennek korrelátumait. De nem tettük kockára s így nem is veszíthetjük el: polgári és emberi jogainkat, nyelvkincsünket, nemzeti kultúránk lehetőségeit.

Dolgoztatik? Nem!"

— Rég mondtam! — csapott le Dánielné, mint vércse a szóra, akárha az ő falatját lopná el valaki. De a hirtelen botránkozva rászegződő tekintetek és a beszélőnek egy visszakapott, de megvetően induló legyintése elhallgattatta.

„Félistenné rehabilitáltathatjuk magunkat ma-holnap. Idestova egy éve balancirozunk a kötélben és tarthatjuk az egyensúlyt, bal kezünkben a nemzeti becsület, jobb kezünkben egy új történelem . . . De én brutális őszinteséggel kiáltom: ne kérdezze senki tőlem, hogy melyik állam polgára vagyok! Hogy de jure, vagy csak de facto ez az állapot! Én sem ezt nem tudom, sem azt nem tudom. Csak egyet tudok: hogy munka nélkül — kétszer kettő négy — elpusztulunk. Dolgoznunk kell, ha élni akarunk. Követ törni vagy fejet törni! A kalapács és az író toll a mi fegyverünk a létért való küzdelemben. Én felszólítom önöket, vegyék fel a fegyvert, amit az elhivatás önöknek különlegesen kimért: az író tollat."

Más és más dobbanás a szívekben. Volt arc, amelyikre most jött rá a legnagyobb elsötétülés, volt, amelyikre halvány fény íródott. De mindenikről le-

átörldött az ijedtségnek és apathiának az a keveréke, amely már szinte patinázta az ábrázatokat.

Korlát aztán közelebbről vázolta, hogy mit akar és szavait így zárta:

— Három kérdés, uraim. — Dánielnét kifelejtette a megszólításból. — Hisznek-e önök benne, hogy Erdélyben a maga lábán járó szellemi életet lehet, sőt kell teremtenünk? És ha hisznek, vállalják-e egy a szellemi élet minden jelensége felé figyelemmel forduló folyóirat megindítását? Végül, ha a két praemissát öngénlően felelik meg, kit tartanak megbízandónak a szerkesztői tisztséggel?

Míg beszélt, Ratosnyay folyton mosolygott. Ahogy a szónok elhallgatott, önkénytelenül fordult feléje mindenki. Jó idők óta már úgy voltak itt szokva az emberek: tőle vártak irányítást.

Ratosnyay játékos, szinte sértő hangon szólalt meg Korlátinak súlyos komolysággal ejtett szavai után.

— Engedjék meg, hogy fordított sorrendben válaszoljak a doktor úr által feladott kérdésekre. Elsőül: a szerkesztői tisztet a magam részéről felajánlom öneki.

Korlát két embertől félt, hogy az élre, elébe helyezi őket a gyülekezet. Ajtonnak szerkesztői, Ratosnyaynak politikai multjától tartott. — De Ajton szinte árnyékban maradt ma és senki sem látszott itt sok tudomással birni az Igaz Erdély-ről, amely egy távolabb fekvő városban látott volt napvilágot és ott aztán a „helyi vállalkozás” dísztelen halálával múlt ki. És Ratosnyay?

— A másik, először felvetett kérdésre ezt válaszolom: vannak napilapjaink. Megnézte a doktor úr, miről szólnak? Soha ilyen messzibeható nem volt hírszolgálatunk. Hongkong és Sanfrancisco. De próbálja megírni, hogy mi történt Budapesten vagy a szomszéd Szentantiban! A cenzor úgy húzza át, hogy letörlik bele a piros ceruzája. És ha ma nem ír aktualitást, ugyan ki lesz kíváncsi az újságjára? Azt hiszi, kap most közönséget az Einstein-elméletnek? De ha kapna is, hogyan gondolja továbbírni a szemléjét?

A magyar sajtótermékeket tudjuk, mi célra használják el a postán. És ami a pénzügyi oldalt illeti, ki fog-e állítani egy számot a legszerényebb külsőben s a legkisebb terjedelmet véve is, háromezer koronán alul? Ha meg példányonként három koronán adja — s többért nem adhatja — akkor is ezer előfizetőre volna szüksége. Úgy éljek, ha négy-ötszázat összehoznak!

Kurtán, idegesen, szinte asszonyian felkacagott.

Korlát látta a szemeknek fáradtan bólogató tűzét, az arcok lemondó elszontyolódását. Mondanivalója égette a torkát. De Ratosnyay még beszélt, és Korlát az elegancia hiányának tartotta volna, ha nem hallgatja nyugodtan végig.

— Mindezek után megismétlem első indítványomat. Aki ilyen körülmények között folyóiratot létesít, csak maga vállalhatja a szerkesztői tisztet.

Korlát Kálmánnak ez sötét virradás volt. Nehezen fegyelmezte magát. De ahogy körülnézett, egyszerre rávilágosodott, hogy a dolognak személyes gúnyba való fordítása a rokonszenvet feléje terelte. Visszanyerte egyensúlyát.

— Uram. Én nem tréfát kértem öntől. Akasztófa-humorhoz nyúlni rossz ómen volna, holott mi élni akarunk. Ön nem látja időszerűnek a lap indítását. Kérem. Kifejtette álláspontját, köszönjük.

Pillanatig hallgatott, arénában képzelte magát, ahol most keskeny rúdon megy egymásfelé a két kötéltáncos. Egyiknek a másikat vagy meg kell hátráltatni, vagy letaszítani a mélybe —

— De ha ön, aki húsz éve túri, hogy írónak említsék, így gondolkozik, akkor meglehet, hogy akadnak, akiknek e szép címük ugyan nincs meg, viszont az írást kötelességüknek tekintik. Lehet, hogy gyarlón, gyarlóbban fogják meg a pennát, mint a toll kiáltott művészei, de hát elvégre író mégis csak az, aki ír!

Sötétebb szín vonult át Ratosnyay arcán. Fejére olvasódott most elpetyhüdése, melyet először önmaga előtt is szégyelt esztendőig. Azután csak a világtól

restelkedett miatta, amíg ráébredt, hogy ez a világ, amelybe ő beléragadt, dehogy is vár tőle írói munkát. Sőt éppen kényelmetlennek találják itt a náluk okosabb embert, aki respektusra számít. És így leszokta az írást. Nem dolgozott, az igaz, nagy ideje, de hogy ezt most itt nyilvánosan egy jött-ment alak a fejéhez vágja!?

Hangja kellemetlenül elzöngétlenedett, mint vízzel telt, akadozó sípé.

— És mit alkotott ön eddig, hogy rá meri írni nevét egy irodalmi megbeszélést sürgető ív alá?

— Én? . . . mondhatnám semmit. De a munka feltett szándékom. És ez ad jogot többi lépésemhez.

A hallgatók tükön ültek. Mintha az egész tárgyalás személyes vetélkedéssé fajulna. Szükség támadt a higgadt közbelépésre.

— Uraim!

Szerényen, az elszántak, a tisztában lévők nyugalomával kért szót Bolgár Endre.

— Úgy érzem, hogy nem a lényegen kezdtük. Mindaz, amit Ratosnyay tanár úr felsorakoztat mint ellenvéleményt, csak másodlagos kérdés. Pénz, cenzura és expedíció. Egyik sem vihatlan hétfejű sárkány. Csak az húnyszködik meg előttük, akire a közmondás illik: ha a szelet nézed, sohasem vetsz, ha a napot, sohasem aratsz.

Korlát kezdett kellemesen forrósodni. És ezt az embert festették le előtte sötét reakciónak!

— Nézetem szerint addig nem is beszélhetünk az úgynevezett reáliákról, amíg a lényegét nem tisztáztuk. Korlát doktor úrnak egy mondatát jól megjegyeztem: „Hisznek-e önök benne, hogy Erdélyben a maga lábán járó szellemi életet lehet, sőt kell teremteni?” Erre feleljenek, minden egyéb merő részlet, ezzel áll vagy esik az egész ügy!

Mély elégtételt érzett Korlát, hogy ez a komoly, megfontolt és finom ember Ratosnyay fejére olvasta a szemponttévesztést.

De jött a váratlan fordulat.

— Ha van egy felszabadítandó erdélyi szellem, az kiütözik a cenzurán keresztül, expediálja magát és meghódítja a pénzt. De én ilyen szellemről nem tudok! Mi van Korlát doktor úr szavaiban impliciten? Az, amit én kimondani is arcpirító bűnnek, a hazaárulás egy fájának tartok: a lappangó meggyőződés, hogy a magyarság Erdélyt elveszíti. Holott a hitfeladás ma egyenértékű a jogfeladással. Kérdezhetném, magyar emberek hogyan mernék megindítani ezt a megmozdulást, mely nyílt hirdetése volna annak, hogy elszakadunk az anyatestről, hogyan mernék előre megpecsételni e leszakadást a szándékos, programmszerű szellemi elkülönüléssel? De nem ezt kérdelem elsősorban, hanem a dolog morálja helyett a dolog praktikumára térek. Ugyan mire vezetne mindez? Feláldoznók az összmagyar szellem iránti hűséget és nem hoznánk napvilágra senkit! Senkit, aki a nélkül is elő nem kerülne. E mostoha időben várni itt a tehetségek kihajtását, ha azok a magyar napsütés teljében megcsöktek! És ilyen erkölcsi és gyakorlati kudarc kilátásáért izenni „eb ura fakó”-t a magyar centrumnak?

Korlát a „hazaárulás” táján még kényszeredetten mosolygott: aha! De azután teljesen érdektelen arcot vágott. Rendkívül nyugodtan, ridegen felelt.

— Ha ön úgy véli uram, hogy egy darab magyar élet megteremtése extra vagy intra Hungariam eb ura fakózás, én azzal szemben a magam szerényebb érveit nem hozhatom fel, nekem nincsenek ilyen súlyos szavaim. Viszont még a legszubtilisabb etikával sem lehet letagadni, hogy most magunkra maradtunk, és hogy nem várhatjuk a kívülről jövő segítséget sehonnan. Ha tehát nem akarjuk beérni a tatik-tetikkel, akkor egyelőre saját magunkat kell elkormányoznunk, azaz elkészülnünk minden eshetőségre! Hiszen egyetlen tollvonás megpecsételheti sorsunkat!

Bolgár Endre elsápadt a szótól.

— De mi szükség van egy fióka szellemi életre, ha tovább élhetjük az összesség életét? És mi szükség lehet a szellemi kapcsolatok lazítására akkor, ha

— Isten bocsássa meg hogy a számra veszem — Magyarországtól végképen leszakítanának?

— A fióka szellemi élet megteremtésére azért volna szükség a *jó esetben*, mert itt eleddig szellemi életről nem beszélhettünk az élet szónak valódi értelmében. A *rossz esetről* nem is vitatkozom, akkor élet-halál kérdése lesz ennek a fiókának kiköltése. S már ezért is kívánatos en garde helyezkedni, mert ha mi meg nem csináljuk, hát megcsinálja más!

Az utolsó szavak sokatmondó jelentőségét most még senki sem érezte meg, mert az elsők fogták meg a lelkeket.

— Hogy lehet ilyen . . . elfogultan beszélni? Itt nem volt eddig szellemi élet? A Bolyaiak, a Körösi Csomák, a Kemények, a Gyulai Pálok földjén? Melegágya voltunk a szellemnek!

— Ez igaz, uram. Melegágy voltunk, ahonnan kiültetődött a palánta, vagy megfulladt benne. Kert: virágzó éden sohasem voltunk. Az említett példák erősen mellettem szólnak! — De ettől függetlenül: nem egyes nagyságokon múlik csupán a szellemi élet próbája, hanem az összességek áthatottságán, kulturáltságán is. Az alkotó ember ismerésén, értékelésén és megbecsülésén. Csak egy idevágó kérdést még: miért írt ön Polgár András néven, mióta megnyitotta ügyvédi irodáját? Az Egyetemi Lapokban még tulajdon nevét használta, tizenöt évvel ezelőtt!

— De hogy ez micsoda tyúkszemtipró pasas! — súgta Werner doktor Krammernek.

— Ez kérem, az én magánügyem.

— Tévedés, uram. Mint az ön esete, kétségtelesen magánügy, de mint tünet, szellemi életünk hitványosságának kiütése. Ha egy ügyvéd, ha Bolgár Endre írni kezd, akkor vonakodnak megbízni egy pörrel, de adná csak fejét politikára! Nevét rövidesen kereszt-név nélkül ejtenék, és ha valahol bemutatkoznék, megkapná a legmélyebb elismerést: á, Bolgár! . . . Hát ezeket a bálványimádókat kell megtanítanunk a toll tiszteletére!

Néhányan őszinte, meglepett eszméléssel figyel-

tek Korlátra s ez váratlan lendületbe hozta.

— Teret kell nyitni és lehetőséget kell adni a bontakozó szellemi erőknek! Új medret ásni a szellemi folyamatoknak! Meg kell értetni a széles rétegekkel, hogy a kiváló elme a legdrágább nemzeti kincs, melyet pusztulni hagyni a legnagyobb könnyelműség és kárhozat! Felkeresni, dédelgetni, levegőt teremteni az alkotóképességnek, itt, egyenesen itten! És nem holnapután, de most, mielőtt kinézik kezünkől az élet poharát!

Az utolsó mondat Ambrus Zoltánból volt idézve, de Korlát szájában is jól állott meg.

Bolgár nem tudott replikázni, érvek helyében sommásan válaszolt:

— Én pedig minden kecsegtető perspektívával szemben azt állítom, hogy a ma felvetett decentralizáció ha nem árulás, de legalább is lázadás.

— A lázadás mindig időszerűtlen annak, aki ellen kitér és mindig időszerű annak, aki lázadni kénytelen.

— Szóval ön beismeri, hogy lázad?

— Hogyne. A vakság, a tunyaság és élnetlenség ellen.

— Csak egyet fogok kérdezni még ezek után.

— Parancsoljon.

— Ha majd más is szóhoz jutott.

Bolgár észrevette, hogy a ház úrnője nyugtalanodik. De várni is akart, mert azon forrójában nem volt mestere a szónak. És Korlát utolsó fordulatát szofizmának érezte.

Dánielné mint levegőn a fulladó, kapott a szóhozjutás alkalmán.

— Gratulálok Korlát Kálmánnak, ő az én igazi előharcosom, nincs helye semmi meghunyászkodásnak! A férfiak mindig pesszimisták, bízni kell és nekivágni, én nagyon is helyeslem ezt a decentralizációt! Már megbocsásson kedves Bolgár, az uram munkáját sem méltányolták a központban, neki rég kijárna az igazi katedra a fővárosban —

A professzor elpírult és csak annyit kockáztatott meg:

— Ugyan ugyan, kedvesem . . .

E rövid szünetben kondult meg Csángó Benedek tömör hangja. Felemelkedett ültéből, mert mint tanár megszokta, hogy állva adjon elő. Sebhelyes, puska-portól mart arca egy gyermek naiv hitében ragyogott fel, a muzsikás székely kiejtéssel mint mézzel megkenve indultak el a szók ajakáról.

Egy történet kérezett ki belőle. — Mikor a székely csapatok még Csucsán túl állottak, szemben a megszálló románsággal, híre futamodott Martonoson, hogy sok szegény katona bujdosik a Sugás-erdőn. Seruhájok, se ételök, csak a csupasz életök. Ha előjönnek, tömlőcben halnak, ha nem, éhen vesznek — Mit gondolt ekkor Szacsvai Kata asszony? Megrakta ételes kosarát, kerített jóhangú sípct, úgy ment ki a Sugás erdejébe. Megfújta a sípot, hogy elért a hang a messzi rengetegbe. Hát csak jöttek elé a szegények, egy-ketten, rongyosan, lábbelítelen — futottak vissza, egyik a másikért, vagy harmincan is körülvették Kata asszonyt és ételes kosarát. — Nő, kied a székely fehérnép! — dicsérgették. Hanem ha nekünk passzust kerítene kifelé! . . .

— Ki tudja, hány ilyen katonája bujdosik Erdélyben a magyar pennának! Csak Szacsvai Kata sípja kell a szánkba, s ha beléfújunk, úgy fognak előseregleni a lelki éhhalálra ítélt szellemi katonák. Rövidesen egész hadsereget tudunk összetaborozni! Aztán ha visszaerisztenek az édesanyánkhöz, majd megmondjuk neki: idenézzen, hogy viseltük magunkat, amíg nem pásztorolhatott minket!

Hiába, ez a beszéd ízlett a legjobban. Nemcsak akarat volt benne, mint Korlát szavaiban, hanem hit és romantika. A szívrieriadt vér kezdett szétterebélyülni a testben. Az arcok kisímultak, megszínesedtek.

Csak Ajton nem hevült. — Ő is írt valaha ilyen-ízü vezércikkeket Rabsonné elsülyedt kincseiről, melyeknek csak utána kell ásni . . . Igen, egyszer belőle is ilyen könnyen fakadt a vallomás, ilyen bő ígéretekk-

kel. Most komorabb verettel, nehezebben születtek benne az igék. Várt egy pillanatig, tesz-é valaki szót a szóhoz. Maga elé könyökölt az asztalba, túlnézett társain, úgy vonta meg a maga mesgyéjét.

— Én nem hiszek a csodatevő sípban. Mert én azt a sípot megfújtam már egyszer.

Valaki megnyekkent, mintha rá akarna kiáltani az ünneprontóra. De a férfi csendes, külsőség nélküli megindultságban folytatta:

— És mégis az indulás mellett vagyok! — Nekem is van egy példám, egy nevet mondok én is: Kolumbusz. A világ e legbátrabb hajósának nem volt parancsa, csupán hite. Nem voltak bizonyosságai, csupán bizodalma. Hatvankilenc napon át csak a hitnek és a bizodalomnak kenyerét ette. És társai kimondták rája a halált, amiért magával sodorta őket. Reánk is elvár ez a hatvankilenc nap: a megalázásnak, sőt halálra-ítéltetésnek hatvankilenc napja. El fogunk indulni és alig jön jó pár ember velünk. Azok is gyérülni fognak és az eleve félreállók tapsolnak majd szegényedésünkön. De mi menni fogunk. Mert hiszünk, nem az egy éjtszaka kivirító, gyümölcsöző Tündér Ilona-fában, hanem az erdélyi ember munkájában, aki tiz esztendő alatt lencseföldet porhanyít a Székelykő rideg szikláiból. Nem hiszünk a tetszhalottban, aki csak felpattan a varázsszóra, de hiszünk a fogantatás csodájának lehetőségében, az erdélyi lélek termőképességében, a csecsemő születésében, akit emberré dajkálhatunk.

Elhallgatott. Mindenki várta, hogy mond még valamit, mert fel sem nézett. Krammer döbbsent álmélkodással honorálta e próféciát, aminthogy állandóan mindenkire egész lelkével figyelt és közben mindig elfelejtette arcát fegyelmezni.

Korlát előtt most világosodott ki Ajton tegnapi célzása a Mátyás-erényre.

— Mindnyájan tudjuk. — kapta fel a gondolatot, — hogy egy snájdig roham, pár óras pergőtűz, egy jól kivitt flankirozó mozdulat ma a semminél is kevesebbet ér. Összeszorított fogsor, figyelő szem és

fegyelmezett agy kell ide most! Önmehtagadás, önkényesen vállalt overworking, várakozás — lélekszikkadásig. Győzni fogunk, de órák és napok nem számítanak. A verseny hosszú távra megy!

— Igazatok van, tökéletesen igazatok. — lelken-dezett Krammer, — nehezen, a jó Isten tudja, hogyan, de menni fog. Hanem egyebet akarok itten némelyekkel megértetni, azt, amit Korlát doktor úr már felvett egy futó mondatban. Ha mi nem állunk be a rendbe, jön más, aki elvégzi, amit mi akarunk, Várad, Kolozsvár, Arad, mind mozdul már. Nem az elsőségünket félttem, hanem a szellemünket! Nekünk embereink vannak, akik biztosítékot nyújtanak a becsületes küzdelemre.

— Arról már nincs is szó, hogy indulunk, nem indulunk, — végzett Korlát. — Kérem, ha úgy tetszik, térjünk a reáliákra!

Darabka papirosról olvasta:

— Szerkesztő, munkatársak, pénz, expedició.

— Csodálatos — szólalt meg Bolgár Endre — de egészen halkan.

Azonban Korlát mindig finoman, ösztönösen tudott figyelni azokra, akik ellene beszéltek.

— Mi itt a csodálatos? — fordította arcát és figyelmét Bolgárra.

— Nekem az, hogy senki meg nem kérdezte még, *micsoda szellemben* fog íródni az egész lap; amikor akkora világnézeti különbségek választják el a magyarság egyes rétegeit, ugyanakkor itt emberek tanácskoznak, verbuválnak, akik a politikában háromnegyed évvel ezelőtt megöklelték volna egymást.

— Az akkor volt! — sóhajtott Rézmies.

Bolgár egyetlen emberhez fordult most:

— Ajton, ön héroldja volt a nemzeti eszmének a háború összeomlása előtt. És ön össze fogja tudni egyeztetni az Igaz Erdély szellemét a Virrasztóéval?

A megszólított nagy, elgondolkozó pillantást vetett a kérdezőre. Krammer felelt meg helyette.

— Ha megtörténnék a legrosszabb, akkor mit tudjuk, milyen új képzetek fogják a magyarságot fog-

lalkoztatni és hátha születik majd egy eszmekör, amelynek gyűrűje mögött egyaránt fér meg az Igaz Erdély és a Virrasztó!

Ajton küszködött, azután szólalt meg.

— Egészen bizonyos, hogy annak, amit ma hazafiságnak nevezünk, új formája lesz, és e formát új árnyalatú idea fogja kitölteni.

Nagyon sápadt volt és nagyon óvatosan engedte el a szókat, mintha madarakat röppentene ki, amelyek most próbálnak először szállani.

— Ki tudja, hogyan hívják majd ezt az új eszmét — talán transszilván magyarságnak. — Erről, ha Korlát jónéven veszi, írnék is mindjárt az első számba. Ez a kérdés minden körülmények között aktuális. Tragikus tény, hogy nem vagyunk eléggé összenőve szülőföldünkkel . . .

Korlát hűvösen szólt közbe:

— Politikai cikkeinkre nézve már programba vettem pár erőt.

— Nem, ezt a témát meg *kell* írni!

— A cikk elfér — biztatott Krammer is, aki tudta, hogy azok az *erők* csakis Korlátból fognak kitelni, mert őt magát is mérgesen csipkedte mindig, ha a Hetikép-ben politizálni mert. Ezt a terrénumot kizárólag a sajátjának tartotta.

— Egyébiránt — fordult vissza Korlát Bolgárhoz — nagyon szűk lesz az a porond, amelyen mi politikai tornát folytathatunk. De miért ne vitatkozhatnánk azon akár arról is, hogy milyen irányzat boldogíthatná fajtánkat?

— Szép kis macskazene lesz egy ilyen folyóirat.

— Suum cuique. Hiszen igazában mi semmi egyebek nem lehetünk a mai helyzetben, mint magyarok! Túlságos fényűzés volna bármily elkülönülés, amikor amúgy is napról-napra kevesebben vagyunk.

Bolgár a fejét csóválta.

— Se hidegek, se melegék szóval . . . s mi lesz, ha hirtelen visszaáll a régi rend?

Krammer fölkiáltott:

— Akkor barátom: hie Welf, hie Ghibellin! Akkor megengedem, hogy furkósbóttal jöjj nekem.

Mindenki mosolygott a groteszk kép elgondoltán: a finom, szőke, kicsiny Bolgár és a hórihorgas, félszeg Krammer összeakaszkodva. Ezzel a vita el is volt döntve, kivéve Ajton lelkében. Ő érzett valami keserű ízt. Korlátnak nem egy kiszólása bántotta, amellyel a volt magyar közállapotokat bírálhatta. De érezte azt is, hogy békebontó nem lehet, hogy össze kell fogniok, mert olyan végzet fenyegetése alatt állanak, amelyet nem lehet megharcolni pártoskodással. És tudta, hogy Korlát, mint Krammer, becsületes emberek. És vajjon nem fog-e ütni az óra, amikor valóban csak a dolgozó, becsületes tehetség fog számítani itten, szemben a dologtalanokkal, a nagyhangúakkal, a hitványakkal és tehetségtelenekkel? — —

Ezenközben Ratosnyaynak gúnyból elhajított szava megért a lelkekben. A gyülekezet Korlát Kálmánt bízta meg a szerkesztői teendőikkel.

Bolgár csendes szomorúsággal húzódott vissza a további vitától. A maga szavát megtette, a maga programjával készen volt: félreállani, visszavonulni a honfiúi bánat és aggodalom bástyái mögé.

Ratosnyay, mióta megkapta Korláttól az ütést, talányosan viselkedett. Sem jót, sem rosszat nem szólt, csak tovább mosolygott, mintha igen szórakoztató dolgoknak nézne elejébe a Virrasztó kis játékainak megindultával. Ez a mosolygás Korlátot úgy izgatta, mint amikor cábér utcagyermekek tükörrel napfényt vetítenek a szobába, szemgolvónkba.

A gyakorlati kérdésekben Rézmies mutatott találékonyt. Az expedíciót majd lebonyolítják a magyar vasutasok. Van, aki a jóügvért, van, aki némi ellenszolgáltatásért szétvinné a lapcsomagokat és behozná a kéziratokat.

— Valami ilyen megoldásra én is gondoltam... de a nagy messzeségektől nem várok egyelőre semmit. Idő, hosszú idő kell, amíg egy, városunkban megjelenő, új lapot távolabbi vidékek közönsége megismer és felkarol.

Dánielné egész este idegeskedett. Hiszen alig jutott szóhoz, egyáltalán nem volt ünnepezt központja a társaságnak, ahogy előre elképzelte. Ezeket az embereket teljesen lebilincselte az ügy, és ez bizonyos fokig sértette háziasszonyi méltóságát.

— Végre egy okos szó, persze, Daniel, ez sem magának jutott eszébe, csak fenn ne akadjunk ilyen semmiségeken, mint expedálás, uraim, vagy még ne ijedjünk holmi pénzügyi nehézségektől! Én, Dánielné Daán Annuska biztosítom önöket, hogy az ezer előfizetőt összetoborozzuk. Gyűjtőknek állunk be! Ma én kijelölöm, ki kivel. Magam Ratosnyayval indulok, persze kocsin, csakis kocsin! — Korlát, maga olyan slágfertig, maga fogalmaz egy kis mondókát, amivel beállítunk. Daniel, maga elviszi a panamámat a takarítóba, erre az alkalomra. Feszíteni kell, imponálni és ki merné nekem azt mondani, hogy nem? Ismerem a fogásokat, még mikor a piknikekre gyűjtöttem... jaj, piknik, apropó, Daniel, szóljon már a komornának!

Dániel távozni készült.

— Kérem, professzor úr, — akarta elvágni útját Korlát — ne tessék kimenni. A pénzügyi kérdések most jönnek szőnyegre!

— Ó, a férjem! Én helvettesítem őt, mondhatom, sokkal jobban! Nem találja, doktor úr, hogy a tervem talpra-esett?

— A Virrasztó nem szorulhat reá, hogy a közönségnek a nyakába varrjuk, — felelte az, rideg arcával az asszonyt valósággal visszahökkenve.

— De ha ön ilyen eksklusív, honnan a pokolból remél csakugyan ezer előfizetőt? — kérdezte Werner. — Talán hirdetésekéből?

— Még exkluzívabb vagyok. Kultúra fűzértáncal? Semmi áron. Hirdetéseket egyáltalában nem veszünk fel.

— Akkor kénytelen lesz megvágni a magyar bankokat.

— A szájamból vette ki, kedves Werner, — esett bele Dánielné a szóba. — Persze, összehívom őket. De Drotleffet is, ugye. Ő is pénzember, amiért fuccsba

ment a bankja?! Aztán ott van Galambfalvi, az csak fizessen. Azoknak jól megy. Hát Zárugh, hogy adta mindig a jó magyart, egyáltalán az örményeket most jól meg kell szorítani, de a zsidókat is. A Grossbankot.

— Kérem, kérem. Hadd örüljön az örmény, a zsidó és a húnszékely az ő javainak. Én ezt sem tartom, éppen nem tartom szükségesnek.

— A kolléga úr nem gondolkozik okosan. A vagyon ma inkább kötelez, mint valaha.

Korlát majdnem áhítattal rázta meg a fejét.

— Szeretnék szeplőtlenül indulni a Vírrasztóváll Aldozatkészséget csak az íróktól várok, a közönségnek — annak, amely a szellem adóságának érzi magát — nem áldozatkészségére, hanem komoly szükségletére apellálok, amikor a folyóiratot megindítom. Azok viszont, akiknek a nyomtatott betű iránt nincs reverenciájuk, és csak alibiként vennék meg lapunkat a szellemi számonkérések idejére, nem kellenek.

Ajton úgy mosolygott, mint az öregek szoktak a fiatalok bohóságain. Odalépett a szerkesztőhöz és félhangosan mondta:

— Majd megvállik, ki a gyógyíthatatlanabb romantikus.

Korlát lerázta magáról a csipkelődést. Papírt tett a térdére s egy másik, gyűrött kis cédula alapján fogalmazott.

Dánielné keserűen nyelte le a visszautasítást. Tehát se kedélyes bankárösszejövetel, se előfizetőborzás. Pedig milyen kellemes volna kocsikázni Ratosnyayval! Ő mégis csak a legérdekesebb férfi itten. Bágya Zsolt csinos fiú, de zöld még, olyan anyám-asszony katonájának látszik. Meg sem mert szólalni a vita alatt. Ajton? — Sötét, mint kivilágítatlan kápolna késő este. És aztán: fiatal házas!

— Most pedig szeretném a szervezési munkálato-
kat készíteni elő. Ideiglenes szerkesztőbizottságra gondolok, tagjaiul Ajton és Krammer urakat venném magam mellé, ameddig a munkamegosztás kívánalmaival

tisztába jövök. — Korlát ezt írásközben, fel sem pillantva mondta.

A veranda felől nyíló ajtóban a kis Dániel-leányka nyitott utat a tálcákat, terítékeket hozó Boriskának.

— Nincs időnk enni! — pattant fel Korlát és ekkor többen órájukra néztek.

Dánielné sértődötten dirigálta a szobaleányt, de már mindenki nyugtalankodott, a záróráig alig volt még húsz perc.

— Kínálkodjék, komorna, kínálkodjék!

Már öltözködtek, amikor Korlát felolvasta a beharangozó szövegét. Utolsó szavai a búcsúzkodással keveredtek el — és az utcán szedte össze az ígéreteket: ki mit adhat az első számba.

— Kitől mi telik! Hagyj most megíramodni, — köszönt el Rézmies és az ő lendülete szétverte a többi is.

Csak Ajton és Korlát tartottak együtt. Korlát hallgatott, mert alapjában szánó Lucifert érzett társában és legszívesebben nélkülözte volna a hazamene-telnél. Dehát egyirányba vitt útjuk.

— Az igaz, hogy jámborabb nyáj nincs az erdélyinél . . . Ratosnyayn kívül nem is kérdezte senki, hogy mi lesz a tiszteletdíjakkal. Gondolt ön erre? E nélkül nincsen jövője a lapnak. Ingyen csak a dilettánsok dolgoznak készséggel, akiknek kitüntetés, ha írásuk napvilágot láthat.

Ajton észrevette, hogy szinte csak magának beszél. Korlát egészen elmerült, latolt, tervezett.

— Hogy mondta? — riadt fel pár lépés mulva, és mert figyelmén túl is felfogta értelmüket, nyersen vágott vissza Ajton szavaira:

— Hát akkor fizetni fogok!

Úgy hangzott ez, göggel, ellenkérdést nem tűrőn, mintha milliomos mondaná, holott Korlát zsebében nem volt két korona és a fekete meg a szivar árával hetek óta adós maradt a kávéházban. De nem akart sebezhető pontot mutatni magán. A volt Igaz Erdély szerkesztőjének szép lelki csatlakozása után is: Korlát úgy vált meg tőle, mint kaján ünneprontótól.

III.

„Tudatjuk azokkal, akiket illet, — olvasókkal és írókkal, — hogy ez év szeptember havának tizenötödikén félhavonként megjelenő irodalmi, tudományos és politikai szemlét indítunk.

Alkalmas-e ilyen vállalkozásra a mi időnk és a mi helyzetünk? A siker kilátásával indulhatunk-e vidéki városban egyáltalán? Nyújthatjuk-e az írónak azt a közönséget, amelyre joggal számot tarthat? Fel tettük magunknak mindezeket a kérdéseket és meg is válaszoltuk: a lap indítását határoztuk el.

Akarjuk, hogy a közönség várakozással tekintsen és nem bánjuk, ha kétkedő várakozással tekint vállalkozásunk elé. Szigorú mértékkel ha mér — örömmel látjuk . . . Csak megbecsülést kérünk, tiszteletbentartását az intenciónak, egy biztató pillantást a munkába menőnek!”

. . . . Azok, akikhez e sorok intéződtek, elcsodálkozva torpantak meg a kirakatok előtt. Miféle papírdarab ez, amelyen csak magyar a szöveg? —

Korlát Kálmán megállott a többi megállóval, de nem az ívet, hanem az arcokat olvasta. Igen keserű szívvel tapasztalta, hogy némelyeknek türelmük sem telt: végigfutni az egész oldalt.

— Utcanép, — gondolta és tovament a máris forró koradélelőttben a Gombos és Goldstein papíruzetéig.

— Egy széket kérek, kisasszony, és a külföldi folyóiratokat.

Leült egy könyvvel rakott asztal mögé — az írógép is jól fedezte — és lapozni kezdett az Illustrationban. Franciául csak a legközönségesebb frázisokat tudta, de nem odafigyelt, amivel foglalkozott. Az ajtóra nézegetett és a körmét rágcsálta.

Holt évad volt. Csak néha tévedt be valaki képeslevelezőlapért, krepp-papírért, — könyvet nem is kért senki.

Ahogy nőtt a feszültsége, egy régi helyzete ötlött fel benne. Mikor az első páciensre várakozott... Mezőszenttamáson, az agyaggödörben épült, falunál unalmasabb nagyközségben, ahol a pletyka volt az egyetlen, amit forgalomnak lehetett nevezni. A parasztok inkább a bábához mentek, leginkább pedig a faluvégi ráolvasó asszonyokhoz. — Hosszú, néma küzdelem folyt közte és a közönség között. Sehogy sem tudott zöldágra vergődni, míg aztán a bevonulás megváltotta a dicstelen megfutamodás szándékától.

Autó állott meg az üzlet előtt. Erős parfümfelhő hozta mint drága légkörben a szürkeselem-porköpenyes, igen alacsony, gömbölykés úrhölgyet, akinek jelenségéhez valami fürgesség talált volna, de aki e helyett kimért volt és méltóságteli. Sőt feltűnt rajta még valami: az arcszín virító volta, a szemhéjak kéksége, a szemöldívek éles vonala, sötétje.

A pénzes vevő sugározta villanyáram mozgásba hozta az álmos üzletet. A pezsgőgyárosné divatlapokat kért, angolokat csakis, az őszi szezónra. Nem kérdezte az árakat, összerakott magának néhányat és letett egy ezerkoronást.

A boltos óvatosan Korlátra tekintett, mintha elle ne készülne valamit elkövetni.

— Ha megengedi önagysága, figyelmébe ajánlom a kis ívet — és elibetolta a Virrasztó előfizetési felhívását.

Az asszony kellemetlen arcot csinált. Mint akit váratlan támadás ért.

— Mi ez?

— Ha parancsolja, felolvasom.

— Nincs nekem időm arra, valami jótékonyág?

— Magyar nyelvű folyóirat megindításáról van szó, mindössze nyolcvan korona egy évre!

Az asszony most valóban megsértődött.

— Amit nem ismerek, arra nem adhatok előre pénzt! — Á, megjött az Illustration? — pillantott a Korlát előtt fekvő lapra. — Már inkább erre szánom a nyolcvan koronámat.

Gombos úr észrevette, hogyan harapdálja Korlát ajkait, mialatt elvették orra elől az újságot.

— So etwas! — mormogta, mikor a vevő kiment.

— Láta, doktor úr?

A szerkesztő felugrott.

— Kikérem magamnak, Gombos úr, hogy ajánl-gassa a rövémet! Megértette? Elviszem innen az íveket, a nyomtatást, ha még egyszer megteszi!

— Bocsánat . . . én soha többet, de látta? Nem látta?

— Persze, hogy láttam! Egész bornírtságát, a hamis előkelőség attitűdjeit!

— A festéket is? — súgta, hogy a kisasszony ne hallja.

— Mit akar? A kultúra ragad.

Kezébe vette a beharangozót, átolvasta újra. Milyen elszánással is fogalmazta! Mennyire érezte, hogy ilyen szép, komoly, cseppet sem tolakodó ígéknek nem lehet majd ellenállani! — Nagyon beborult körülötte. Az ívek az este óta voltak kifüggesztve és egyetlen lélek nem érdeklődött mindeddig. Igazán, senkinek sem kell itt a magyar betű?

Félegyre járt, majdnem záróidőre. Félszeg, bizonytalan korú leány lépett most be az üzletbe. Delén ruhája a sok mosásban elvesztette már üde színeit, és ez talált is fakó arcához, hajához, fénytelenre viselt lakkcipőjéhez. Az ilyenek egy-egy tollszemet vagy olcsó levélpapírt ha vesznek. Csakugyan tollat kért, de nyújtotta a válogatást, tétován körülnézett, és szinte szégyenkezve bátorzkodott elő a kérdéssel:

— Kérem szépen, itt lehet . . . előfizetni a Virrasztóra?

— Talán óhajtja nagysád az ívet?

— Igen, kérem, de — elsápadt — csak egy negyedévre, ha lehet ilyen rövid időre.

Gombos Korláthoz fordult. A szerkesztő kíváncsian tanulmányozta a leányt, de bármilyen szegényes is volt az, nem merte megsérteni avval, hogy felajánlja neki ingyen a lapot. Pedig szerette volna.

— Tessék feliratkozni, ön az első előfizető, kissasszonyom!

A leány fogta a tollat, amit éppen most vásárolt.

„Péter Sarolta, pénztárosnő, Verzár gombüzlet, Szent István-utca 12.” Aztán kivette régimódi erszényét a ridikülből és egy rongyos húszkoronás bankjegyet tett le a pultra. — Amikor eltávozott, Korlát utánakapott a szomorú kis pénznek.

— Elteszem, hátha egyszer bemutatnom a magyarságnak, ez volt az első áldozat Erdély szellemi életének oltárára. Mondja, mi fizetése lehet egy ilyen pénztárosnőnek?

— Százötven koronája ha lesz havonta.

Kis idő múltán valami parasztféle is bejött, kapát téve le az ajtó mellé. De nem volt kapára termett alak: a válla keskeny, a melle szűk . . . tanárember, aki félnapszámból tartott hazafelé. Kezéről ledörzsölte a sarat, kivett néhány pénzt és aláírt.

Aztán egy kisleány perdült befelé. Már messziről ragyogott róla a tizenhat esztendő. Szeplős arcocskája folyton kacagóra állt, aranyfoga impertinensül csillogott.

— Kérem főnök úr, az az aranyos Csángó tanár úr fog-e írni beléje? Hogy az hogy magyarázza Antigonét! Tisztára érte átléptem a pótlósok közé! Hát Ratosnyay tanár úr? Jaj, megbolondulok az örömtől, hogy tőlük olvashatok. És mondja, milyen az a Korlát? Azt mondják, rém szellemes! Nem láttam soha, pedig köszönnék neki előre, mint a tanár uraknak!

Korlát kicszerélődött. Agaskodott, izgult. Amikor a kicsike kilelkendezett, némi mesterkélt lustasággal ő is vette kalapját. Pár lépést csendesen ment, aztán nekieredt. Hol követte, hol elejébe került, amíg végre is feltűnt a leánykának.

Befordultak a nagyon forgalmas, rendezetlen Szent István utcába. Műhely műhelyt, bolt boltot ért itt, és a kisipar mindenféle szaga füllesztette a levegőt. Egy kiugró utcarésznel alig volt három arasz a gyalogjáró és a szembejövők útközépre szorították a leánykát. Korlát melléje csatlakozott.

— Segítsek?

Nem volt semmiféle veszedelem, legfeljebb őmaga.

— Korlát Kálmán vagyok, — mondta aztán, amikor a kislány színt váltott és ömlengeni kezdett az irodalomról.

— Milyen drága, milyen naiv! — dobogott a férfi szíve.

— Én a leghűségesebb olvasó akarok lenni, én a Virrasztót a párnám alá fogom tenni és este ágyamban kibontott hajjal olvasom majd, ahogy más nő imádkozik!

— Igen, — gondolta Korlát, — ez az. A rajongás, amit az írói név kivált és amiből olyan dús szerelmi tökéket kovácsolnak mások!

— Kegyed minden íróit így olvas, kisasszonyom?

— Nem, de akiket személyesen ismerek, mind!

— Akkor hagyjon ki engem. Mert . . . — közelebb hajolt a kiforrósult archoz — én azt szeretném, ha csakis engem olvasna így!

Gyorsan megcsókolta a gyermek kezét, aki szédült madár módjára siklott be egy kopottas nagykapun. A pillanatra kitárult udvar afféle reménytelen hely volt, tele raktárral, istállóval, szeméttel, ahol rendet, csínt még a jó igyekezet sem tud teremteni.

. . . Diákok, diákleányok, tanárok és bankkisasszonyok, még egy szakácsné is! Oly lassan gyűlt ez a hadsereg —

Korlát nehéz lelki nyomás alatt tengette napjait. A dátumok, amelyektől új lendületet várt, elteltek a nélkül, hogy a nagyszerű megmozdulás, amelyre számított, bekövetkezett volna. Sem Krammer cikke a Hetikép-ben, sem Csángóé a Székelyország-ban nem hozták meg az előfizetők ostromát. Most már a szeptember elsejére kezdett építeni. Hónap kezdetén a

legtöbb ember mégiscsak pénzhez jut, talán arra vár az ismeretlen hatalom, a tömeg, amelynek mint orvos, megfogható gyengéjét soha kifürkészni nem tudta.

— Mi ez a titok? — emésztette magát a kérdéssel és folyton nagyobb szorongás kínozza a kudarc nyomában. Nem volt kedve semmihez. Hiába kezdtek szállingózni a kéziratok, nem olvasta. Hiába írta fel egy hosszú kutyanyelv tetejére a gyönyörű vezércikk-címet: Pater, peccavi! Hiába gondolta ki, hogyan fogja benne bűnbánóan verni mellét a magyar mult miatt, amelyért a magyar jelen oly irtóztatóan vezetek . . . Szépen induló mondatai lezuhantak, elvágódtak szárnyukszegetten. Miért írni? Kinek? — A tömeg, úgy látszik, hozzá van szokva a vásári csemegéhez, valódi szellemi igényei nincsenek. — De a tanult, a lateiner elem miért nem mozdul meg impozánsabban? Elfelejtett olvasni, ahogy az írók felejtettek el írni az utolsó nyolc hónap alatt . . . Pénzük is, szívük is kiszikkadt? Nem él hát az ő elindulása látensül minden erdélyi lélekben? Nem az összesség sóvárgása testesül meg benne? —

Ekkortáiban, amikor már sodródott a kétségbeesés örvénye felé, Dánielné megírt egy cédulát Krammernek:

„Halaszthatatlan ügyben azonnal jöjjön!”

— Nézze, tanár úr, — fogadta aztán — egy ilyen fontos nemzeti ügy nem fog a maguk restségén és élhetetlenségén megfenekleni. Az emberekhez érteni kell. Maga nekem délutánra előteremti Ratosnyayt, kocsit is rendel, de Korlátnak ne szóljon. Ő majd máshová megy, neki más szerepet szántam, oda én nem szívesen megyek, tudja, ott várakozni kell. Csak semmi tiltakozás, Gombos mondja, összesen harmincheten iratkoztak fel, ha így megy, egy esztendő múlva indulhatunk. Ratosnyay jó megjelenés, tekintélye is van, az asszonyokra roppantul hat, szóval ívekre van szükségem, maga azt is hoz.

— Bocsánatot kérek. Ratosnyay elutazott nyaralni.

— Mi? Hát hogy mert éppen most? Amikor min-

denkinek a lapért kell fáradni! Ez egyszerűen arrogancia!

— Én azt hiszem, ő éppen ki akart térni az egész megmozdulás elől és azért hagyta el a várost.

— Szép dolog igazán! Ez aztán a férfi . . . akárom mondani az író! És mi itt a lelkünket tesszük ki! Hát akkor hozza Ajtont, az is jó kinézésű ember. Szeretem az ilyen termetes, rejtélyes fekete férfitípust.

— Kivitte a feleségét és a kislányát Szovátára s úgy tudom, még nem tért vissza.

— Persze, villát is vett feleségül! S én halok meg az idegeimmel. Soha semmi pihenőre nem telik ebből a nyomorúságos múzeum-igazgatói fizetésből. De ha egyik sem kapható, akkor végső esetben maga is jó lesz. Kerítsen egy címjegyzéket, írja fel utcák szerint, ki hol lakik és ötkor álljon a ház előtt a kocsival.

Krammer igen bizonytalanul érezte magát. Ha férfival volna dolga, tiltakoznék, sőt talán gorombászkodnék. Férfiakkal mindig el tudna banni. De nőkell!

Az ebéd alatt ideges volt, ám azért utána mindjárt tiszta ruhát kért, és futott egy címtárért a kávéházba. Abban jegyezgetett a kártyapartik alatt. Háromnegyed ötkor kétlovasba szállt, és félóra múlva ketten ültek a hintóban, a hófehér Krammer és a cseresznyepiros Dánielné. Feldöcögtek a hegytetőn épült villanegyedbe.

— Először is Kaáli grófékhoz megyünk — merje aztán valaki utánuk alá nem írni! Bizalommal megyek, az asszony nem is grófnő, csak báróleány, a Degerando-ban egy hálóban aludtunk.

A villa ajtaja zárva volt. — Komorna jött nyitni, aki a bérkocsiról rögtön megállapította, hogy ezek nem olyan urak, mint az ő gazdái és azoknak barátai. Fenthordta hát a fejét, mintha tulajdon személye már előíze volna az idevaló belépés nagy tisztességének.

— Kérem, jelentse be a méltóságos asszonynak, hogy egy régi barátnője keresi.

Dánielné ezt élesen, kurtán mondta, mintegy megfricskázva vele a leányzó impertinenciáját.

A grófné csakugyan barátai arccal nyitott be a hallba, de nyájassága egyszerre megfagyott a küszöbön. Mert jó, hogy az ura fraternizál mostanában a lateiner osztállyal, a férfiak, az más.

— Pá kedves Sophie, ugye emlékszel reám az intézetből?

— Jónapot — hűvösködött Kaáli grófné — igen ... örvendek — fordult Krammerhez. S hogy megtarthassa a magázódást, csak tőle kérdezte: miben állhatok rendelkezésükre?

— Nézd kérlek, — tolta magát elé Dánielné — bizonyára olvastad a helyi lapokban, hogy folyóirat indul. Te tudod, mi az a noblesse oblige. A te neveddel kezdjük, hogy tisztelettel hajoljanak meg a többiek, akikhez ma ellátogatunk. Ird alá.

— Bocsánat, nem értem egészen — fordult a grófné újra Krammerhez. Miért van szükség az én nevemre?

— Kérlek, olvasd el. Vagy nem, Krammer, maga olvassa fel a bevezető sorokat. Engem fáraszt, tudod, a régi gyomoridegességem, hiszen emlékszel, te melegítetted nekem a fedőket a betegszobában —

— Kérem tehát, tanár úr.

— Nem, a világért sem fárasztanám méltóságodat — szabadkozott Krammer, aki végtelen megalázónak érezte, hogy ilyen dolyf előtt fájón született magyar igéket recitáljon. Minek azok ide, minek? — Közben elkerülte figyelmét, hogy vele szemben a grófné nem volt gögös. Ezt azonban nem is vehette észre, mert már azzal lépett be ide, hogy ebben a világban a fajtáját fitymálni szokás.

— Előfizetőket gyűjtünk egy új magyar szemle számára és méltóságod nevével akarjuk kezdeni az ívet.

— Igen, — magyarázkodott Dánielné édes-csípősen — ma ugyan nincs rangkülönbség, mert mindnyájan ugyanazt szenvedjük, de azért a történeti név mégis imponál. Ez megtiszteltetés részünkről.

— Értem most már. Szeretném azonban tudni, milyen irodalmi irányt képviselnek. Mert mi koncer-

vatívak vagyunk és az olyan újmódi verseket nem szívesen eresztjük a házunkba. Ha garantálják, hogy nincs önök között valami második Ady Endre, akkor aláírok.

— Méltóságos asszonyom, — felelt Krammer fűrgén — nemcsak garantálom, de becsületszavamat adom, hogy nem kell tartani köztünk egy új Ady Endrétől.

A grófné érzett valami csiklandósát a mondásban, de a férfi a világ legnaivabb arcát vágta hozzá és így csak nyelt egyet, összehúzta a szemét és átvette az ívet. Érezte, hogy rámerészkedett egy talajra, melyen bizonytalan a lába. Nem ismeri az irodalom mai értékmérőit és talán megmosolyogtatja magát. — Szép, nagy, kemény mágnásasszony-betűkkel beírta nevét az első rekeszbe s egy szekreterfiókból kikereste a nyolcvan koronát. — Nem ült le többet, hogy elmenjenek.

A következő villa, amely előtt megálltak, a pezsgőgyárosék nyaralója volt. A háziasszony éppen az angol divatlapból választott őszi kosztümöt próbálta. Sokat kellett várni reá. Krammer rég felkelt volna, hogy megugorják boldogan a szabad levegőre ebből a fülledt parfömtől, szellőzetlen napveréstől majdnem kotlós levegőjü szalonból.

— Mért ez a kalvária? — kérdezgette magától. — Irni, alkotni azt igen, de agyonhajszolni, megaláztatni magát? Hát érdemes? Mi köze neki tulajdonképpen mindehhez? Arról ábrándozott ő, mikor írónak indult, hogy egy ostoba kisvárost fog a közönyéből ébresztgetni?

De Dánielné kitartóan szegezte szemét az öltözőszoba ajtajára, bár oly türelmetlen volt, hogy majd szétmorzsolta a karszék csüggő zsinórbojtjait.

— A háború előtt borvigéc volt az ura, most erősen felkaptak, nem ismerem, de letegezem, én, Alsó és Felsőszépvízi Daán Annuska. Lássá, tanuljon, így kell, ha az ember célt akar ma érni.

Erősen friss volt a várvavárt. Színes elfogadó ruhában jött, arcán virult a skatulyából kent rózsa,

Tején nem volt egy félrecsetlett hajszál.

— Szervusz lelkem — köszönt Dánielné — ismeresz, ugye, tavalyelőtt a bazáron —

— Igen, szervusz, jónapot tanár úr, mit mondok: tanár-fró úr!

— Egy szép célra jöttünk kérni tőled, a te közismert nemes szívedtől, édes Rózám. Tudom, a tisztviselőkért is annyit tesztek, szép is a kert, hallom, Szügyi volt állami tanár állította be az idén.

— Kérlek, a gyárban is alkalmaztuk a fel nem esküdt tisztviselőket. De persze, ha ti kéregettek, értetek szívesen adunk még nekik.

— Nem arról van szó, hanem egy irodalmi szemle megindításáról, és előfizetésért jöttünk, hiszen ti nem vagytok azok az új gazdagok, akik csak a külső puccra adnak!

Dánielné észrevette, hogy oktalanság csúszott ki a száján, de gyorsan javított a helyzeten.

— Nézd szívem, mindjárt Kaáli grófné után következel, mondtam is Krammernek: rögtön ide, rögtön! A rang és pénzarisztokrácia nyissa meg!

A pezsgőgyárosné meg volt szédülve, mint a holló és elejtette a sajtot. Ceruzával, önmagához hasonló, gömbölyűen primitív betűkkel aláírt.

A következő megállás egy úri magyar porta volt. A tulajdonos dúsgazdag földbirtokos — meg sem kérdezte, mit akarnak, elvette az ívet és közömbös arccal, látatlanba aláírta.

— Kérem, kérem, nem kételkedem a nemes intencióban — intette le a magyarázkodni akaró Krammert.

Ez volt a legsúlyosabb, legmegalázóbb, ami őket érte. Krammer ott akarta hagyni az asztalra tett pénzt, nem nyúlt érte. Csakhogy Dánielné felszedte.

— A legszívesebben hazamennék!

— Miért? A fő, hogy adott! Pukkadjon meg a földtúró paraszt!

— A grófné legalább belekötött Ady Endrébe. Ez mégiscsak némi érdeklődésre vall. De így odavetni a pénzt, mint a koldusnak! . . .

Szölővel futtatott régimódi villához érkeztek, amelynek alagsoráról a vakolat kereken omladozott. Fent a szellős, zöldárnyékú verandán időtlátott kertiszékeken az anya és leánykái ültek és egy nagy kelemunkán varrtak, ki egyik végén, ki a másikon.

— Csókollak drága Irmám, — kiáltott fel Dánielné. — Akarsz előfizetni a Virrasztóra? Neked nem muszáj!

A leányok közül egy kis szöszeke felugrott és el-sikkantotta magát:

— Jaj, a Virrasztóra? Tessék feljönni, Annus-néni!

— Jönni jertek, de pénzünk nincs! — nevetett az özvegy a verandáról.

A szöszeke lefutott elibük.

— De igen, de igen! Nekem van pénzem!

— Ne bolondozz, Gabika! Isten hozott lelkem, jónapot Krammer. Bocsássanak meg, ha nem hagyom félbe. A hét végére ígértem az üzletnek, hogy elkészül.

— Én nem bolondozok, édesanyám. Ide nézzen! Tartsa a kezét, tanár úr!

Kihúzott nyakából egy zacskót, kioldotta a korcát, és csupa apróból Krammer markába öntött egy halom pénzt.

— Tegyen hozzá még egy tízfillérest — támadt rá a férjira.

— Hát ezt honnan kerítetted, te Isten átka, te?

— Képzeld, tanár úr, ez az én módszerem. Minden ismerőtől, akivel találkozom, kérek egy tízfillérest. Mióta kitették a felhívást, százkilencvenkilenc merényletet követtem el. Tanár úr a kétszázadik és alól megvan a negyedévi előfizetésem. — Tapsolt örömeiben.

— Azért járhat a kezed, folytasd a munkát, Gabi. Bár gyűjtenél már egyszer fehérneműre. te szélkelep!

Krammer egészen felüdült. Az új keserű pilulákat könnyebben nyelte. Közben telt az idő, a nap már odaejtette fejét a Marosmentét szegő, esti párákba burkolózó hegyekre. Krammer megéhezett, hírhallóba.

is szeretett volna elszökni már. De hasztalanul. Dánielné hazahajtatott, hogy tejet igyék és port vegyen be, de társát el nem eresztette.

— Tudja, ez az én igazi órám. Csakis az este! Nappal félhalott vagyok, pont fél kilenckor éledek. Kokott természet, azt mondják, tehetek róla? — És mosolygott, mintha valami szépet mondana magáról, restelve a dicsekvést.

— Muszáj kilenni a húsznak, muszáj kilenni és ha éjfél vet is haza!

Szerencsére kezdték már zárni a kapukat. Üzletet is csak egyet találtak nyitva, kisüzemű, szűkös bodegát, „Izrael Lázár” cégérrrel. Az üzletben senki sem volt, csak a csengő csattant. Dánielné hátrarontott, be a lakószobába, ahol a dívánon hervadt asszonyság stoppolgatott.

— Jóestét kívánunk, bocsánat, hogy most jövünk.

Az egyszerű asszony nem tudta, hogyan tegyen tisztességet az előkelő vendégeknek. Szégyenkezett a szétteregetett, rongyos harisnyákért, talán a levegőért is, amely a konyhából beáradt.

— Kedves jó asszonyom, bizonyára tud róla, hogy városunkban magyarnyelvű szemle indul, a zsidóság itt mindig kultúrbarát volt, és hű magyar érzelmű. Most van alkalom kimutatni ezt.

Fiatal leány jött be a konyhából.

— Jöjjön gyermekem, hiszen én magát tanítottam, amikor még el nem tiltott az orvos a strapától. Emlékszem, hogy szerette az irodalmat, úgye, a negyedikben . . .

— Aranka nem a felsőbe járt, hanem a reformátusba. Igaz, szeretett mindig szavalni.

— Ja úgy, akkor onnan emlékszem, Csép Malvina tanárnő dicsérte, hogy milyen irodalomrajongó, igen, többször mondta: ez az Izrael Aranka, ahogyan ez szaval, azt hallani kell —

— Én . . . én Nussbaum Aranka vagyok — szabadkozott a leány. — Az irodalmat azonban nagyon szeretem.

— Tetszik tudni, csak kényszerből tettük ki a

sógorom nevét — pironkodott az asszony. Dehát előfizetünk, hogyne, Aranka szeret olvasni, meg én is, csak nem jól látok.

. . . Az utcára értek.

— Most pedig elbocsátom, Krammer. Vigye ezt az ívet egyenest Korlátnak. De nehogy valami affélet mondjon, hogy nehezen ment. Először is nem ment nehezen, mert mi ez egy szüléshez képest. És ügye, annak vigan kiteszik a nőket, de egy ilyen délutántól megijednek. Másodszor mondja meg neki, hogy én ezt a manővert az egész városon végig folytatom, viszont elvárom, hogy holnap Ajton jöjjön velem, addig csak hazakerül. Maga pedig Korláttal eljárja a bankokat és meghívja hozzám a vezérigazgatókat. Holnap estére. A kocsit fizesse ki a begyűlt pénzből, ez a legkevesebb, amivel a szerkesztő rekompenzál engem.

Krammer úgy érezte, mint aki leszáll egy zakatoló vonatról, aki mellett elhallgat egy csattogó cséplőgép. Már éhes sem volt, pedig imént szédült és gyomra kavargott az étlenségtől. Most neki — fél tíz az óra — Korláthoz kell menni. Szent Isten! Az az ember dühöngeni fog, ha a dolgot meghallja. — Nem, erre ma már nem képes. Haza kullogott. Majd Zsuzska ad valami jó tanácsot. Ő olyan talpraesett. Milyen jó, hogy ilyen asszonyok is vannak! Átlátszó, mint az üveg. Még sohasem kapta rajta semmi hazugságon. Ez a Dánielné pedig . . .

Reggel már frissen megépülve, dudorászva, bár még mindig némi szorongással vágatott Korláthoz. Roppant szerencséje volt, a küszöbre érve, bentől megismerte Ajton hangját. Úgy megörvendett, mint mikor a gyermekek kérezni akarnak valahová és a szigorú anyához betoppan a jó nagynéni, akinek a pártfogása biztos. — Csakhogy másfelől feltűnt neki Korlát ideges hanghordozása, amint Ajtonnak magyarázott.

— Érti ön, uram, megérti? Én is, de csak ha mindkettő futóbolond!

Krammernek elpárolgott a dalos kedve. Szeretett volna visszafordulni, de tudta, hogy ez gyávaság és

Zsuzska nemcsak hogy kikacagja, de megint útra teszi, mert a dolog nem maradhat bevallatlanul. Hát benyitott, de közben a lába mintha kihült volna. — Korlát egyenesen rákiáltott:

— Szeretőd neked az a fehérnép, hogy ha ő fűt, minden ostobaságra kapható vagy? Ki jogosított fel egyéni akciókra?

— Kérlek, Kálmán, ez nem az a tónus, amelyben dolgainkat tisztáznunk kell. Éppen azért jöttem, hogy felvilágosítsalak a tegnapi eseményekről és elhatározásokról.

— Rólam, nélkülem! Mit csináltatok? Az este a kávéházban azt mondja nekem Madarasy doktor teljes rosszmájúsággal: mi az, kolléga, beálltak irodalmi házalónak? — Aztán hallok Wernertől, hogy eljártatok a telepet! Miért nem üttök fel mindjárt egy sátrat a piacon s mért nem ordítjátok: hét az ára, hét!

— Csodálkozom rajtad. A te módszered fiaskójával csak tisztába jöhettél volna?

— Az én módszerem csak akkor igazolhatja magát, ha a lap megjelent. A szellem maga fogja rekrutálni hadseregét!

— Dehát miből jelenteted meg az első számot is?

— Eladom . . . eladok valamit — *magamat*, tudod? Mint férfiút, valami kövér ékszerésznének!

A szégyenletes szó után elhallgatott, mint a viharfelhő, ha villámát elcsattintotta. Fel és alá járt a szűk, rendetlen dolgozószobában és meg-megtörölte homlokát egy fonnyadt zsebkendővel. Fanyarul mosolygott azután.

— Nem találja furcsának, uram, hogy itt a szellem termékeivel handlézni kell? Hogy mint a fésűt vagy a fanyelű bicskát, bugyorban kell házhoz kínálni? Add ide, Péter, a gyűjtőívet.

Most a mártírt érezte magában.

— Kaáli grófné aláírt. Mit áldoztatok fel érte? Soha még a színházban sem fordul meg, olyan fősvény. Virányi pezsgősék! Nézze, Ajton, nézze! Virányi Mórné, született Weintraub Roza. Roza, rövid o-val. Aki a saját nevét sem tudja helyesen leírni,

aki szinte nekiugrott Gombosnak, mikor az előfizetés-
ívvel molesztálni merte! . . . Okos dolognak tartja ön
ezt? Kínálkodni végig a városon, embereknek, akik
soha el nem fogják olvasni a Virrasztót? Jó, én most
már elhiszem, hogy Dánielné összehajt vagy ötszáz
előfizetőt, de mondja meg ön, aki kényes ízlésű író-
ember, mi hasznát látja majd annak, hogy a lappél-
dányok százai felvágatlanul a konyhatálasra vagy
egyebüvé kerüljenek? Ilyen ambíciója, hogy a szí-
porkáival benyomott papír higiénikus célokat szol-
gáljon, csak . . . egy hülyének lehet!

Krammer elsápadt. Mert ilyen durvaságra hason-
lóval válaszolni nem tudott. Arra gondolt, hogy fel-
kell borulnia a Korláttal fennálló s neki mégiscsak
kedves barátságának, és frissen sarjadt irodalmi re-
ményei is füstbe mállhatnak.

Ajton megerőltette magát, hogy mosolyogjon. Ha
ő, a tanu nem mutatja, hogy írófársának oka volna a
sértődésre, akkor a bántalom fullánkját veszti.

— Nincsen igaza, Korlát, nincsen.

— És ön elindulna hasonló módon?

— El is indulok. Felváltom Krammert.

— Dehát mire jó ez?

— Megvan még önnek a Péter Sarolta húsz-
koronása?

— Félretettem, tudja.

— Mit gondol, hány ilyen Péter Saroltánk akad,
vagy Szügyi Pistánk, aki kertet ás, és a napszámból
előfizet?

— Na, és Gál Gabika! — tért magához Kram-
mer, — az a gyermek kétszáz embertől szerzett össze-
kétszáz tízfillérest!

— Lássa Korlát, ezeken gondolkozzék. Nem
kell-é az ilvenek számára megcsinálni a lapot *min-
denáron*? Érti, mit mondom? Péter Saroltáék megér-
demlik, hogy a Weintraub Rozák betűhöz juttassák
bankóikkal a betű szomjazóit. És fordítva: Weintraub
Roza is megérdemli, hogy drága tálaspapirost vásá-
roljon a szegények lelki szükségeinek érdekében!

— Ez mégiscsak megalkuvás! — mérgeződött a szerkesztő.

— Lehet. De ez a megalkuvás a hősiességnek egyik formája.

— Csak ultima ratio, és feminin fajtájú. Ameddig a tisztesség megőrizhető, nem kell lapunkat prostituálni. Erőszakos pénzcsikarások!

— Hagyja. Az erdélyi közönségnek nagy részét kényszeríteni kell, hogy rákapjon a jóra. Úgy, mint a gyermekeket.

Krammer lassan lélezgethez jutott és előhozta a bankárokkal való tervet is. És itt már könnyebben talált megértésre.

— Mit csináltak a román és szász bankok hosszú idők óta nemzeti kultúrájukért! Valósággal megszerveződtek az állandó segítségnyújtásra! Miért gombolkoznak be a miénkek? A félzsebükből kifizethetik költségeinket és annyi az nekik, mint mikor én egy krajcárt adok a koldusnak.

— Koldusnak? A Virrasztó nem koldus, sőt nagyhatalom lesz rövidesen. Majd jönnek még hozzánk — egy kis jóindulatért — a bankigazgatók!

Bekiáltotta kisleányát.

— Szólj anyádnak, hogy készítsen ki friss fehérneműt. — Ezeknek borotválkoznom is kell? — fordult kérdezőn barátaihoz.

— Sehol sem teszi annyira a külső az embert!

A fiú visszajött és sűgött valamit apjának. Korlát arca elfintorodott. Restelkedve nyúlt az asztalra halmozott pénzbe. Pár koronát vett el az előfizetési díjakból.

— Harmincnyolcast, de siess.

Alig volt pár tőrhető épségű gallérja és éppen most dobódott valamennyi a szennyesbe.

. . . Az első két bankvizit lejárt. S a harmadikat böjtölték éppen. Az üvegtetejű teremben, a várakozók falnál futó keskeny bőrdíványán Krammer úgy egy félórája unatkozott. Korlát nem únta magát: térdére tett papíron cikket írt, első haragjában.

„Most más dolgok vannak. — Színhely: egy na-

gyobb pénzüintézet pénztárterme. Iróasztalaik mellett szorgoskodó kisebb tisztviselők, egy távoli szegletben főbb tisztviselőkből, sőt igazgatókból alakult, halkan beszélgető csoport. Csend, csak a negyvenpercentes kamatláb dobogása hallik. És félénk kopogás. A Virrasztó szerkesztője lép be, a halkan beszélgető csoporthoz ér. A tekintélyes igazgatóhoz fordul: „Uram, egy krisztusi önzetlenséggel csinálendő lapra hívom fel a figyelmét. Ajánlja érdekkörében olvasmányul a Virrasztót.” Csend. Csak a negyvenpercentes kamatláb dobogása hallik. De az is elhalkul, mikor az igazgató, Az Igazgató! beszélni kezd. Jobb kéz a nadrágzsebben, balkéz egy elhárító mozdulatot tesz, kiegyenesedik: félelmes attitűde. És szól: „Ehhh, Virrasztó! Most más dolgok vannak . . .” Elhallgat. Csend. Csak a negyvenpercentes kamatláb dobogása hallik. —

— S még ezeket akarta Dánielné összegyűjteni. Zárughot, ezt a szőrösszívű örményt és Gross urat. Egy jó tanácsot ugyan kaptunk tőle a Kisegítő Bankban. Kisegített! Várj, feljegyzem magamnak ezt a mondást. Alkalomadtán idézni fogom: „Mit próbálják az embert összegyűjteni? Külön-külön, stante pede is tudjuk, mit akarnak tőlünk szociális, humanitárius vagy kulturális címeken, azért még nem kell kalákáznunk!” — Látod, ezzel megtakarítjuk magunknak, hogy Dánielnét Drotleffel lássuk kacérkodni. Kíváncsi vagyok —

Ajtó tárult fel mellettük, a titkár szólt ki, hogy a vezérhez beléphetnek.

Korlát egyszerre méltóságteli, tárgyilagos színt öltött, a dühöt nem tartotta imponáló arckifejezésnek.

A vezér előtt lesülyedtek a pompás karszékekbe.

— Bocsánat, — szólalt meg Galambfalvi teljesen közönyös, halk hangon — hogy közben tovább intézem aktuális dolgaimat. Az urak megértik. A bank egész gépezete elakadna . . . Parancsolnak?

Cigarettát tolt elibök. — Folyton lapozott és aláírt, de azért érdeklődést mutatott és e fél számba-

nemvevés, fél figyelem szinte fegyvertelenné tette a két irodalmárt.

— Vezérigazgató úr őszinte rokonszenve, melyet a színház ügyei iránt tanusít . . . felbátorít, hogy felhívjuk figyelmét most alapítandó szemléinkre.

— Kérem, igen. Hallottam róla. Mit óhajtanak ezzel kapcsolatban?

— Tudni akarjuk, — vágta ki Korlát merészen — hajlandó-e a bank támogatni vállalkozásunkat?

— Hogyan értsem ezt? Előfizetés, egyszer s mindenkorra szóló hozzájárulás, vagy állandó anyagi támogatás formájában?

— Azt hiszem, az állandó támogatás illik leginkább egy prononszált magyar nagybankhoz.

A hang kihívóan csengett, de Galambfalvi hidegmaradt.

— A mi helyzetünk, uraim, rendkívül kényes ma. Összeköttetésünk az anyaintézettel megszakadt. E pillanatban csak annyit tudunk, hogy a kommunizmus nem tette végkép tönkre. Azonban . . . önök is végiggondolhatnak rajta, a nélkül, hogy kifejteném, milyen eshetőségeknek nézünk elejébe, ha kénytelenek volnánk végleg leválni a központtól. A magyar bankok éppúgy centralizálva vannak, mint a szellemi élet és ugyanolyan kínos operációkkal kell számolniuk. S a szellemi decentralizáció kevesebb vérbe fog kerülni a pénzügyinél —

— De csak nem érintené egy változás az erdélyi magyar pénzügyi élet vitalitását? — kérdezte Krammer.

Galambfalvi észbekapott. Hohó! Nagyon messze ment az őszinteségben!

— Ne térjünk el a tárgytól, uraim. Meg lesznek elégedve, ha előfizetési ívüket saját kézjeggyemmel el látva körözzöm a tisztviselők között?

— Ezt is köszönjük.

— Kérem azonkívül, mert állandó segítyt nem nyújthatok, kiállítok egy utalványt ezer koronáról, a jóváhagyott jótékonyági alapból.

Csengetett, s elintézte a dolgot a titkárral.

... — Hallottad? Jótékonysági alap. Ezt is fel-
sziszegette Korlát, amíg a pénztárkalitka előtt
várakoztak.

— Jobban szeretted volna, ha ő is igazgatósági
gyűlést hívna össze, mint Zárugh?

Hátra volt még a főreménység: Fränkl Arthur, a
„fővárosi méretű”. A többszörös fürdőbérlet és ház-
tulajdonos. Akinek börtényára és telepe egész kis vá-
rosrészt alkotott.

Krammer kápráztató fényt várt a pénzkirálynál.
Már azon is csudálkozott, hogy itt lakik a börtelenen.
Micsoda levegő, micsoda sívár környezet! A lakás
egyenesen kispolgári és az az ember, akinek közgaz-
dasági képességei előtt mindenki meghajolt, — régi-
módi, de nem antik, pecsétes íróasztaltól kelt fel.
Mégcsak valami finomabb házi ruhája sem volt, vi-
seltesszürke szakkóban végezte számításait.

Hosszú, csaknem nyúlfehér, nyúlrozsás férfiú
volt, aki úgy mosolyogta végig előadásukat,
ahogy bizonyára fiacskái játékát szokta elnézegetni.
Ki tudja, talán néha négykézlábra is áll s elvegyül a
lovakba —

— Ó, az irodalom! Nagyon szép, nagyon szép
dolog! Engem valaha rendkívül érdekelt. Képzeld,
magam is írogattam verseket. Támogatás? Hogyne,
feltétlenül. Előfizetünk és azonfelül — majd eljutta-
tok még valami hozzájárulást a Virrasztónak, tessék
csak nyugodtnak lenni.

... Csuumvizesen, mint az öntött ürgék, kerül-
tek haza a hirtelen támadt zivatarban.

Korlátot bizakodó hangulat lepte meg. Pénzt
ugyan alig hoztak haza Galambfalvi ezresén felül, de
kaptak pár ígéretet, főképen azt, hogy a tisztviselők-
kel előfizettetnek. — Dánielné is összeszedett úgy
ezer koronát, Gombosnál pedig begyűlt vagy nyolc-
száz. Az összeg körülbelül kitette az első szám költ-
ségeit. A többinek pedig magától kell menni!

IV.

A kéziratok felgyűltek a szerkesztő asztalán és nem tudott velük mit kezdeni. Egészen különös kínszenvedés, tehetetlenség gyötörte, amelyről mégcsak szólni sem szólhatott senkinek.

A maga írásainál rendkívül élesen látta a hibákat, az erényeket. A másénál gyakorta mintha befognák hátulról a szemét. Sem türelme, sem biztos szimata, amely azonnal rátapint a jó munkára, megérezve a tehetség sajátos ízét, zamatát, mint a jó borlóstoló az italét. Társszerkesztő kellene, de amikor ő nem akar, nem tartja elviselhetőnek az osztozkodást bárkivel is! Még az ideiglenes szerkesztőbizottsággal is koloncot vett a nyakába. Egyképen irtózott Kramer tanári bölcsességétől és Ajton hűvös meggondoltságától, melyet kiábrándultság is sötétített.

Az idegen írások azonban szemébe kacagtak: te vagy a fordított bíró, csak a magad ügyében tudsz igazságot tenni, — s ha legalább az urak azt küldték volna, amit várni lehetett tőlük. De egyikük-másikuk talán úgy vélte, itt az idő, hogy elárulja igazi, titkolt mivoltát, rejtett irodalmi céljait. — Mit csináljon ő ezekkel az írásművekkel, melyekről még szerzőik eddigi munkairánya sem nyújt semmi nivóbiztosítékot?

És persze, mégis hozzá kellett fanyalodni az olvasáshoz. Szinte nyögött az ízetlen, nehézkes botorkálásban, amíg kéziratból-kéziratig vergődött . . .

Szokatlan forróság nyomta a kis dolgozószobát amúgy is. Törülgette a homlokát, új és új szivarra gyújtott, lassan kék kábulatba fúlt körülötte a világ.

— Hirtelen hangokat hallott a tornáccon, egy idegent és egy unalomig megszokottat.

— Az uramat? Miféle ügyben?

Kiérezte a hanghordozásból a féltékenység éles mellézköngéit és pillanatra az jutott eszébe, hogy talán a kis Grün Böske jött el, ami roppant kellemetlenül érintette. Eszter ugyan mostmár nem rendezte vele a hajdani veszekedéseket, csak hallgat és morgovászkodik, de azt mégsem lehet kívánni tőle, hogy fel ne háborodjék, ha éppen szemtől szemben áll vetélytársnőivel.

Mit felelt a fiatal leány, azt nem lehetett hallani. De az asszony bár ridegen, utat engedett neki.

— Tessék bemenni.

Mintha piros lángnyelv siklott volna be az ajtón. A világosból homályba érve, tétovázni látszott pár pillanatig, aztán szinte tapogatózva, mégis hirtelenül, odatalált Korlátig. Forró támadás, attak, úgy tetszett a férfinak. Közel volt hozzá, hogy átkarolja.

A leány odadobta nevét:

— Tóth Pálma.

És egyszerre realizálódni kezdett: félrehajló fejéimént még kacér virághoz tette hasonlóvá, de most feltűnt, hogy balszemének ferde pillantása kényszeríti e tartásra, és hogy lépteinek imbolygó bizonytalansága rendkívüli rövidlátásából ered. Mindez lehűtötte Korlátot, különben sem szerette az ilyen majdnem betegesen sugár nőket.

A leány körülnézett a szobában és felkiáltott:

— Nem is gondolja, hogyan siettem én ide! A háromkirályok álmos csigák lehettek hozzám képest! . . . Ha ezt a püspök úr hallaná —

Megrázta fejét és nevetett.

— Kérem, nem óhajt leülni?

— Ki nem állhatom az ülést. A vonaton olyan balsors kísért, ülőhelyet kaptam, és beszorítottak az ablakhoz. Majd megbolondultam, egy tapodtat sem lehetett kijutni a zsúfoltságban a folyosóra.

Mélyet lélezett, láthatóan lankasztotta a zárt, füstterhes, forró levegő.

— Egyenest Uvegcsúrról jövök. Félbehagytam a nyaralásomat. Én, aki csak a szabadban élek, mihelyt az iskolától szabadulhatok. Képzelve el, tegnap bemegy egy paraszt a faluból Hévízre. Megkérem, hozzon nekem egy darab vajat, mert csak ilyesmikből élek nyáron át. Estefelé megjön Áron bá, éppen a padkán ültem az öreg Rebi nénivel, akinek az első házát lakom, bontom a vajat, darab Hetikép-be van csavarva, s azon ráesik a szemem Krammer felhívására. Pakkoltam s jöttem. Nem volt szekerem Hévízig. Egy kis mokány lóra ültem . . . fanyeregbe! De itt vagyok, és nekem ne merje azt mondani, hogy az első szám készen van, nyomás alatt!

— Miért, kisasszonyom, talán kegyed —

— Igen, én költőlánny vagyok, én önnek csuda verseket hoztam, garmadával. Ha látta volna, hogy lovagoltam velük, keresztül a havasi legelőkön, a fenyveseken, hogy szavalgattam őket a napsugárban!

Korlát kételkedve pillantott a leány kis kezítárcájára.

— Itt vannak?

— Á, hova gondol? Kell is nekem írás! Én nótafa vagyok, mint a falusi lány, aki egész nap énekel.

Egy fejrándítással hátradobta előre iparkodó kurta haját, mely úgy keretezte arcát, mint a szfinxet merev keszkenője. — Megállott nyugtalan sétájában, finom, sovány barna arcán víg áram futott át és egyszerre kiragyogott belőle a vers:

*Lobogó, piros kis ruhámban
Tánclépésben, szökellve jöttem,
Ujrázó kedvvel csókot dobtak
A fák mögöttem!*

. . . Vers versre buggyant elő ajakán, csupa friss íramú, fiatalos lelkenedés. Az újra és újra támadó meglepődés borzongatón cirógatta Korlátot. Szélvész-lábú csikók ha keresztül robognak a tájon hirtelen, szinte hogy a földből kerekedvén . . . csillanva, napsütötten elzúgó tavaszi zápor, egyszerre feltündöklő kék-sárga-csillagfehér rakétajáték! —

Majdnem fájdalmas felrázatas volt neki, amikor végre elhallgatott ez a zengő piros tünemény.

— Kisasszonyom, — tárta felé karját — adja nekem ezeket a verseket!

— Azért jöttem!

— Miért nem hozta el mindjárt a gyűjteményét?

— Az én gyűjteményem itt van!

A fejére ütött.

— Dehát hogyan jussak én hozzájuk?

— Tessék leírni, majd tollbamondom őket. Mert én nem tudok egyhelyt ülni, hogy írjak, és nem is látok valami jól. Sohse vetem papírra egyetlen versemet sem.

Korlát, aki a cikkíráson kívül minden firkálgatást únt, alázattal legörnyedt most az asztal mellé és írt, írt, csakhogy alig bírta követni a diktálót. A leány rövidesen el is vesztette türelmét.

— Én ilyen tempóban nem tudok verset mondani. Nem is jut eszembe, mi következik, mert az nálam magától jön. Próbáljon meg, egy kereket kényszeríteni a hegyoldalra, hogy csendesen guruljon!

Idegesen, csaknem ingerülten hallgatott el. — Korlát megrökönyödött.

— Már pedig holnap reggel be kell adnom az anyagot. És ilyen gyöngyszemek nélkül?

— Nem tud gyorsírást?

— Tud Krammer.

Felugrott, ajtót nyitott.

— Andor, Andor!

Futtatta fiát barátjáért.

— Közel lakik? Mert nekem még nincs lakásom a mai éjtszakára. És egyáltalán nincsen.

— A holmiit hol rakta le?

— Van is nekem holmim! Télikabátomat a nyárra egy kollégára bízam és ruháim a kofferemben maradtak kinn az állomáson.

— Nincsen senkije a városra?

— Bátyám. Hozzá nem megyek. Én náluk ki nem bírom.

— Rossz emberek?

— Dehogy! Aranyosak, jók de tempósak! Megvan a heti étlapjuk, kétszer főtt húst ebédelnek és szombaton este fürdenek! A cselédet nem lehet elküldeni, csak ha amúgy is piacra megy . . .

— Nem kapna szállást az intézetben, ahol tanít? Tóth Pálma erre csak felkacagott.

— Mit törődik ön ezzel? — Inkább jönne már az a Krammer. Alig várom, hogy ismerjem. Ajtont is. Ratosnyajt már láttam! Mennyi drága emberem lesz nekem ezentúl!

Krammer most dugta be ijedt ábrázatát az ajtón. Andortól annyit hallott, hogy egy kisasszony van itt, aki hangosan kiabál az apa szobájában. Jól tudta pedig, mit ér Korlát asszonyügyekben. Meglehetősen kedvetlenül jött hát, kicsit hallgatózott is a küszöbön.

— Hála Isten! — könnyebbült meg — irodalom és nem szerelem.

A leány kedvesen rárontott.

— Maga az a Krammer? Nem olvastam az írásait, verseken kívül nem szoktam olvasni semmit! De tudom, hogy ír és a véletlen a maga cikkét juttatta hozzám megtudni, hogy itt mibe fogtak. Hát mit mondjak el legelőször is? — fordult Korláthoz. — A piros ruhásat?

És pillanat mulva újra kezdődött az iménti tüzi-játék. Krammer, mialatt papírra vetette az apró jeleket, mindjobban elámult. Úgy itta be a szavak eláradó hullámain, mint tikkadt utas a hirtelen előbuggyanó, friss forrásvizet.

— Mennem kell, — dőlt végre Pálma a falnak. — Nagyon kimelegedtem itt!

— Nyissak ablakot?

— A, belülről jön ez a melegség! — mosolygott a leány és legyezgette magát zsebkendőjével. — Nincs még lakásom — magyarázta ismét — s bátyámnak csak akkor szabad tudni, hogy itt vagyok, ha már elhelyezkedtem.

— Jöjjön, aludjék ma nálunk, szölt Krammer szolgálatkészen, — nincs ugyan, csak két szobánk, de az ebédlőben van egy jó díványunk.

— Ohó, nagyon jól tudod, hogy nem fogsz ma soirézhatni — epéskedett Korlát valami türelmetlen féltékenységekben. — Itt kell lennetek Ajtonnal késő estig nálam, hogy mindent végkép elrendezhessünk.

— Ha mást nem találok, akkor élek a jószágokkal. De úgy egész biztosra ne várjanak. — Átadta csomagcéduláját, aztán elköszönt, még elfutkos erre-arra a városban . . .

Kilenc órakor Krammer és Korlát újból együtt voltak és titkos izgalomban lesték Ajton megjöttét. Milyen nagyszerű pillanat lesz, amikor a hosszú és nehéz szerkesztői munkára, vitatkozásra felkészülve érkezik és akkor előállanak neki a felfedezéssel.

— Még igaza lesz Csángó Benedeknek! Még megérjük, hogy csak úgy felbolydítjuk az erdélyi tehetéseket — áradozott Krammer.

— Tóth Pálma nem erdélyi, csak idecseppent.

— Honnan?

— Valami lapos alföldi városból.

— Szinte hihetetlen.

Mikor Ajton belépett, a két boldog várakozó hamarjában nem is tudta, hogyan harangozza be a nagy újságot. A szerkesztő, aki szerette kissé a pózokat, némán nyújtotta át végül is a verscsomagot.

Ajton közel ült a lámpához és lassan, néha egy szemlehungyásra megszakítva magát, olvasásba merült. — A másik kettő várta, hogyan fog arca kivirulni. De a csendes elmélyedésnél egyebet meg nem figyelhettek rajta. Mikor készen volt, felpillantott.

— Ezekből is kell válogatnunk?

— Ó, hiszen ez irígy kutya, nálamnál is irígyebb. — állapította meg Korlát.

— Buta vagyok . . . nincs ítéletem, mindig túlkorán lelkesedem s aztán jön rám a hideg zuhany — korholta magát Krammer.

— Ki a szerző? — kérdezte Ajton tovább is igen nyugodtan, bár arcán mostmár feltetszett a komoly érdeklődés.

— Tóth Pálma nevű tanárnő.

— Fiatal?

— Nagyon.

— Akkor még lesz belőle valami.

— Ezek nagyszerű versek, ilyeneket én még Erdélyben nem olvastam!

Csupa ingerültség volt a Korlát hangja. Célzás is lappangott szavában a régi Ajton-poémákra.

— Én sem, valóban, csak zöldek még egy kicsit.

— Mi részegjei voltunk ma délután — árulta el Krammer Péter.

— Egy-egy soruk, egy-egy igen eredeti ötletük valóban sokat ígér. Az egész olyan benyomást tesz, mint a ki nem szemelt gyümölcs. Van benne gaz is, de van szép, ép terméspéldány is . . . Főértéke, hogy eruptív líra, és az ma ritkaság. Mindenki medítálgat, teleshövi hangulatait epikával. Ez a leány nem, az bizonyos. Mindössze egy jóbarátra van szüksége . . .

Korlát arcán gyanakvó kajánság cikkázott át.

— Hogy szerelemre tanítsa?

— Nem, hanem metrikára és válogatásra.

Mint kisleány az első szétpukkant szappanbuborék után, némi lehangoltsággal fogtak munkába.

— Mi volt a prizma, amelyen át mi e verseket néztük? — tündődött Korlát hangosan.

— Én azt hiszem, az, hogy háromnegyed eszten-deje nem olvastunk egy szép verset, egy Babitsot, vagy Tóth Árpádot — felelte Krammer. — Vagy tán igaz, hogy az előadott és leírt vers között van akkora különbség, mint az élő és leprélt növény között? Most, hogy magamban olvasom, mintha tényleg elfakultak volna. Tisztára, mint az algák, ha kihasználják őket —

. . . Nagyon kínos volt hazamennie. Nem az izgatta, hogy át kell lopódnia az ebédlőn, amelyben az idegen leány pihen. Az ilyesmi reá nem volt háttal. Hanem milyen arccal beszél Tóth Pálmával holnap? Miféle ügyeskedéssel leplezi el kiábrándulását?

Az ebédlőben égett a villany és felesége asztalra ejtett fejjel aludt, amúgy ruhásan, vendégvárón.

De Pálma másnap sem bukkant fel. Csomagja

ott hevert az ebédlőablak alatt, nem jött senki utána. Végre harmadnapon két szöske csitri állított be érte.

Gál Gabika húgocskái, akik sűgárzó büszkeséggel mesélték, hogy Pálma nénit anyukájuk az utcáról szólította be a verandára és aztán el is szállásolta a kertre nyíló sarokszobában.

V.

A Virrasztó külső alakjának elképzeléseiben Korlát szép, fénytelen, merített papírról ábrándozott és fehér rajzlap-borítékot tervelt hozzája, vagy világos citromsárgát, puritán, művészi betűkkel, a lehető legkevesebb szöveggel a fedélen, a helyett jelképes emblémával: fáklyatartó férfi mereven figyel a sötétbe: nem moccan-e valami?

De csak fényes, félfamentes papírra telt, elfogadható áron pedig csak sötétzöld borítéknak való kínálkozott. A felírás jellege is a kispolgári naptár-címeket idézte, a kép pedig eldurvult a nyomásban.

A lap lelkébe kellett vetni a bizakodást.

A szedést Korlát és Krammer úgy lesték, mint gyermekek a tortasütést a konyhában. Folyton útban, folyton láb alatt, sürgetőzve, bosszankodva, hogy a szedőknek, a munkavezetőnek ez is csak olyan fontos, mint az új flekkenező korcsmát beharangozó röpcédula.

A korrektúra elvégzése ünnep lett volna, ha Korlát meg nem rontja azzal, hogy mindent csak maga akart átnézni. — Volt még egy bogara, amely a munkatársak előtt érthetetlennek tűnt. Több, álneven írt cikknek szerzőjéről szót sem akart elárulni.

— Kérlek szépen, —intette le Krammer kíváncsiságát — ha ők így adják be cikkeiket, akkor bizonyára kényesek az inkognitójukra, és gavalléros szerkesztő még a beltagokat sem avathatja be titkukba.

De azért folyton felhívta a figyelmet ezekre az alkotásokra. Hogy ki az a Brutus, Scriptor, Zoilus, arról végül mégis Krammer rántotta le a leplet — megpillantván a nyomdában az álnéven munkálók kézíratait. Valamennyinek betűvetése a szerkesztővel egyezett. E szerint Korlát valami öt legény helyett állott a porondon.

Mikor már szépen bontakozott a lap, és a közlemények megkapták azt a bizalomgerjesztő formát, amelyet a kéziratban kuszának tűnő írásmű a nyomtatott betűtől nyer, Gombostól jött a rossz hír, hogy a cenzornak súlyos kifogásai vannak. — Korlát futott a nyomdába. A Transszilvánizmus című cikkből ennyi maradt:

„Mi ez? — Erdélyi emberek megnemesült lokálpatriotizmusa, hazaszeretet Erdélyért . . . Ez az antik fogalom a mult század második felében elhalványult, mint eszmekör . . . de izzásba jött az 1916-iki szomorú dátum után.”

Itt üres oldal következett, aztán:

„Erdély történelmének lapjain a transszilvánizmust tömegjelenségként észlelhetjük. És a jövőben? Mi lehet még nekünk a transszilvánizmus?”

Több nem maradt a tanulmányból, csak a gondolat-csoportokat elválasztó csillagoknak kegyelmezett meg a cenzori ceruza.

A szerkesztő ezt nem értette. Hiszen a románságnak inkább tetszetősnek tűnhetik fel a törekvés: elütni az összmagyar szellemtől. Felelni persze most már maga fog a közleményért, miután Ajtontól azt kívánta, hogy a cikk álnéven jelenjék meg. Vette a revíziót és felment vele a cenzorhoz.

Colțea úr a felső városban, pompás két utcai szobában lakott. Nem amolyan rideg legénylakásban, mert a rekvirálásnál kikötötte hogy a házigazda egyetlen képet, egy vázácskát ki ne merjen hordani.

Szép női csipkés ágyneműben hevert most az ágyon, félig levetkezve. A vendég jöttére felkelt ugyan, de nem vette fel kabátját.

— Korlát úr, a Virrasztó szerkesztője? — kérdezte, de úgy, hogy nem nézett szemébe egy pillanásra sem. Különb is olyan nagy darab ember volt, hogy a cingár Korláton túlnézhetett.

Le sem ültette. Csakhogy a megszólított kínálás nélkül is helyet foglalt és félretéve az asztalon lévő uzsonnatálcát, amelyről pár légy reppent fel, kitergette a revízió lapjait.

— Ki írta ezt a cikket? — bökött rá Colțea a Transszilvánizmusra. Elég jól beszélt magyarul, csak kiejtésében volt valami lágyság a kettős mássalhangzók elernyesztése révén.

— Bárki írta, uram, érthetetlen előttem, miért van törölve.

— Köszönjék meg, hogy csak törültem!

— Miért? A semmin túl is következhetik még valami?

A felreppentett legyek közül egy bosszantani kezdte a cenzort.

— Figyelmeztessen a szerzőt, hogy a ki nem nyomtatott cikkekért is felelősségre lehet vonni bárkit és a legszigorúbban eljárni ellene.

— Az álnév alatt írt cikkekért a szerkesztő vállalja a felelősséget.

Colțea elhúzta a száját. Ez a lovagiasság hóbortnak tűnt előtte. Figyelmét a légyre fordította, kapkodott utána és csak odadobta a szót:

— Akar még valamit?

Korlátnak minden idege összerezzen. De hütötte méltatlankodó indulatját és elég higgadtan, alig rendreutasítóan felelte:

— Azt hiszem, hogy eddig még semmit sem akartam. De akarni akarok, megmondani pedig, hogy ennek a cikknek törlése nem látszik előttem megindokoltnak.

— Csakugyan?

Coltea félbehagyta a vadászatot. Felvette Korlát elől a papírt és olvasni kezdett:

„A magyarság szellemi egységét meg nem bontotta soha a transzilvánizmus. Ugyanazon testnek részei, más és más alakban, más rendeltetéssel szolgálják az egész szervezet épségét.”

— Hm, Önök tehát a magyar szervezet épségét akarják szolgálni?

— A magyar gondolati összeségnek, *a szellemi szervezetnek épségét*, uram.

— Ezek a magyar gondolatok egy kis akadályba ütköznek ezentúl! És ez a cikk mintha ezzel az akadállyal nem . . . — kereste a szavakat — nem csinálna kalkulációt . . .

Ismét a légy után kapott.

— Nem hiszem, hogy a cikkíró ne vetett volna számot minden lehetőséggel.

— Kérem, — idegeskedett a cenzor — itt nincs szó lehetőségekről. Itt a kocka el van vetve. Csak tények vannak.

Korlátban, aki Ajtonnal szemben — mindenkivel szemben! — vitatta, hogy a magyar reményeknek befellegzett, most felágaskodott a düh, belekiáltani ebbe a gögbe:

— Nem igaz! Itt magyar még a föld, mert marakodnak még a koncon odakünt az osztozkodók! — De elnyelte a választ. Be furcsa érzéssel: életében most először tanult hallgatni.

— Akárhogy van uram, a magyar gondolat a magyarság szellemi összkincséhez tartozik, függetlenül attól, hogy milyen határok között gondolják.

Colteát a légy egy távolabbi szegletig csalta. Háttal állott és visszabeszélt:

— Úgy? De akkor a mi jogunk, hogy őrizzük, milyen az a gondolat, amely a mi védelmünk alatt, a mi földünkön megszületik.

Mondatfűzése most már, a sietségben bizonytalanra vált.

— És ha nekem nem tetszik egy ilyen gondolat, nem engedem, hogy nyomtatásban legyen és ez a

transszilvánizmus cseppet sem tetszik, mert e megett ki ahogy akar, úgy gondol. Vagy mit mondana rólam akárki, jó román ember, ha olvasna ilyeneket: „Nehagyjuk ősi jellegünket, ez fütykösünk és önrendelkezésünk.”

Korlát kacagni tudott volna. Hát menekült-e még nép valaha ártatlanabb védőfal mögé, mint amit ez a pár szó jelentett? — De e pár szó között kettő olyan volt, amely az összefüggések nélkül harciasan hangzott: fütykös és önrendelkezés!

Legyintett.

— Kérem. Ezt a cikket, látom, félre lehet magyarázni. A rosszindulat és a túljazott reménység talán mást olvashat ki belőle, mint amit mondani akar, azt, hogy egy nép szellemi egysége nem függ a határoktól, tehát bármily feldaraboltságban is ép maradhat. De, hogy viszont ugyanazon népnek más és más helyzetben élő részei jogosan és természet szerint ütnék el egymástól és dédelgetik megkülönböztető jegyüket.

A cenzor türelmetlenül hallgatott. Félszemmel, alattomosan a legyet kísérte.

Korlát lassú meleget érzett felszállani a hátán. A forróság elérte homlokát. Miért beszél ő ennek? Figyel ez reá? A cikk elbotlott, elesett, mint a lábátörött ló az akadályversenven, amelyet nyomban agyonlőnek . . . Colțea nevetségesnek találja az ő erőlködéseit, amelyeken egyszerűen átgázolhat. Szinte látszik is arcán, hogy nem is gyűlölettel, de unalommal hallja az egészet, hogy csak a légy izgatja, amely nyugtalanná teheti kényelmes pihenéseit és most lusta szemtelenséggel sétál a mennyezeten . . .

Szeretett volna valahogy úgy csapni le a cenzorra, ahogyan Krammert szokta elintézni. Csakhogy torkába szorult a gorombaság. Az asztalon heverő piros ceruzára nézett, mint fegyverre, mint késre, amelyet csak a másik tud használni és amely rettentően fizethet neki. — Megreszketett kezében a pár rücskös papírlevél . . . talán közelebb is emelte szívéhez a lapokat.

— Az ember azt sem tudja, mit írjon . . . elvégre nem értekezhetünk mindig Multatuliról vagy a Monroe doktrínáról. Saját magunk dolgai is érdekelhetnek néha.

Száraz, kellemetlen, de nem volt támadó a hangja. Nagy önfegyelmébe került: csak savanyúnak lenni, mogorvának, nem harciasnak, merésznek.

Topp . . . csatt! — A légy szétlapítva irt rút fekete ábrát a haloványzöld festésű falra.

— Lássa uram. Ez a légy, vagy az önök Virrasztója! Nekem igazán mindegy. És mégis adok egy jó tanácsot. — Colțea mosolygott. — Ha mindenáron a maguk dolgairól akarnak írni, írjanak a szerelemről, azt szabad!

Korlát rövid, horkantásféle hangot adott, mint a megkötött ló, ha rávágna. Úgy tetszett, hogy az egész folyóirat nem éri meg ezt a megaláztatást. Hogy több volna, jobb volna egy nekieresztett káromkodás. Egy pillanatra úgy volt, hogy mindent felrúg, csak hogy odamérhessen egy ütéssel felérő szót ennek az embernek.

És mégis, valami hajszál-gyenge erő, amely nem engedte szabadjára a keserű beszédet, a sóhajtásnál rövidebb pillanat megkegyelmezett a Virrasztónak. Talán az a szinte érezhetetlen megkönnyebbülés, amit saját sovány ujjainak némi hűvöse adott homlokának, ahogy végigsimított rajta . . .

Némán, félszegen, meggyötörten sietett el. — Pár perc múlva ott ült Ajton dolgozó-szobájában.

A szoba tágas volt, kényelmes és jómóddal rendezett, de éppen ez tette Korlát és Krammer előtt barátságatalanná. Úgy voltak benne, mint a cigány a püspöknél, ők sem tudtak hova szemetelni. Krammer a pipával, Korlát a szivaraival. A hamutartót ki nem állhatták, ahhoz folyton alkalmazkodni kellett, mert hol egyikük, hol másikuk előtt állott, s a földön vastag szőnyegek tiltakoztak a beszenyezés ellen. Némi feszélyezett hangulat ült hát minden tárgyaláson, amely itt folyt le.

Így volt ma is. Korlát szüksézávan adta elő a

cenzorral való jelenetet és ez a modor csak emelte annak sívárságát és reménytelenségét.

— Tanulság, hogy a politikai elmefuttatás mégis csak az én műfajom.

Ajton gyengén elpirult.

— Szemrehányás?

— Ne legyen túlérzékeny, uram. De látja: az egyfelvonásosa, az jól van tálalva. Fel sem tűnt neki, nem is említette.

— A szimbólum előnye, — magyarázta Krammer. — Úgy látszik, hogy a nyílt beszédet be nem veszi, csak a szerelemről!

— És ezt a Colfeát művelt embernek tartják! Hozzá sem konyított a cikk mellett felhozott érveimhez. Lényegében egy szavamat sem értette, hanem ezt hozzám tudta vágni, ezt az arcátlanságot!

Ajton indulatosan tört ki.

— Dehát kit a fenét érdekel ma a szerelem?

Mint mikor megütünk egy hangot és eldőbbenünk rajta, ahogy rezonálni halljuk reá az ablaktáblát, vagy az ezüst edényt a polcon, — valami visszafelelt a szóra. A függönnyel takart ajtó mögött finom üveg-
nemű csörrent meg, szinte zenei szépen, és kimondhatatlanul szomorúan, akárha egy szív törne össze. A függöny mögül Gréti lépett be, kezén az édességgel, szendviccsel, likőrökkel megrakott tálca. Arca igen sápadt volt, két gyermekszeme tanácstalanul tágult el. De azért uralkodott magán, és mosolygott is.

Letette a tálcát, kiosztotta az asztalkendőket, amire Krammer egészen zavarba jött, tiltakozott a fáradozás, az egész uzsonna ellen.

— Ó nagyságos asszonyom, mi afféle bohémek vagyunk . . . nem szoktunk édességgel élni . . . nekünk jó tényér nélkül is . . . Igazán, tessék elhinni, nem is vagyunk éhesek!

Hebegett, habogott. Gréti asszony mindennel ellátta őket, mondott néhány egyszerű szót és az urától aggódva megkérdezte:

— Talán csak nincs baj, Barni?

Ajton csak a fejét rázta meg. Ez felelet volt és egyben elhárítás.

A szűk, vidékies nyomdahelyiségben egy vérszegeny, csorbafogú, festékmocskos kisleány becsúsztotta az ívet a henger alá. A gép elkapta a lapot, a föld megdübörgött, az ablak megzörrent, mintha kiszállani vágyó madár koppantana reá.

A Virrasztó első nyomtatott íve belereppent Korlát két markába, s még elmázolódott a papíron a festék, ahogy izgatott mohósággal kezdte olvasni a saját vezércikkét.

„*Pater, peccavi . . .*”

„Uram, vétkeztünk, méltán sujt minket haragod ostora. Nem az uszítók, nem a csüggesztők, — akik itt éltünk, mindannyian voltunk bűnösök . . . .”

Ezt olvasta el mindig legelőször, amikor a kéziratokat összeállította, amikor a korrektúrát kapta, a revíziót és most: az első nyomtatott ívet. Ezt a — ő úgy érezte — hatalmas magyar mea culpát.

Mikor kész volt az olvasásával, kitekintett a régi, rothadt falakkal, sepretlen, felemás kövezettel éktelenkedő udvarra. Ki, a nagykapun át a piacra, ahol fáradt, hitevesztett emberek vegyest ögyelegtek a hóbortos hírhordókkal és a most is csak pénz után futkosó közömbösekkel.

— Ti nem tudjátok, ti nem tudjátok . . . mondogatta magában, hogy a patikátok, az ítélőszéketek előtt jártok el, hogy készül az ír az apathiátokra, a sebetekre, fenődik a kés a gonoszságotokra . . .

Közben végighúzta kezét a homlokán és elfente magát az első ívről reáragadt nyomdafestékkal. Önfelejtő elmerülésben, folyton saját vezércikkét szavalva indult ki az utcára, mint a vadnépek varázslói, akik bemázolják magukat és imákat mormolnak végig a falvakon, amikor az istenek sokideig megtagadják az esőt és meg kell lágyítani rettenetes szívüket. Pár gyermek szembekacagta, a felnőttek is mosolyog-

tak vagy fejüket csóválták meg rajta. Nem ismerte senki . . .

Néhány nap múlva készen állott az ezer példány. — Korlát olyan korán ébredt, mint valaha esküvője napján. Rohant a nyomdába. Rendelkezett, hogy minden példányt azonnal küldjenek fel hozzá. Az expedíálást ugyanis maga fogja lebonyolítani. Mikor azonban lehajolt a zárt rendekben felállított füzetekhez, hogy felemeljen egyet a drága írás-katonákból, Gombos a számlát nyujtotta elébe.

Korlát kedve jócskán lecsappant. Homályosan úgy tűnt neki, hogy a számla összegénél kevesebbje van. A gyűjtés elakadt, Dánielné napok óta feküdt és nélküle ezt a hadjáratot folytatni nem lehetett. Hazasietett. Bezárkózott szobájába és elővette a pénzeket. Kétezeröttszáz és egynéhány koronája volt, a számlán pedig kialkuvás szerint kétezernyolcszáz állott . . .

A világ elborult körülötte. Szenvedni kezdett, szégyenkezve, mint az iskolás, aki cukorkára költötte az irkapénzt. Mit tett ő is? Napok óta innen adott feleségének húsrá, kenyérre, és innen vett szivarra, feketekávéra. Sejtelve sem volt, mennyit hordott el így, talán százötven, kétszáz koronát? Talán éppen annyit, amennyivel kikerekednék a meglévő pénz a számla összegére?

— Mi lesz most? Mi lesz?

Így ette magát, jó óra hosszat. A gondolat, hogy a Virrasztó készen hever és hogy nem veheti kezébe, nem küldheti szét, nem prezentálhatja a néhány kíváncsi jóismerősnek, egészen elernyesztette. Mit is gondol majd Ajton és Krammer, ha megtudja a valóságot? — Úgy szerette, ha gentleman-nek tartják!

Átkozott pénztelenség! A doktorkodás már ez előtt sem jövedelmezett semmit. A leszerelés után kiszegzett cégtáblácskát legfeljebb egy-egy tájékoztalan, koronával fizető paraszt vette komolyan. Leült és levelet írt Fränkl Arthurnak. Kérte, hogy fogantósítsa az ígért támogatást.

— Rohanj, Andor. És haza ne kerülj válasz nélkül. Bőjtöld ki, akárhol van.

Nyugtalan-sága nőtt a lassan mászó percekkel. Egy óra múlva tért meg a gyermek. Már az ablakban átvette tőle és hebehurgyan repesztette széjjel a bõrgyár tekintélyes nagyságú kék borítékját. — Pénz esett ki abból: nyolcvan korona előfizetési díj egy esztendőre. És azután réges-régi, megviselt-szinű papírlapok.

Amilyen kínban, dühben volt, mégis kacagni kezdett. A vánnyadt papírokon Fränkl Arthur diákkori versei díszeltek. A milliós gyáros ezekkel járult hozzá a Virrasztó támogatásához. — Korlát egyszerre megértette azt a merengő, ellágyuló mosolyt, amellyel a nagyiparos vállalkozásukat honorálta volt. — Lesodorta a papírokat a földre: „Szemét!” Hogy mire mondta? A versekre, vagy Fränkl úrra? — Ó, méltányolta most a homéroszi hősöket, akik mérgőkben sírni szoktak.

Mialatt Andor odavolt, még támadt egy halovány reménye: Galambfalvi. Ha egyszer adott, miért ne adna még egyszer? — Most nem volt ideje borotválkozni, átöltözni, csak úgy, szokott elhanyagoltságában ülte végig a várakozás idejét az üvegtetejű bankteremben. Mindig megkönnyebült, ha a titkár nem őt hívta be a vezérhez. Nézte a nagy kronométert a falon. Számítgatta: mire a mutató a kettősön lesz, — milyen kis változás! — és ő mégis átesett akkorig a kínos kolduláson.

— Nem segílyt kérek ezúttal, csak kölcsönt. Mihelyt az előfizetők teljesítették kötelezettségüket . . . meghozom —

A szegény mosónők szoktak ilyen nyomorúságos szavakat kitalálni a nagyságák előszobájában.

Mikor a fájdalmas ötszáz koronával kifordult a párnázott ajtón, Galambfalvi legyintett a titkárnak:

— Fõnd perdu!

. . . Korlát még nyitva találta Gombost. Jéghideg arccal fektette le a bankjegyeket egy lapító félére, amelyen a korrekciót szokták végezni — mert a

nyomdahelyiség szűk volta egyetlen asztalnak sem engedett helyet. Felvett egy számot, a többit a lakására irányította. Gyorsan hagyta el az üzletet és átvágott a téren. A Flóra virágcsarnokban egy kis parfümözött nyári ibolyacsokrot vásárolt, amelyen azonban nem érezte meg a hamis illatot.

A reménytelen udvarban végigkopogott egypár ajtón, amíg megkapta a választ:

— Én vagyok az édesanya, özvegy Grün Jakabné.

— Én pedig Korlát szerkesztő vagyok, kezit csókolom.

Beléptek a szobába, amely háló, ebédlő és elfogadó volt egyben. A fal mellett két ágy, közbül nagyobb asztal, körülötte az ebédlőszékek. Egy sarokban megint szalongoarnitúra. Itt az asztalkán a váza és a névjegykosár mellett könyvek is voltak kirakva.

A kövérkés mama meg volt hatva a látogatástól.

— Nagyon sajnálom, Böske még nincs itthon. Ma kezdődött az iskola és tetszik tudni, ilyenkor segít a tanárnőknek. A tanár urak is mind nagyon szeretik . . .

— Az nem csuda, nagyságos asszonyom. Böske intelligens, lelkes gyermek és én egy kis meglepetést hoztam neki. Szabad ide letennem?

Elhelyezte az ibolyacsokrot és a Virrasztót a szalongoasztalkára.

— Kérem megmondani neki, hogy ez a megtiszteltetés a Virrasztó legelső előfizetőinek szól. Persze csakis a hölgyeknek.

Most aztán rohant haza, hogy birtokba vegye a többi, kilencszázkilencvenkilenc lappéldányt. Üzent Krammernek, Ajtonnak, hogy délutánra jöjjenek el, megünnepelni a pillanatot, amikor Andor kilép a kapun az első szállítmánnyal. Mert fiának kellett eljárni a Virrasztókkal, más expedícióra nem termett pénzmag.

És aztán eljött a pillanat, amikor ott állottak hárman a szellempalanx felett, ahogy Korlát szerette nevezni a Virrasztó felrakott sorait.

— Idehallgassatok! — vágta magát pózba a boldog szerkesztő — felolvasom nektek a háború utáni magyar sajtó legőszintébb és legszívemarkolóbb je-re-mi-ád-ját!

Belefogott a Peccavi-ba. Krammer hallgatta, mint hívő a papbeszédet, de Ajton csak összehúzta a szemét. Messzébb gondolt a hallottaknál.

— Persze önnek a *Pásztorok* című dramolettje a legszebb magyar írás, ugyebár? — vágott feléje Korlát. — Vagy talán úgy gondolkozik a háború előtti magyar időkről, ahogy a többi „jó magyar ember”: fenéig tejfel?

— Nem. Én a Peccavít szórul-szóra aláírom, sőt a végső következtetést is, amely szerint vonalnyival sem több a bűnnél a büntetés. A törökkel nem bűnhödtük meg a halott közöny későbbi éveit, sem negyvenkilencel a millénium utáni politikai sívárságot és szükkeblúséget. Én nem erre gondoltam, amikor hallgattam és mérlegeltem. — Kinek fájt hamarabb a végek elleni sok vétkezés, mint nekem? Hanem azt kérdezem, és kérdezni fogják sokan rajtam kívül, ha ezt olvassák: milyenek voltak ellenfeleink, hogy győzelmet, dicsőséget érdemeltek? Boldogabb volt a régáti paraszt a magyarországinál? A párisi proletár a budapestinél? Szebben, készebben halt meg az angol katona a székely legénynél? Tisztább kezű volt egy amerikai államférfiú Tisza Istvánnál? — Na látjal Mivel érdemeltük mi jobban meg, hogy az Isten tőlünk elforduljon? Hogy mi legyünk a világ bűnbakjai? . . .

Ebben a pillanatban az ajtó váratlanul felnyílt. Dánielné lépett be, egyenesen Korlátnak tartva.

— Egy kérdés, uraim! Mi lesz a tiszteletdíjakkal?

— Nagyságos asszonyom számít rá?

Korlát ezt oly türelmetlenül mondta, hogy az asszony meglapult. Mert ebben a kérdésben fenyegetés is lappangott: tartsd meg a verseidet, ha ingyen nem adod!

Ajton érezte, hogy Korlát kíméletlensége mellett igazságtalan is.

— Ezt a kérdést rendezni kell, kérem. Korlát, ön valóban minden percét a lapnak szenteli és így illő, hogy meghatározott százalékban részesüljön a befolyó összegekből. A munkatársak egyelőre, amíg rendes menete lesz a dolognak, várhatnak.

A szerkesztő különös módon reagált erre. Nevetett, de ez a nevetés szokott fanyar mosolyánál is keserűbb volt. Csak ő tudta, mit kacag. Az önmarcangolásban eltelt délelőttre gondolt. — Ó, furcsa erdélyi élnélhetlenség, boldogtalanság! Ahol az ember szegényelli, hogy elvett az őt megilletőből néhány koronát . . . nem fényezésre, csak húsrá, falat kenyérré.

— Hagyjuk ezt most, — tért ki röviden. Mint ha e percben terhére volna minden józan számvetés. — Majd én eldiszponálom a dolgokat. Hadd indítsuk el a lapot!

Kikiáltott az udvaron labdázó Andor után, és számbaadta neki a példányokat. Közben, egy pillanatra kezét a gyermek vállára tette, mint nagy küldetésbe indulóknak szokás, biztatás gyanánt.

Az öröm kiszállt fészkéből és berepülte a füstös munkaszobát. — Az ablakokhoz léptek. A lábadozó Dánielné megkérte Ajtont, hogy rátámaszkodhassék. Nézték a csinos, keménykötésű kamaszt, aki félig szegyenkezve, félig önérzettel cipelte a sötétzöld fűzettömeget át az útközépen. Senki sem szólt, külön-külön voltak megilletődve, lesték az erdélyi irodalom első tipegését. Talán a pillákon is — a szívekben kétségtelenül nagy, forró könnyek remegtek.

Andor a szemben lakó Szügyi tanárékhoz tartott.

Már estefelé volt, a tanár úr most jött meg éppen a Weintraub Róza kertjéből. Arca pecsenyére sülve s a keze most is csupa reászáradt sár, mint akkor, amikor aláírta az előfizetési ívet.

Ráccsal kerített, nagy gonddal ápolt kertben állott csinoska házuk, arra tartott befelé az ösvényen, keskeny vállán a kapa le-lecsúszott.

Utána Andor, fedetlen fejvel, arcán zavart mo-

sollyal, kezében a Virrasztókkal. A tanár úr a veranda lépcsőjén megállott és akkor meghallotta Andor lépteit. Megfordult, letette a kapát, és elibejött pár lépést. Fáradt, elizzadt arcán kellemes ragyogás derült fel, összedörzsölte a két tenyerét — a sárt pergette le róla, vagy örömének jeleképpen? — és átvette a gyermek fiatal markából a lapot.

A négy ember az ablaknál állott.

Szügyi tanár fellapozta a Virrasztót. Nézegetett valamit, széttárta öt ujját, mint aki tünődik. És szólt is a fiúhoz.

— Barátom, az első olvasó, — örvendezett Krammer, mit sem tudva Grün Böskéről.

Andor visszajött és felszólt apjának az ablakba:

— Azt kérdezteti a tanár úr, hogy mit jelent ez?

Rámutatott a kicenzurázott cikk utolsó mondataira:

„És a jövőben? Mi lehet nekünk a transzilvánizmus?” . . .

E mondatok után csak a cikkrészeket elválasztó csillagok maradtak meg. Szavak helyett árva csillagok feleltek a reszkető reménységben feltett erdélyi kérdésre.

MASODIK RÉSZ.

I.

A város felső felében egy kis korcsma állott, a boldog időkből felejtkezvén itt, amikor errefelé még falu terpedt, girbegurba utcácskákkal, macskafejű járdával és fekete sárral az útközépen.

A korcsmának alacsony teteje félreépült és a járda mellett, a fal mentében agyagpadkája húzódott, amelyet valaha mindennap frissen kellett meszelní a felcsapó sár, a csepegés, a por után. A mai aszfaltos világban erre már nem volt szükség, de azért most is kiállott korán reggel a mosogató-leány a meszelővel és meghúzta a padka alját. Innen hívták a kiskocsmát Meszelt Padkának.

Novemberi estén alacsony, bundás emberke szaporázta lépéseit a Meszelt Padka irányába. Nem a helyszerzés miatt sietett. Általában nehéz volt itt előzetes bejelentés nélkül helyet kapni, de a bundás emberke effelől biztosságban volt. Valami más, lelki gond fűtötte, úgy, hogy pöfeteg, vérerekkel aláfutott arcából mereven és messzigondolón guvadtt ki ősz pillákkal behamvazott, két zöld szemgolyója. — Benyomta a löcsös üvegaitót, és keresztülvágott a külső ivószobán, ahol pirosabroszos asztalokra egyszerű munkás emberek könyököltek. A belsőben már fehérlett a teríték, és az alacsony gerendázat alatt Faust és Margaréta, meg a haldokló Petőfi nézegették magukat a fanciesali tükörben, mely az egész világot zöld színben mutatta.

A helyiség nem volt nagyobb jókora polgári:

ebédnél és már csak egyetlen kerekasztal várakozott benne üresen, vagy nyolc nekiborított széknek közepette. Kiváló jó hely volt, sarokban, sem kályha, sem ablak közelében. Szakértő és jólfizető látogatók választhatták ki maguknak. Ez szolgált szombatnként egy régen összeszokott baráti körnek törzsasztalául.

A bőrkabátos emberkéhez nyomban elősietett a konyhából Miska bácsi, a korcsmáros kebelbarátja és totumfacja. Lesegítette a bundát, és a rendelés után érdeklődött.

— Felséges borunk van, kétféle is, szerkesztő úr! Celnai és csombordi, tegnap jöttek meg.

— Amelyik édesebb, abból. Egy előpatakit is. Tegyenek fel két szelet disznókaréjt, egy marhabélszint és egy szál kolbászt.

— Savanyúkáposztát cikában? Újság. Ma vettük ki az első főt a hordóból.

— Csakis. A bélesünkbe pedig fél-literrel több tejfelt. Kevesebb laskát, sok nyujtott tésztát alája. Jól megtrágyázzák mazsolával! A húsokat ropogósra!

— Aztán van még egy meglepetésünk a szerkesztő úr számára.

Miska bácsi kifordult a konyhába. De alig lépte át a küszöböt, a vendég utánasietett.

— Választani akarom a húsokat.

Hosszú asztalon, lapítókon feküdtek ott a kipotyolt pecsenyék, olyan sűrű rendekben, mint a cserép a háztetőn. A korcsmáros felesége éppen borsolta a szeleteket.

— Salainé lelkem, mutassa meg nekem a legszebb rózsalapít a virágos kertjében!

Kiválasztott két jó kövéreset.

— Először a karéjokat, aztán a bélszint és a kolbászt utóljára. De csendesesen, egyenletesre!

A korcsmáros villára kapta a két legszebb rózsalapít és futott velök a konyha mélyébe, ahonnan a magasra épített kemencepárkányról rötes fény áradt. A tágas tűzhelyen szétteregetve, szabadon piroslott a kovácsszénből izzított parázs, felette vályucskákból

összerakott rácsokon sistergett a sok szelet. A fel-
szálló fűszeres, égett gőz a szabadon nyíló kéményen
át húzódott ki a városrész jellegzetes esti illatául...

A vendég megdirigálta, hová tegyék a peccenyéit,
majd kihevülve a tűzhely körüli tanácskozásban,
visszatért az étkezőhelyiségbe. —

A három decin s az előpatakin kívül három jó-
barát is várta már. Egy jómódúan pocakosodásnak
induló, horgosorrú telekágens, aki a bort tartotta
éppen a lámpa felé. Mind a kétféléből hozatott izelí-
tőnek és hol egyik, hol másik pohárba dugdosta a
nyelvét. A második, egy szép ősz, és jóságos külsejű,
de kicsit kopottas tanárforma a korcsmáros kutyáival
mulatott. A csontokat ugyanis, igen praktikusán, a
kutyáknak volt szokásban odanyujtani, annyival ke-
vesebb szemét gyült így. A harmadik akárha folyton
mosolyogna, úgy ragyogott, — de ezt a külsőt talán
nagy kopaszságának, arca kerektségének és mindig
kissé izzadt voltának köszönhette. Csészealj-nagyságú
tányérkában paprikát és sőt elegyített, azután csep-
penként bort töltögetett a fűszerekhez és habarcsot
készített belőlük.

— Kóstoltad a paprikát, doktorkám? Valódi sze-
gedi édes-nemes? Nem csíp és nincs téglapor íze? —
faggatta a telekágens a kotyvasztgatót.

— Tcc! — csettintett az, — felséges! Szervusz
Gerő! — köszönt a konyhából jövő felé, — hát te-
miért vagy ma ilyen fene jókedvű?

— Minden magyart vet fel mostanában a jókedv.
Rendeltetek? — Hirtelen még kijebb guvadtt és szik-
rát vetett hideg halszeme, ahogy odatévedt saját terít-
tékére. — Mi ez? Csak nem szárdinia? Hagymát,
Miska bácsi, hagymát! Citromot! Terringettét, ez már
igazán kedves meglepetés!

— Borsos ára lesz ennek a kedvességnek! Híre-
sincs már évek óta —

De a „meglepett” nem zavartatta magát az öröm-
ben, hanem felgöngyölítette a bádogfedelet és tányér-
ra rázta a halakat. Óvatosan húzta ki belőlük a ge-
rincet, kaparta le róluk a pikkelyt. — Egészen meg-

frissült a munkában. Hagymát aprított, citromot csavart, s mindezt a halakkal, az olajjal bizonytalan tömeggé kavarta egybe. Ez volt az ő különlegessége, a „maszkatának” keresztelt előétel.

— Szervusz poéta! — morgott az ajtó felé, miközben hüvelykével kereken törülte a tányér elkent széleit.

Az ajtóban öreg roncs jelent meg. Az arca csupa izgékony, híg redő, a szeme már csak két cvikkerüveg. Léesett álla folyton mozgott, mint az éhes csecsemőké.

— Friss celnai, fiúk, friss celnai, — köszönt rájuk. — Megsúgta Miska bácsi! Hehehe, ez az élet, nem a kosárkötés!

Elibenyúlt a doktornak, felvette poharát és belekóstolt a borába.

— Most már tartsd is meg magadnak, — finto-rította el arcát a doktor és bosszúsan pillantott az ágensre, aki bezzeg a maga kis butéliáját nyakonfogva tartotta a poéta ragadozó kedve ellen.

— Nyíry Jankó jön-e máma? — kérdezte a szárdiniát kicifrázó búsmaagyar. Nyilván várt többedmaguk együttlétére, hogy szívét kiönthesse. — Közben óvatosan a kenyér belét kezdte tapogatni, hogy vajjon ma délutáni sütés-e, vagy csak afféle reggeli, kihült portéka.

— Gerő azt hiszi, ha lágy kenyér van, szőlő is lesz, — csámcsogta a poéta, nagyokat kenve fel magának a halpancsból.

— Aki nem hiszi, az hazaaaruló!

Ezt a doktor vágta a poéta felé. Annak jól esett a szúrás. Gyűlölte az álmos hangulatokat.

— Erre iszunk, — kapta fel most Márton orra elől a poharat, aztán odasúgta a telekágensnek:

— Gerőt eszi a fene. Valami rossz hírt kapott. eiszem.

— Pókafalvy esperesnél járt ma, adatokat kért a Nőegylet elkobzott pénzeiről. S az, mint amolyan jól beavatott ember, mutatott neki egy román lapot, mely szerint a magyarok már nem változtathatnak a békén . . . na de itt jön Jankó, őt kell kifaggatni, Ko-

lozsvárt volt Grandpierre-nél a rabonbánnal egyetemben.

A külső szobából a banda is beköszönt. Cincogó hangok jelezték, hogy készül a muzsika. A most érkező Nyíry ügyvéd intett a szemével a cigány felé:

— Ez éppen jó lesz lármának ahhoz, amit mondani akarok.

Miska bácsi most futott be kétágú villájával, melyen mint felfűzött fügek, szorongtak a nyársravont pecsenyék. Az ágens az asztal közepére tette a paprika-habarcot, abba mártogatták a forró, csepegő falatokat és így nem tűnt fel, hogy mind előre hajoltak, szinte összebújtak, hallgatni a regét a két bolsevikiről . . . Az valóban bámulatos história volt! Arról szólt, hogy Vince Sándor és Majlát Ferenc cégéres bolsevisták Kolozsvárt vannak román fogságban. S mikor a megszállóknak ki kell menni, ezt a kettőt szabadon bocsátják azzal a feltétellel, hogy bolsevizálják Erdélyt, főleg a vasútasokat, mire aztán új ürügyük lesz a visszajövetelre.

— Bolsevizmus? — hökölt Márton, a lapszerkesztő.

Az ágens többször, óvatosan pillantott körül, mi alatt Nyíry magyarázott:

— Nem tudtok olvasni a hírekben! A fő, hogy e szerint de facto kitakarodnak. Aztán Vincét és Majlátot majd elintézzük!

Az általános elképedés alatt a poéta jobbra, balra kiitta a poharakat.

— Vigyázzatok, fene nagyot ne koccintsatok, a tükör alatt más nyelven beszéinek, — óvatoskodott továbbra is az ágens. — Semmi értelme, hogy a hatóságokkal összeütközésbe kerüljünk.

Márton Gerő nem hallani szerette a jóhírt, hanem mint politikai mindentudó, maga lenni azoknak forrása. Éppen azért más vizek felé evezett.

— Nem is a bolsevizmustól kell Erdélyt féltetni, hanem sokkal nagyobb bajtól, amely máris kikezdett bennünket!

— Igaz. A hazaárulók, a cimborálók! A „meg-

értők" csak úgy hemzsegnék! — sóhajtott a doktor.

— Az egyes árulókról hamar kisül a turpisság. Pókafalvy és Borbáth nevét már köpve mondják az emberek, mióta mindenkit a „változhatatlan“-ba való beletörődésre kapacitálnak. Hanem más úton terjed, más betegség. A lelkek egyetemes megmértelyezése. Csábító címek alatt!

A poéta pedzette már: aha! a Virnyasztó!

Márton Gerő hátranyúlt a fogásra akasztott bundájához. Egy zöld fedelű füzetet húzott ki külső zsebéből, és maga mellé tette a paprikás mártással összecsepegtetett abroszra.

A poéta legyintett.

— Csak nem veszed komolyan ezt a méltó színű borítékba bújtatott őszi zöldséget? Hehehe . . .

Márton merev, fakófényű szeme szinte hogy megéledt.

— Ezt mondja egy magyar költő? Egy Bodolla Károly? Kiket veszel te komolyan, ha nem azokat, akik a magyar kultúra kútját akarják megmérgezni? Két hónapja folyik már az aknamunka városunkban és ti talán még Korlát hírhedett vezércikkét sem olvastátok? Ez a közöny, ez visz sírba minden igaz magyar ügyet!

— Én . . . tudod igazán, kinek van ma felesleges pénze . . . a forgalom erősen megcsappant, vásárolni senki nem mer . . . — mentegetőzött a telekágens és aztán hátraszólt Miska bácsinak új félliterért a drága csombordiból.

Márton Gerő körüljártatta szemét.

— Hát itt van, nesztek, elboztam a magam jól-örzött példányát, bár még elolvasni is aljasság!

— Akkor olvasd csak fel Gerőkém! — biztatta a poéta. — Neked jól állanak az aljasságok! — Tudta, hogy Márton nagyon kényes szeplőtlen hírnevére.

— Egyszer legyünk túl a vacsorán. mert aztán elmegy az étvágyatok.

— Nem egyéb biz ez. — tüzelt a doktor, — mint szellemi rózsasándorkodás! Én megkaptam egy Virnyasztót a leányomnál, az iskolában kerítette, kézről-

kézre adják a haszontalan fruskák egymás között. De úgy is repítettem a tűzbe, mint a pinty! Olyan ocsmány vers volt benne, hogy —

— Hogy elpirultál? A hajad tövéig? Hehehe...

Márton Gerő komoran botránkozott tovább:

— A tisztelt szerző tanárnő a Pókafalvy iskolájában! Jó lesz gratulálni az esperesnek és Baláskó igazgatónak!

— De azonban a szülőknek is! — ingerkedett Bodolla Károly.

A doktor arca veresre gyúlt. Majdnem rávágott a poéta kezére, melyet az feléje nyujtott.

— Ha ezt a főhatóság eltüri, én a leányomat ki fogom venni az iskolából! Nagyon jól tudom én, hogy a férfiak politikailag, de a nők nemileg züllenek le az ilyen sajtótermékektől!

— Hehehe doktorkám! A férfiak nemi lezüllése hol is kezdődhetnék? A homo . . . sexualitásnál . . . addig minden . . . ne sit tibi pudor . . . te hogy gondold Gerőkém? A te fehér lelkeddel? — Hangosat csuklott s már látszott arcán a nehéz boroknak lilaveres foltokban kiülő tüze.

— Eridj a . . . ne izgasd az embert . . . éppen elég keserű dolog ez! Majd megfagv a vicces kedved, ha meghallod a Virrasztó épületes vezércikkét!

— Már minek ez az irigykedés, Gerő, amiért te nem tudsz épületes vezércikkeket írni? Te, igazat szólva csak olyan kispolgári kérdésekhez értesz, rágod, amit más már megevett.

— Kikérem magamnak, hogy párhuzamba állíts ezzel a becstelen fráterrel!

— Csuk . . . csuk . . . (ez csuklás volt) becstelen . . . az nem olyan nagy baj . . . mint hogy tehetséges . . . a fene megenné . . . de tehetséges —

Bizonyos, hogy józanul nem merte volna ezt így kimondani.

Márton Gerő erre ledobta a villát, hogy az nagyot csörrent a szomszédja késén.

— Magyarországot csupa tehetséges ember tette tönkre! Pokolba azzal a tehetséggel, amely nem pá-

rosul puritán erkölccsel! Neked biztosan ez a csiripelő, szélkelep fehérnép is tehetséges, ez a . . . az Isten tudja, hogy híjják! Ez, aki rím-ben árulja magát a férfiaknak! — Hó, Miska bácsi, el ne vétse, melyik a mi vargabélesünk! — Hát most hallgassatok meg, aztán ítéljétek magatok az ügyben.

Falatozva kezdte meg és később fogpiszkálva folytatta Korlát Kálmán magyar mea culpájának felolvasását. Csak azokat a részeket válogatta, amelyek leginkább sajtgatták.

„Pater peccavi . . . tiszta tudással ím ezt cselekedtük: koldust ha láttunk, nem könyörültünk, özvegyet, árvát eltaszítottunk, süketek voltunk, amikor a jajszó már égre kiáltott. Ravaszság, erőszak minden este tört ült, éhesen, ruhátlan sirtak a gyengék . . .

Ím ezt cselekedtük.

Törvény tekert útján banditák leskődtek, gyanútalan embert hurokkal ejtettek, fosztottak, osztottak, hencegtek, nevettek . . .

Középszerűséget egekig emeltünk, igaz tehetséget durván kiröhögtünk, kínoztunk, elűztünk. Becsülete nem volt tisztának, nemesnek, tisztelete nem volt csak úrifajtának, bárónak, bankárnak . . .

Mázolták a papírt rotációs géppel, írták a hazug szót farizeus képpel hivatott Júdások. Mit maguk nem hittek, mással elhitettek s lőn az: közvélemény.

Ím ezeket tettük, ezeket túrtuk . . .”

Megállt, kortyolt egyet és sötéten körülnézett az elképedt arcokba.

— Nahát, tetszik a „tehetség“?

A jámbor tanár zajtalanul kucséberezett, de mikor tekintete Mártonéval találkozott, visszaeresztette az éppen kiválasztott mandu! adobozt és figyelmet mutatott.

Madarasy az asztalra csapott kövér, gyűrűs kezével.

— Egy szót se többet! Ez a megveszett kutya, hogy mit acsarkodik, hallgassa a hóhér!

— De végül is én tudni akarom, hova konkludál!

az egész! — tiltakozott Nyíry a doktor eljárása ellen.

— Csudálkozom, hogy érdekel az efféle hitványkodás! A helyett, hogy inkább kirukkolnátok már ellene!

A többi asztaloktól átbámultak hozzájuk.

— Az nem olyan könnyű, barátom, — dohogott Márton — nekünk ma itt semmi hatalom a kezünkben nincsen. Abban pedig tévedsz, ha azt hiszed, hogy a románok nem adnak tág teret a demoralizáló magyar sajtónak. A markukba röhögnek, amikor magyar ember a magyar multat feketíti!

Nyíry vállat vont.

— Nincs itt barátaim most mit tenni, hanem majd, ha üt az óra, akkor ellátjuk a baját mindenkinek!

Elkérte a cikket és belemerült.

A doktor szeme villant.

— Igen, majd ha üt! Én fogok asszisztálni! Ingyen. Már most megmondom, Ratosnyajt hagyom majd utoljára. Büntetésből, hogy ipszilonos magyar létére balszélső és ezekkel fúj egykővet!

— Hm. Egy bűdös szót nem ír pedig a Virrasztóba!

— De hivatalos volt a szervezkedő estére! S még kidughatja a körmit!

— Hát azt az Ajtont, azt is felkötjük? — kérdezte a tanár olyan komolyan, mintha egészen közeli, esedékes teendőkről tárgyalnának.

— Biza, az is meg van tántorodva, pedig teljesen más gondolkozású embernek indult. Tiszát dicsőítette a forradalomkor egy szép nekrológban, — sóhajtott Márton.

— Igen? Hát akkor neki enyhítés jár: megszírozzuk a kötelét! — A doktor nagyot kacagott ehhez a szellemességhez és hozzátette: ő is osztozik, legyetek nyugodtak!

— Mi az istenharagján? — kacsintott a poéta a párolgó feketekávés ibrik megől.

— A pénzen, a finum bukaresti lejeken!

— Hehehe. Azért olyan fene elegáns hát ez a

Korlát! Megy az utcán és mivel nincsen zsebkendője, hát csak szipákolja az orrát!

— Csak pártold! — mordult rá Márton Gerő — hiszen fel sem kért, hogy dolgozz a lapjába! Minden elszalasztott alak ír neki, de rád, aki harminc éve vagy hivatásos költő, rád füttyül!

— Jó, hát én dög fiú is vagyok, de halljuk az agilis doktorkát, hogyan képzei ő az aktív fellépést?

— Először is jönni kell egy almanachnak. A régi, jogos, bennszülött gárdával. Azután mindenünk vállalkozik rá, hogy terjeszti, fűti a Virrasztó ellenes hangulatot. Felhívjuk a figyelmet, hogy valójában a románoknak gazsulál . . . pénzért —

Bodolla Károly hátravetette magát a széken.

— Honnan veszed kérlek, hogy a románoknak nyál? Jó vicc! — Korlát éppenszólag borsokat tör a románok orra alá is! Az egyetlen ember, aki ezt megmeri tenni a lapjában . . . — sandított rá Márton Gerőre. — A mai magyar sajtó gyáva, csak kerítés megöl vakkant, mint a kutya, Korlát azonban nemcsak hogy mond, de megmond, sőt odamond!

— Szemfényvesztés! Porhintés a magyarok szemébe! Könnyű neki, az ilyenek megbocsátanak, de más az exponált jó magyar ember helyzete!

— De csak nem hiszitek, hogy azon a sok fehér lapon — mutasd csak prókátorkám — a Miatyánk van kicenzurázva?

A telekágens kezébe vette a lapot és míg átnyújtotta, jól megnézte a hiányos cikkeket. Aztán valamivel később, halkán, befelé röhögni kezdett.

— Hozzások még bort s hagyjátok már ezt az ostobaságot — türelmetlenkedet! Nyíry. — Jobb lesz, Zsigó, — fordult a telekágenshez, ha arról beszélsz, mit szólnak az alvégbeliek, hogy a Fadgyas uradalmat parcellázni fogjuk?

— Hadd el, nem akarnak vásárolni. „Majd megkapjuk ingyér”, ez járja most a hitvány parasztok között.

Kezdődött egy másik izgató téma, a pénz. Csofárdalatos módon itt még a csöndes tanárnak is voltak

ötlelei. Közben az ágens megnyomta Márton Gerő lábát és aztán szép egymásutánban kiszöktek ketten a szabadba. Sokáig állingáltak a tornác végében, a felnyitott pinceajtó mögött. Tanakodtak . . .

A vendégek lassan szállingózni kezdtek hazafelé. Amikor a két sugdolózó visszatért, Miska bácsi éppen a zárórát emlegette. Akkor mindenikük előkotorta a negyven-ötven koronát és felszeszpetelődtek. — Künt az első fehér hópelyhek estek és mintha tenger nép végigsírta volna az utcát, a gyalogjáró tele volt elolvadt nyomukkal.

Márton Gerő a küszöbön megszorította Madarasy doktor karját. Visszahúzódtak a többitől.

— Egy negyedórára gyere be hozzám. Lesz még annyi idő.

Márton kimaradásait legfeljebb agara ha sínylette, fiai expatriáltak. Madarasynak azonban serdülő leánya volt és felesége. De borközben mindig homályosodott az akarata és nőtt a fantáziája. Érezte, hogy valami fontosat fog hallani. Márton szerkesztő közvetlenül kapta értesüléseit mindenünnen. Fent és lent bíztak benne, és újságja éppen a sorok közötti hírekért volt népszerű.

Csak pár lépést kellett menniök és helyben voltak.

Márton teljes házat lakott. Vén, félszemű szakácsnéja, akit egyenesen kiválasztott csúfságáért, lefekvés előtt mindent rendbetett: ágyalt, vizet hozott, jól megrakta a cserépkályhát. Az alig szellőzött lakások fülledt melege szinte kézzel volt fogható a szobában.

Márton azonban mint régi özvegyember, maga is tudott magán valamelyest segíteni. Allasht, rumot, tálcát, poharakat hozott át a fütetlen ebédlőből. A dohányzáshoz is előrakott holmit. A sok bor után jól esett a pálinkák erős alkoholja és a likörök édessége. Gondosan összetöltögették a kétféle italt és egymás után nyeltek le belőle néhány pohárkával. Csak aztán tértek rá a dologra.

— Mondd, barátom, komolyan tervezed te a Virrasztó elleni hadjáratot?

A doktorra a kérdés csalódásként hatott.

— Ja, erről akarsz? Hát persze, hogy komolyan!

— És azt hiszed, hogy eléred a célt, ha lebeszélled a pácienseidet az előfizetésről? Ez ábránd! Én már statisztikát csináltam az előfizetőkől! Hetvenöt percent nem a mi emberünk! Még csak nem is olyan, akire nyomást gyakorolhatnánk. Diákok, varróleányok, tanárok és más fanatikus könyvmolyok, aztán afféle pimpós úrinők, akik égre fordított szemmel beszélnek az irodalomról.

— Kiki annyit ártson, amennyit tud!

— Nem. Félmunka nem munka! Én azt mondom, a fejszét a gyökerre kell tenni. — Tölts magadnak. Keverd fiam, keverd. Ahogy jobban szereted!

— Szervusz. Hogy a gyökerre? Nyiltan megtámadni? Tudod jól, hogy némelyek éppen azért pártolnák.

— Majd bolond a székely. Semmi nyilvánosság! Utóljára azt is megbántam, hogy olyan locsogók előtt kimutattam fájdalmamat, mint Bodolla Károly.

— Hanem?

— A két ellenséget egymással kell elveszíteni.

— Milyen két ellenséget?

— Hát a román atyafiakat és ezeket a magyar kútmérgezőket. Ezt az „író” bandát, amelyik felgyűlt városunkban, mint a széltől összefújt szemét. Ki az öregördög tudta tizennyolc októbere előtt, hogy ki az a Korlát? Hát Krammer, az a kelekóla svábkölyök? Még odaadtak hozzá jóházból egy leányt! Aztán az az égimeszelő, az a Tóth Pálma! Pellengér s tollukoszorú kellene neki, a haját úgyis levágta már hozzája!

Könnyek szivárogtak Márton Gerő szemébe.

— És hogy ezek irányítsák népünket!

— Jó jó, csak térj magadhoz . . . (Madarasyban homályosan megvillant, hogy az érzékenységekben az itálnak is van része.) Mondd ki, mit akarsz!

— Útját állani a magyarság további züllésének!

— És van tán valami radikális ellenszerved?

— Kínálkozik. Hallgass meg és segíts egy kicsit

a részletek átgondolásában. Mert csak az idea van meg. Kitűnő, facsarékos ötlet, amilyen csak egy ágens fejében születhetik. Zsigó azonban szerény fiú. Azt mondta, ilyesmit nem csinálhat meg névtelen ember, ez a vezetőknek a kötelessége.

— Fenét. Gyáva kutya, minden boltjáért Jankóval tartatja a hátát.

— De látod, ezt bezzeg nem reá bízta. Ide bátorság is kell. — Ugye, hallottad, mit mondott Bodolla, hogy Korlát támadni meri a románokat is?

Márton körülnézett, pedig igazán csak a szellemek hallgatózhattak.

— Ha meg komolyan támadja őket, akkor az ördög hamar elviheti az újságját. Okos ember ezt ma nem teszi! Élni kell! A szív, az más. Ahogy az örömeny mondja: „Nem mandam, csak gandalam!” . . . Sejtéd legalább, mire célzok?

— Velük . . . végeztetni a hókérmunkát?

— Kocints rá! Van itt ész!

— Névtelen feljelentés?

— Szűnyogcsipés az! Nem indulnak el rajta . . . Ehhez mit szólsz: meg fogom a cenzort környékeznél!

Madarasy összedörzsölte mutató ujját és a hüvelykét. A dolog csak most kezdte érdekelni.

— Hogy feljelentse? Ómaga, Korlát Kálmánt?

— Dehogya. Hanem hogy egyszer nézze el magát.

— Alattomos örömmel leste, hogyan fogja fel barátja a szót és hogyan lepődik meg az ő huncutságán.

Madarasy a fejére ütött.

— Mi nem jut az eszébe! — Hirtelen megkétszereződött előtte a világot fátyolozó rózsaszín gőz. — Hogy bennefeleljtsen . . .

— Egy cikket, amelyikben a románságot vesézi. — Márton feje reszketett az örömtől. — Mit szólsz, na, mit szólsz?

— A terv nagyszerű! De tudod-e, hogy sokba fog kerülni?

— Mikor voltam komisz, ha nagy dolgokról volt szó?

— Mégis, nehéz ügy. Elvégre a cenzor is kockáztat!

— Mit?

— Az állását! Elcsaphatják —

— De hiszen ki fog tudni róla?

— Nem értelek. A cikket mindenki olvassa, aki előfizet, vagy megveszi a Virnyasztót!

— De ki fogja tudni, hogy a cenzor meg van vesztegetve? — Elnézte! Véletlen!

— Éppen azért csapják majd el, miféle cenzor az?

— Tévedsz barátom, újjongani fognak, hogy végre van rá ürügy, az egészet lestoppolni. Szóval: a cenzor bentfelejtí a cikket, a főnök letiltja a lapot, bekópertázza Korlátot és elküldi Dobrudzsába! Mire levegőre kerül, kezdheti elől, ha el nem ment a kedve löle.

— De csak nem küldi Dobrudzsába?

— Dehogyanem, ha nyelvel. S Korlát nyelvelni fog! Az ő számára kisebb dolog Dobrudzsa, semhogy egy neki célzott mondatra ne replikázzon!

— Mégse értem! Mivel igazolja majd magát a cenzor az illetékes fórumok előtt?

— Mivel? Hogy ez így volt kicsinálva. Tervszerűen, az ő részéről! A magasabb román cél, a Virrasztó megszüntetésének érdekében! Különben pedig tölem viheti az ördög a cenzort is.

Márton Gerő itt elkomorult.

— Haj, haj! Csak egy az aggasztó, amiről nem szóltam. — Gondolod?

— Inkább nagyon világos előttem az egész.

— Pedig hát! Itt találj ki valamit: hogy és mi-kép férközzem a cenzorhoz?

— De hiszen állandóan találkozol vele!

— Az más . . . nem úgy értem. Nem szeretném én ezt személyesen, szemtől szemben kezdeni! És tudod, az árulkodót, akármilyen nemes cél is vezeti, mindenki lenézi . . . . Ki kellene agyalni valami megfelelő közvetítőt . . .

Keze megreszketett a felindultságtól, s az asztalterítón végigloccsant a pálinka.

— Bár jönne más megoldás, — sóhajtott a doktor. — Az sokkal egyszerűbb, gyorsabb és radikálisabb volna!

— Ja úgy! Te vérengző ember vagy. Én csak erkölcsi hóhérjuk akarok lenni . . .

Kocintottak, aztán búskomor, tanácstalan hallgatásba süllyedtek.

II.

Az összeg, melyet Dánielné Krammernek és Ajtonnak segítségével az ősz folyamán összehajszolt, a bankok és az önként előfizetők pénzével együtt, kitehetett vagy tizenkétezer koronát. Hogy pontosan mennyit, azt maga a szerkesztő sohasem állapította meg, mert semmiről jegyzetet nem készített. Bevétel, kiadás nem volt nála elkönyvelve. Még azt sem tudta, ki mennyi időre fizetett. Kopott íróasztalának fiókjaiba gyúrte a Vírrasztó kézíratait, együtt számláival, könyveivel, szivarjaival, a levelezésekkel és a kéziszerszámokkal.

Négy szám azt a pénzt felemésztette és a következőt már csak Galambfalvi második fond perdjével lehetett pontosan expediálni. Korlát a többi bankokba is elküldte ugyan Andort, de állandó segélyt seholsem akartak folyósítani. 3—400 koronával rázták le a dolgot a nyakukról. A kísérő írásban az „egyszer s mindenkorra” több helyen előfordult. És hitel nem volt a kiadóknál.

A tiszteletdíj, ami számonként öt, mint szerkesztőt megillette, jórészt apró kiadásaira, passzióira ment el. Talán nem is jutott ki teljes kereken kétszáz korona részére. A háztartásra majdnem semmit sem

adott. Ha felesége sírt, panaszolt, hogy „élni muszáj”, egy klasszikus idézettel vette kalapját:

— Élni nem muszáj, de hajózni igen. Te ezt persze nem érted.

Csakhogya a hajó most zátonyra jutással fenyegetett.

Sötét arccal kevergette feketéjét, fújta a füstöt délutánonként a kávéházban. De nem panaszolt senkinek. Ez valami furcsa szemérem volt benne: mintha neki kellene szégyelnie, hogy bukófélben van a lapja. Tenger kínokat szenvedett. És nem is értette az egészszet. Mert hisz maga igazán olyan párvezércikkkel állott elő, hogy ragyogóbb verve-vel fővárosi lapban sem írnak. Ajtó. drámája mindenütt irodalmi esemény lenne, Tóth Pálmát kezdik szidni és szeretni: vagyis felkeltette az érdeklődést. Bágya Zsolt versei minden fiatal szívet dobogásba hozhatnának, sőt még Krammer is excellált, a közélet fonákosságait ironizáló cikkeinek már nevet adtak a városban: Krammeriádák.

Jó, nincs jövedelem, nincs talán még olvasási kedv se a mindennapi kenyér után való hajszában és a tikkasztó szomjban, amely az embereket a le nem nyomható hírekért gyötri, az állandó lelki feszültségben, amellyel sorsuk hováfordulását várják! — De hogyan lehet az, hogy akinek keresete, vagyona van, még közömbösebb az írott magyar szóval szemben? Hogy a sanyargatott lélek nem bölcs igékre, hanem a felburjánzó revolverlapokra veti magát! Hogy a tovamenekülők közül egy sem fordult vissza a Virrasztó ama cikkére, melynek úgy szólt a summája: „Most háború van és háborúban legjobb *itthon* ülni!”

Kezdte érezni, amit sohasem hitt eddig, hogy világmegváltó eszmék rothadnak meg olvasatlanul, hogy fülébe kiálthatni valakinek, hogy a halála elé megy, és nem hisz és rohan tovább.

Ezekben az időkben feltűnően lefogyott és csaknem mindenkivel összeveszett. Társai már aggoda-

lommal lesték, hova fog mindez vezetni, amikor egyszer mégiscsak megfordult a kedve.

Úgy jött el hazulról, hogy fel nem pillantott egyszer sem az aszfaltról, a sötétre taposott kávéházi parkettet is egyverset bámulta egész a márványasztalkáig, ahol rá sem hederített azután az újságot faló Krammerre. A pincérekkel nem kellett tárgyalnia, azok tudták minden bogarát. Odatették neki a feketét, a füstölni valót, szó nélkül. Éppen csak a rövid szivarról vett tudomást, meggyujtatlanul rágcsálva rajta, végre azonban azt is kivette dohánytól elsárgult fogai közül és hirtelen reátámadt barátjára.

— Te mivel gondolod, hogy szerepelni fogsz az irodalmi esten?

— Miféle irodalmi esten?

— Amit a Virrasztó rendez a Közművelődési Házban.

— Mikor?

— Két héten belül. De mindenesetre még december első felében. Nézd kérlek — ma, amikor a nyomtatott betű olyan nehezen készül és a nagytömeg nem olvas, vissza kell térnünk a rhapsodosok korába. Pódiumról kell a szellemet terjesztenünk! Az élő szónak sokkal nagyobb a szuggesztív ereje. Azonkívül a szemtől szemben való állás az írókat közelebb is hozza a közönséghez.

Krammernek tetszett a gondolat. Irodalmi est! A Nyugát rendezett még ilyet valamikor a nagyobb városokban.

— És a cél?

— A Virrasztó fenntartása. Az új előfizetők is kilencven koronát fizetnek már. Kénytelen voltam emelni az árat. Mióta kiütött a béke, minden rohamosan drágul.

— Azt mondják, az engedélyhez roppant sok utánjárás szükséges. A cikkeket le kell cenzuráztatni. Aztán a rendőrség, a pénzügyigazgatóság, a szigüránca jóváhagyásai! A városi tanácstól kitalpalni az ingyentermet!

— Eljárjuk. A keserves csak az, hogy már min-

denűtt románul kell instanciázni. De Ajtonnal majd ezt is nyélbeüttem. Mert én csak ezt a két szót tudom, hogy: gata és plata.

Szedte magát pincérhívás nélkül és elrohant a nyomdába. Ott leadott egy, a Virrasztó címlapjának belsejére szánt új evangéliumot. — Így vágta el maga alatt a fát, égette fel maga mögött a hidat, hogy aztán kényszerítve legyen a megígért dolgokat megvalósítani. — Félóra mulva Grün Böskét szédítette.

— Jaj, drága jó Istenem! Hogy köszönjem meg a doktor úrnak, hogy eszébe jutottunk! Hát nem is fog csalódni bennünk! Tiszta fehérbe öltözünk. Csángó tanár úr tanítványai akár vérpadra mennek az irodalomért! Nézze, doktor úr!

Kinyitotta blúza elejét és megmutatott egy kis érmet, amelyen kívül angyalka könyökölt a felírással: „Isten védjen!” De az érem belső felére Szendrey Júlia képe volt felragasztva.

— Milyen vakító a büsztje, — gondolta Korlát, mialatt a leány tovább áradozott:

— Egy Petőfinek lenni a felesége! Egyáltalán: Írónak, költőnek!

A szó szoros értelmében könnyei szöktek.

... Most már az lett volna helyén, hogy jó eleve a hatóságokat járják el. Csakhogy az unalmas, kínos kalvária — és Korlát, mint aki a tornyot a tetején kezdi, legelőször a nagy, sárga-zöld, kevésszavú plakátokat nyomtatta ki.

A kurtalábú, vasgömbfejű hirdetőoszlopokon — ezeken a pöffedt bálványokon, melyeken naponként friss kijelentések estek meg a lakosságnak mind nagyobb ijedelmére, — ekkortáiban már száz rétegben dudorodott a hivatalos ragasztmány. Érteni nem igen értette őket senki, de azért mindig elterjedt, mi van bennük, kezdve azon az elsön, hogy „Rendteremtés végett ideiglenesen megszállottuk a várost”, — egészen a legutolsó gabonarekvirálásokig. — Akadtak lelkiismeretesek, akik hosszan böngésztek a naponkénti szöveget, sőt volt, aki zsámollyal s szótárral ereszkedett le órákra elibük. — A többség azonban

nem szeretett mégcsak megpillantani sem egy hirdetőoszlopot.

És most kétnyelvű plakát virított le róluk. — Az emberek, mint pincéből jövők a fényben, elkáprázva álldogáltak előttük.

Tehát akad még egy mód az Isten-tiszteleten kívül, hogy magyarok összegyülhessenek magyar szóra? Igen, — de kik ezek a megszólamlók? Miért nem Márton Gerő, aki annyiszor beszélt a polgárság nevében a városháza erkélyéről? Miért nem Borbáth, a nagypolitikus, aki százszor ígerte meg ugyanonnan a városnak, hogy még a temetőben, a sír mélyéből is örködni fog felettük? Miért nem jönnek most ők, nyilvános gyászban, keményen töretlenül? —

. . . Márton Gerő is megállott az egyik oszlop előtt. Az az érzése támadt, mint akit váratlanul hatalmasan pofonvernek. Egész súllyal érezte a magyar elárvultságot. Hogy nincs fórum, elhallgattatni ezeket a gaz törtetőket, akik elibevágtak az igazi hazafiaknak! Még Tóth Pálma s talán Krammer ellen is lehetne tenni valamit a fellebbvalóik útján, — de nem, nem ők az igazi méregfogak. Korláttal áll és esik minden!

— Öröködbe, Uram, pogányok jöttek!

Ettől a naptól kezdve, amíg csak el nem lepték a kissé túlkorán kiragasztott sárga és zöld íveket az új hirdetések, mindig lesúnyt fejjel kullogott el mellettük. Megkettőzte apró, kurtalábú lépéseit . . .

Pénteken, a Virrasztó estélye előtt való délutánon a vasárnapi lapanyagot vitte fel a cenzor lakására átnézetni. És nem mutatkozott rá semmi remény, hogy az ünnepély elmaradna. Szimatolt, ahol csak szerét ejthette. Jóakaratólag kérdezett utána: megvannak-e az engedélyek mindenholnan. Nem szükséges-e a nagyterem egyéb célokra aznap este? Tudni akarja, az újságjába is kitenné . . .

Krammer volt a forrás. A jó fiú mindent készségesen kifecsegett, s ezuttal némi kérkedési és bosszantási szándékkal. Hírét vette, hogy Bo-

dolla Károly Márton Gerővel irodalmi almanachot tervez a Virrasztó ellensúlyozására.

... Tehát mégiscsak meglesz. Éppoly biztosan, ahogy ők maguk mit sem tudtak tenni idáig ellenük. Az a cenzor-megvesztegetés a pálinka rózsagőzének szétoszoltával ostoba álmoknak tetszett. Mind több hézagot mutatott, akár a málló füst.

Bús lidércnyomásként ült rajta a tehetetlenség. Savanyú arcát mégis nyájasra szélesítette, amikor a cenzor kapujába ért. Colțea! mindig mézédés volt és meghunyászkodó. — Kopogott az ajtón, de nem kapta válaszul az entréz-t. (Colțea mostanában sok francia szót tanult.) Mikor másodszor sem jött felelet, benyitott.

A szobában mint a lakó ittrekedt szelleme, úgy terpedt el a nehéz parfömszag. De nem volt bent senki.

Márton Gerő benézett a hálóba, ott csak a feldőlt ágy tűnt először a szemébe. De valami szimata volt, hogy nincs egyedül és feszültebb vizsgálódással rájött, hogy Colțea a paplant fejére húzva alszik. Másnapos lehetett, mert az ágy mellett, a mosdótálban borogató kendők áztak s egy nedves ruha a lila-selyem paplanra is rá volt dobva.

Márton Gerő visszatért a nappaliba. Várni fog. Délutáni álm nem nyúlhat az éjtszakába. — Közben az asztalon íráscsomót pillantott meg. Nézegetni kezdte . . . A cenzor nagyhatalmi jogára, a piros ceruza ott feküdt a papírok mellett. A lapszerkesztő szeme hirtelen kimeredt, orrlyuka is kitágult. Prédát érzett. A Virrasztó estélyének összeállított műsora hevert előtte. Az egész kéziratanyag, át is nézve, látamazva már a cenzor aláírásával.

Lába elgyengült, keze erősen reszketett, ahogy rakosgatni kezdte. Korlát cikkét kereste.

Nem volt nehéz megtalálni. Szürke, olcsóanyagú kutyanyelveken udvariatlanul olvashatatlan betűvetés.

Mikor meggyőződött, hogy ez az, amit keres, lábbujjhegyen ismét a háló küszöbéig lopakodott. Szívdobogva állt meg egy hosszú percig . . .

Az alvó nem moccan, csak félig elfulladt szuszogása hallatszott. Márton most a kivezető ajtót patintotta meg, és kilesett az alkonyi csendbe. Úgy látszik, az a pillanat volt, amikor valami ismeretlen hatalom mindent egy malomra hajt . . .

Visszatért az asztalhoz és átlapozta a cikket. Itt is, ott is széles szövegrészek voltak benne piros félkarikával bezárva. — Hirtelen utánakapott az asztalon heverő törlőgumminak. Elbotlott a keze, de összeszorította fogát, és gyorsan kitörült vagy három pár piros félkarikát a kéziratban. Hogy mit oldott fel a cenzori tilalom alól, arról fogalma sem volt. Mert szemét közben folyton a hálószoza ajtó kivágásán tartotta . . . lefújta a gummiport a papírokról, összerakta őket és alájacszította a többi kéziratnak. Ment aztán kifelé, gyorsabban, mint akit kirúgnak. — Csak az utcán reszketett át rajta a rémület: és ha Colțea felébred az utolsó pillanatban? Ha meghallja az ajtósarok csikorgását és még jut ideje, utána pillantani a kapualjba?

De hogy is merete megtenni, hogyan is merhette? Nem mintha bánná, ó, de hogy, még a csontjait is valami jó meleg büszkeség bizsergeti, de hogy nem rettentette vissza az aggodalom, hogy közben felébred és rácsap a cenzor? Hogy meglátja másvalaki, cseléd, érkező vagy távozó vendég, amikor kisurran a házból?

— Valósággal Isten-kísértés volt, amit csináltam. Nem hiába mondta Zsigó, hogy effélet csak arra hivatott ember hajthat végre — ! Most aztán befűtöttem mindakettőnek! Korlátot és Colțeát is viheti az ördög.

. . . A vasárnapi lapanyagot a nyomdászinnal küldte fel jó óra múlva, mintha aznap nem is járt volna arrafelé.

III.

A terem még csak felére volt világítva. A páholyok üres, piros dobozokként tátongtak. Az asszonyok, akiknek mosolyára elsősorban számított Korlát, talán még a harisnyát sem húzták fel, amiben ma este meg akarnak jelenni.

Hanem ő már rőtta a művész-szoba dolomenpadlóját, mintha nem nyargalt volna egész nap az engedélyekért. Ilyenkor ki nem dőlt! Talán századszor mondogatta a megnyitóját. Valósággal magolta, még a kifelejtett és kötőszóért is visszatért a bekezdések elejére. Izzadságos szorgalom előzte meg szereplését.

Önmagán és kéziratán kívül semmit figyelemre nem méltatott, csak éppen a nagytükröt. — Különben pedig úgy fehéreneműje, mint frakkja kifogástalanul állott, lakkcipője éppen kényelmetlenül újdonság volt. Még jóval az estély előtt indult meg a ruha dolgában. De persze sem Krammer, sem Ajton nem segíthették ki ezúttal. Valamelyik este aztán Krammeréknél egy fiatalemberrel találkozott. Az ifjú sem az irodalmi, sem a ruhakérdésekhez nem szólt hozzá. Csak néha meredt reá, mikor már nagyon vagdalkozott. A szerkesztő ugyanis tudta, hogy új ismerőse a leggazdagabb családok egyikéből való. A vagyon mindig szálla volt szemében. Szidta hát a tőkét, ócsárolta a zsidókat, emlegette a dilettáns irodalmi slepp kiállhatatlanságát.

Király Jóska azonban megtisztelve érezte magát az együttlét által. A szurkálások nem értek szívéig, mert hiszen tőkés ő nem volt, csak édesapja. A zsidófalást a volt zsidótól fel nem vette. Dilettánsnak pedig éppen nem tartotta magát. Szép utazások állottak mögötte, könyvtárát szüntelen gazdagította a legjobb modern művekkel — egyszer tán mondanivalói is lesznek, hitt ebben

Nemes gesztussal ajánlotta fel Korlátnak ruhátárát, aki kénytelen volt elfogadni, — mit tehetett volna egyebet? — de tudta, míg él, ezt nem felejtí el neki. Hogy egy gazdag kölyök öltöztesse fel a zsenit a pódiumra! —

Kipillantott a folyosóra, már lézengett ott pár ember. Ekkor robogott be Krammer Péter.

— Jöhettél volna hamarabb és ne csörtess ki többet a foyer-ba! — fogadta. — Semmi érdekesség, ha előre ott lógtok a közönség között. Hát a többi hol van? Ez eljárás? Kivesztek a sodromból a pontatlan-ságotokkal!

— De ne rám dühöngj a többiek miatt!

S Krammer már elmerült a maga dolgába. Javítgatta még mindig a kéziratát, s közben határozott előérzet kínozza, hogy nem fogja tudni elolvasni.

Az ajtó mind gyakrabban nyílt. Bágya, Werner, Tóth, Donogány, Ajton . . .

Korlát titkolta izgatottságát. Legsötétebb gondolataiban rég fojtogatta a félelem, hogy üres házzal kell szembenállania. Az előcsarnok széles lépcsőin nagyon gyéren szállingóztak a hidegcsípett emberek. Félház sem gyült. A hat elő rend telt meg csupán és a páholyokon, az üres széksorokon ott lebegett a „hideg este” szomorúsága. Vagy csak azért volt ez, mert a terem nem volt kellően világítva és alig-alig fűtve? A közönség nagyrésze egyelőre kabátban maradt. Sehol, sehol a vakító vállak és ékszerek hangulatfűtő pompája! Piros orrok és összehúzott boák, legjobb esetben panyókára vetett bundák és nagykabátok.

Vérlázító bosszúság fűszerezte azt a szegény érzést, amely a teremből az emelvény felé áradt. Dánielné nem volt sehol. És hogyan lehessen kezdeni, amikor a második nűsorszám nem érkezett meg?

A teremből a türelmetlenség moraja szűrődött. A karzaton a diákság már tapsolt.

— A hangulat esik a várakozásban — mondta Donogány, a szép, Liszt-hajú zenetanár, aki kezét folyton a fűtőtesten tartotta. — Egy muffot Pálma

nagysám! Úgy fázik, fagyos a kezem. Semmit ki nem lehet így hozni a zongorából!

— Muffot? — nevetett Pálma — honnan lenne énnekem és mivégre? Én nem fázom soha! — És csakugyan, könnyű, rövid piros grenadinruhában volt, sovány karja, válla meztelen.

— Kérem ide a kezét — mondta a professzornak, és forró ujjai közé szorította azt.

— Percet se várunk többet. Ha eddig nem jött, kimarad a programból, annál jobb! Bágya, maga mindjárt a megnyitó után következik, én meg bejelentem a változást. — Korlát ezzel kilépett a terembe.

Az emberek arcán naiv kíváncsiság ült. Bizonyos, hogy sokakat csak egy hozott ide: „Milyen lehet az a Korlát . . . az a Tóth Pálma . . .”

A dobogón álló ebből mit sem látott. A szereplés neki paripa volt, mely elragadta és vágatva tovasodorta. Mihelyt hallgatták, új emberré, nagyszerűséggé változott. És ezt a jó ruházat is tette. Olyan más az, kifogástalan holmikban állani a kivilágított emelvényen, mint ismeretlenül, foszló nyakkendővel, gallérral róni az utcát.

Pedig valami bántotta és csak lassan ébredt reá, hogy ez a világitás. Alulról jött a vakító fény és számítani sem lehetett, hogy papírjába pillanthasson. De erre nem is volt szüksége. Sőt a szemszűrő világosság olyan volt neki, mint ló fülében az égő tapló.

— Hölgyek és urak!

Én vagyok az, aki arra merészkedtem, hogy sok jótanácsnak ellenére lapot alapítsak. *A tudatlanság bátorsága ez*, — mondták sokan. Olyan időben, mint a mostani, mikor minden gondolkodó elmét még megszállva tartanak a lezajlott, szinte kozmikus harcok emlékei, — mikor minden lélek ráutaltatott, hogy tekintetét a még megmaradt szépségektől is elfordítva, megnyugvását egyedül önmagában keresse és megtalálja, — mikor minden hitünk közül a nyomtatott betűben való hitet dobtuk ki a hajóból legelőszőr, — akkor álljon elé valaki, hogy meghalt hitet új életre keltsen, világtól elfordult lelket a világba visz-

szavezessen és más eszköze hozzá ne legyen, csak a toll, melyet egyszerű, becsületes ember keze forgat, igazán bámulatba ejtő, megható naivitás.

De túl ezeken a generális akadályokon, amelyek ma a kultúrvilág bármely pontján alakuló lapnak is útjában állnának, mennyi lokális, csak a mi területünkhöz kötött akadály intett vétót a vállalkozásnak! Messziről fenyegetett a vidéki városok réme: a közöny. Szuggesztív tekintetével ó mennyi ébredő tehetséget altatott el már örökre! Tenni ellene nincs mit: a szemet behúnyni. Hátad megett: suttogó gúnyszavak, szemtől szemben: jóság mezébe öltözött álprófécia, Tenni ellene nincs mit: a fogat összeszorítani. Jobbról rágalom, balról pózolt kicsinylés, tenni ellene nincs mit: kilépni bátran és menni előre. A szemüket rádmeresztik? Előre! Öklök emelkednek, szitok száll feléd? Előre! Követ gördítenek? Előre! Szédülsz? Előre! Nem bírod tovább? Előre! Akkor is csak előre!

Fent a diákkarzaton, Korlát Andor mellett egy korán felnyúlt, sápadt sihederfiú állott. Ahogy a dikció mindjobban elragadta, meg-megszorította Andor karját. Szeme ragyogott, szájait olykor-olykor elnyitotta, szinte mondván:

— Ez a te apád? Ilyen apád van neked?

Andor arca tűzpirossal felelt:

— Igen, ilyen apám van. A világ legokosabb, legelszántabb embere.

Egy halk bravo hangzott el a teremben. A hangulat sebesen kigyúlt. Korlátnak mindez belépett a lelkébe, a nélkül, hogy valójában tudomást vett volna róla. Pedig mégis az vitte előre gondolatait, az futtatta be őket forró patinával, hogy látta az elnyíló ajakú sihedert a karzaton. Látta Ratosnyayt elfordulni a karcsú, kreol nő felé, aki úgy fénylett a pirosbársony páholyöblben, mint különös, sápadt ékszer. Ha nem volna sikere, Ratosnyay idemosolyogna!

És látott egy szőke csecsebecse asszonyt, aki kezdetről fogva dekolletáltan pompázott. Ez a nő hátat fordított az urának és szeméből szikrák üzentek:

— Te férfi vagy! Igazi, vérbeli férfi!

Bomlottak szavai egyik a másikból, mint szökőkút cseppjei. Tiltakozott ellene, hogy a Virrasztó-konjunktúra vállalkozásnak tartsák, elutasított minden faut de mieux elbírálást is. A Virrasztó terjesztésének földrajzi határai rég túllépték a várost, sőt magát a Királyhágót is. De azért erdélyi lap minden ízében! És aktív lap, amely a jelen égő kérdéseit tárgyalja. A magunk fájalmát!

Mikor ideért, hallotta, hogy a szívek hevesebben vernek. És az ösztön, mely üvegheggyé varázsolja az átláthatatlant: más, új képekre bukkant! Hirtelen megakadt a figyelme egy a terem karzat alatti részében állingáló férfialakon. Prémbundás, pöfetegarcú ember. Nagy, kimeredt szemmel hallgat reá, néha eltéved a pillantása és reásiklik valaki másra. Korlát követte a tekintetet és Vasinca sziguráncafőnökiéig ért.

Mint a hangyaszúrás bizsergett rajta mostmár sok más szempár! Ezek a szemek nemcsak lelkesedtek, hanem aggódtak is. Amikor néven nevezte a fájalmakat. Amikor hadat izent a magyar kétkedésnek, tunyaságnak, széthúzásnak. Amikor kifejtette, hogy Erdélyre vétek rászabadítani a királyhágóntúli elkülönüléseket. Itt a magyarságra nézve nem lehet fehér, vörös, keresztyén vagy zsidó politika. Itt csak magyar politika lehet, csak magyar világnézet, mert:

— Nekünk csak egy ellenfelünk van s az ellen közös frontba kell állanunk!

Mintha sárga lámpából vetítettek volna fényt az arcokba. A közönség elhalványult. Csak a pöfeteg emberke duzzadt arca vereslett a prém felett, csak a meredt szeme tágult, ahogy a parázsesőkép lehulló szavak megérintették.

Zengett a taps. Zengett, mint mártirnak. A levegő tapsoktól átforrósulva hömpölygött fel a pódiumra. A csecsebecse asszony kihajolt a párkányon. Ratosnyay hevesen suttogott páholytársának. A szöke, sápadt diák el volt kábulva, Csángó Benedek csapata, mint zengő fehér virágcsokor lármázott egy páholyban. Ezek a gyermekek titokban a lábukkal is

doboltak. — És Vasinca sziguráncafőnök? Szeme össze volt húzva, arca merev maradt.

Az ünnepeltnek még vagy kétszer ki kellett mennie a közönség elé. Harmadik visszatérténél zökent csak vissza a rendezésbe:

— Itt van az a nő?

Nem volt ott. Bágyának kellett helyette szerepelni.

Különös idő volt. A halványbarna, sugárszép fiatalember semmi hatást sem tett a nőkre. Még a kislányokra sem. Versei finomak voltak és szomorúak, a szerelem halk rezdüléseinek nyomában fakadtak. De most csak egyetlenegy dologra volt éhes mindenki. És hozzá Bágya úgy készült, hogy felolvas, olvasni pedig egyáltalán nem lehetett.

Elvakulva, kiszolgáltatva állott a közönség előtt. Akadozva, emlékezetből morzsolta le a verseket. Hallotta az első sorból:

— Csinos báb.

Szédülve tért vissza a gyér tapsok között. Bent nem mert Pálma szemébe nézni. Csendesesen dőlt a falnak és megfogadta, hogy soha fel nem lép többet. Később, amikor Donogány tanár az ajtóhoz indult, összeszedte magát, hozzájament és figyelmeztette, hogy kérjen lámpát magának.

Nagy futkosás támadt, Korlát kergette Krammert a kultúr tanácsoshoz.

— Mondd meg, hogy ez pizsokság!

Szerencsére Krammer az az ember volt, akire ha orkánt bíztak, májusi szellővel érkezett célba.

— Dánielné, — mondta a kultúr tanácsos — hangsúlyozottan csak alsó világítást követelt.

— A ráncait, a csontjait akarta eltüntetni ezzel — kiáltott fel Korlát, amikor a helyzetet tisztán látta. — Így tenni pocskékká az induló hangulatot!

A legkínosabb feszültség perceiben érkezett meg a professzorné.

Széles ajtót nyitogatott magának Boriskával, részben, hogy hattyúprémes belépője érvényre jusson, részben, hogy a leány beférjen a tekintélyes ruhás-

kocsárral. Korlát végigmérte és elfordult tőle. De az asszony ezzel nem törődött. Lelkendezve kezdett panaszkodni, hogy mit állott ő ki! Mikor első ízben útrakelt, pont negyed kilenckor, kiesett a kocsiból a kéziratanyag. Elveszett. Haza kellett menni és újból leírni mindent.

— Talán az örökkévalóság számára? — fordult most hozzája gúnyosan Korlát.

— De kedves szerkesztő, hiszen én az utolsó pont vagyok!

— Ön asszonyom? Ön semmiféle pont többé. Ideje lejárt.

— De kérem! Dániel! Dániel! (ijedtében megfélekedezett a halálra ítélt vesszőről és á-t ejtett) Krammer! Hol van Krammer? Nem szóltam magának, hogy az idegeim? Félkilencre tenni egy beteg nőt!

— Úgyhát tessék Werner doktor után azonnal kimenni!

— Púderezetlen? Festetlen? Még a harisnyámat is cserélnem kell!

Boriska meghunyászkodva rakott ki minden szükségeset a toalettasztalra. Körülbelül harminchatféle dolog volt felírva számára, amit nem szabad otthon felejtetni. Sorban került elő citrom, sütővas, szeszégő, cipőgomboló és húzó, körömrészelő és befőttek, aszpirin, méz, narancs, púder, ajakpirosító, szemöldökfestő, kiskanál, fésű, kefe, cérnakarikák, olló, szarvasbőr, termos, mentholos cukorka és kézitükör . . . .

— Kérlek édes, elvinni innen a púderedet, ne támadjon zavar, — szólt hátra Dánielné Pálmának, miközben Boriska rendezkedett.

— Nekem nincs semmiféle púderem.

— Na, akkor vigye, akié, mert ha véletlenül másféle, mint Coty arcomhoz ér, rögtön sömört kapok!

Pálma és Bágya egy állványon üldögéltek, mint két veréb és onnan nézték a jelenetet.

— Utálat, utálat . . . — súgta a leány.

— Komorna, cserélje ki a harisnyámat!

Dánielné felemelte szoknyáját és kiöltötte lábát, oldalvást, jó messzire. Nagyon szép lába volt.

— Kérem, nem kívánom, hogy kimenjenek, — mondta elnézően, — csak majd a ruhánál.

Mégis, mindenki áthúzódott a művész-szoba keskeny és hideg folyosójára, ahonnan a terem nyílt. — Künt éppen Ajton olvasott, a szünet előtti utolsó pont gyanánt. Krammer ott lapult az ajtónál, nem látott, nem hallott, nem is fázott. Neki igazán mindennél több volt az, ami a pódiumon történik!

Most felhallatszott a taps és mindjárt utána Vasinca nyitott be. Mögötte fehér csapat tűnt fel, Grün Böskével és Gál Gabival az élén. A Virrasztó ma este megjelent számaira vártak, hogy megostromolják velük a közönséget.

Nem mondhatni, hogy a bentlévők éppen megijedtek, de az arcokon mégis kelletlen vonás jelent meg. Korlát, ki mindenért felelni volt kész, előrelépett.

— Szeretném átolvasni a megnyitó kéziratát.

Korlát a zsebébe nyúlt.

— Tessék.

Vasinca röviden köszönt és kifordult. Amde az ajtót kint elállották a fehérruhások. És a főnök meghallotta Csángó ünnepélyes hangját:

— Legyenek komolyak, leányok. Nem jótékonybazáron árulnak. Mint az erdélyi irodalom nemtői, úgy viselkedjenek!

Egy megilletődött kisleány legelőször épp őt kínálta meg a lappal. Ahogy belepillantott, szemébe ötlött Korlát megnyitója. Gyorsan odalépett Csángóhoz.

— A Virrasztónak ez a száma forgalomba nem kerülhet, tanár úr. —

Csángó egy szavára a leányok visszarebbentek. Nagy, csodálkozó, fájdalmas gyermektekintetek alkottak kört a két beszélő köré.

— Legalább szíveskedjék feljönni a szerkesztőhöz és okát adni a letiltásnak.

— Kérem.

— Uram, — védekezett Korlát a főnök előtt, — cikkemet ma hajnalban szedtettem ki, cenzurázás után.

— Került már ebből a számból néhány forgalomba?

— Egy sem. Este hatkor lettünk készen a füzéssel.

— Ez még jó. Valamennyi példányt lesz szíves holnap felküldeni a hivatalomba, hogy ott megsemmisíthessük.

— Az én cikkem miatt?

— Az ön cikke miatt.

— Uram, tudja-e ön, hogy hibámon kívül mekkora kárt szenvedek?

— Bizonyára több ezret.

— Nem pénzben, uram! Prestige-ben! A Virrasztó soha még egy órát sem késett megjelentében!

Ebben a pillanatban kinyílt a művészszoba. Dánielné hihetetlen toalettben jelent meg. Arcán a púder úgy állt, mint a meszelés, nem volt még enyhítve a pirosítóval, elhatárolva a feketével, kékkel. Még a pillái is lisztesek voltak.

— Bocsánat, itt nagyobbról van szó, főnök úr hallgasson meg, mielőtt minden felborulna, nagyon is fontos, Korklát csak hősködik ön előtt, a pénz, igen. Ön kultúrember, az volt akkor is, amikor a k. u. k. hadseregben szolgált, nekem a tisztársai mondták, ön nem engedheti, hogy ekkora baj legyen, a Virrasztóból most tudunk egy kis hasznot préselni. Hamar Csángó a leányokat! Vágják ki a főnök úrnak nem tetsző részt! A főnök úr ehhez beleegyezését adja!

Kiszedte a tüket kész frizurájából, mire dús haja felbomolva esett végig a hátán.

A főnök nem tudta, mosolyogjon, vagy mérgelődjék. De arról, hogy be ne adja a derekát, szó sem lehetett. Már repültek a kimetszett lapok a serény kezekből egy rakásra.

— Mert kérem, jó uram, mindig Korklát csinálja a bajt. A hiúsága! Mit kellett ezt a cikket már ebbe a számba beleszorítani? Bezzeg az én verseimmel nem siet!

Most már le kellett ülni Vasinca-nak. Dánielné székeket hozatott ki és addig nem irgalmazott, amíg

nem szólalt meg a csengő. A leányok ezajatt arattak az előfizetőket. Korlát kezdett a nemzeti hős színében tündökölni.

— Holnap tán indul Dobrudzsába, — mondta valaki és két perc múlva mindenki suttozta, mi vár a Virrasztó szerkesztőjére a néhány bátor szó miatt.

— És erről beszélnek, hogy nem jó hazafil!

— Szegény vékony ember, hogy bírja ki a huszonötöt!

Korlát Andor összefogózva sétált barátjával a csarnokban.

— Jelentkezzünk, hogy elvállaljuk helyette a verést, — suttozta a halovány diák.

— Az ő fia . . . — lökték meg egymást a fehér ruhás leányok. De Korlát Andor rájuk sem nézett.

— Gyerünk, Benjámín, terhemre van a lármal!

Felmentek az izgatott tömegeből a galéria csendes folyosójára.

— A verést én fogom vállalni. Te barátom gyenge vagy és belehalnál.

A hangban volt valami elnézés.

— S aztán? — kérdezte a sápadt Benjámín. — Mint hős halnék meg.

— Nem gondolsz a szüleidre?

— Édesapámat nagyon-nagyon sajnálnám. Kivált mióta beteges, úgy ragaszkodik hozzám.

— Hát édesanyád? Gondold meg, hogy egy szülés milyen borzasztó dolog. És ő szült tégedet.

Benjámín halkra fogta a szót.

— Hagyd el, barátom. — Előbb is lementem a páholyába. Olyan furcsa volt, mintha szégyelné, hogy ekkora fia van. Az olyan szomorú, amikor az ember észreveszi, hogy terhére van . . . az anyjának . . . el is határoztam, hogy jövőben az internátusba költözöm.

— Te is?

— Hát te is?

— Igen, már az idén be akart apám adni, de mama éppen fordítottja a tiédnek. Sirt. Azt hiszi, hogy még mindig kisfiú vagyok.

— Majd egyszobába kérezünk.

Kezet szorítottak örömeükben.

Megszólalt a csengő. A közönség visszaözlött a terembe.

— Tóth Pálma . . . Tóth Pálma . . . — hallatszott egy-egy szájból.

. . . Ratosnyay először mutatott ma este érdeklődést a műsor iránt. Eleddig majdnem hátatfordított a pódiumnak és szüntelenül sugdosott páholytársának, ragyogó hízelgésekkel udvarolva körül őt és csípős megjegyzéseket téve a szereplőkre. — A tapintatos asszony azonban, bár szinte fénylett a boldogságtól, egyben restellte is a feltűnő viselkedést, talán a tüntetést is kiérezte belőle, azért némikép jónéven vette, hogy Ratosnyay most komolyan az emelvény felé fordítja figyelmét és nem mutatja azt a fölényes közönyt rajta kívül minden történővel szemben . . .

Amikor a leány kilépett, a felolvasó asztal lámpáját vette célba és a felé ment, — szaladt szinte. Könnyű lépéssel és mégis kicsit félszegen. Kezében papír helyett sárga mimózaágat tartott, amilyenek Bágya verandáján nyíltak . . . ruhája, haja repült. És tán meg sem állt még, amikor elkezdte.

Akik megszokták a komoly meghajlást, a szertartásos, ünnepélyes gesztusokat, azok egyszerűen futóbolondnak nézték.

— Szegénység ide, vagy oda, akinek még egy jobb ruhára sem telik, ne lépjen fell — állapították meg a prémbundás hölgyek.

De legjobban hergetett féktelen hangja, temperamentumának szétáramló tüze, amikor arról szavalt, hogy milyen legyen Ő. Leírta lobogó fantáziával haját, szemét, száját . . . Nem restellte kikiáltani:

Biztos járása cél felé vezessen,

És lába mindig új utakon járjon,

És hogyha szeret, bolondul szeressen,

Mert csak így lehet igazán a párom!

Ratosnyay páholytársa hirtelen kicsit elhúzódott a férfitől és óvatosan az arcába kémelt . . . Akármilyen fegyelmezetten is követte ez az arc a versek

hullámverő ütemeit, a pusztá művészi gyönyörűség mögött valami halk, szinte alattomos elcsudálkozás is ott vibrált rajta . . . Egyszerre szomjúság gyötörte meg az asszonyt. Vágyni kezdett az imént szinte túltengőnek tetsző gyöngédségek után . . .

Lent a művészfolyosón Ajton majdnem vezeklően lépett Pálma elé:

— Bocsásson meg, én sokáig idegen voltam a maga verseihez. De most már egészen megnyert velük. Aki ismeri magát, az látja, hogy mindenben fedik a lényét, hogy nincs bennük semmi affektáció, erőltettség. És csak a maga szájában izzanak át valóságá.

— Szóval az én verseim nem önálló műalkotások, hanem olyanok, mint a cipellő, viselni is kell őket, hogy szépségük feltűnjék. De hátha csak az ilyen vers az igazi vers?

Beszaladt a művész-szobába és Bágyát is maga után vonva, újból a rúdra telepedett vele. — A fiatalemberről már elmúlt a kudarc sápadtsága. Pálma sikerét oly nagyra képzelte, hogy az mindennel kibékítette. Valami forrt benne, arca kigyúlt belé és szemére boldog fátyol borult. Csendesen lehajolt a fésülődő Dánielné háta mögött és megcsókolta a leány sovány, barna kezét, ahogy az a rúdon pihent. És a kéz nem moccant, állta a csókot, beleegyezett. Hogy ez egy teljes percig, vagy egy szembehúnyásig tartott, arra Bágya sohasem emlékezett.

Nyílt az ajtó és belépett Ratosnyay.

— Gratulálni jöttem. Hol vannak a szereplők? Ratosnyay vagyok — hajolt meg Pálma előtt, — engedje meg, hogy üdvözljem az estély fénypontját.

Dánielné hevesen a szavába vágott.

— Még nem értünk a műsor végére!

A férfi csak pillanatokig maradt, de azalatt is mindent megtudott. Szinte leolvasta Bágya ajakáról a kézcsókot.

— A leány azonban igazán olyan, mint egy exotikus virág . . .

Dánielné lármás sikert aratott. Emlegette a régi

kardot, a zászlót és a lódingot. A közönség — s talán ő maga is várta, hogy az ő kéziratát is elkéri Vasinca. De a főnöknek ez eszébe sem jutott.

Aztán kijött Krammer, olyan szerencsétlen arccal, mintha vágóhídra lépne. Diákjai csak azért is pokoli tapssal fogadták. Példátlan népszerűségnek örvendett az iskolában, mert az ő óráin lehetett a legtöbbet helytelenkedni. És mert elcsitulni most sem akartak, éppenúgy, mint mikor az osztályba szokott belépni, méregbe jött, a karzat felé fordult és rájuk kiáltott:

— Na, mi lesz?

Az egész terem harsogó kacagásba tört ki a magafelejtkezésén, és aztán kacagott egyhuzamban, végig . . . De miért? Mert Krammer ugyanazt mondta, amit Korlát nyílt beszéde és Ajton szimbólikus jele- nete; csak hogy tréfa köntösében. Tanítgatta a hajdan sírva-vigadókat kacagva-gyászolni. És érezte, hogy az emberek hálásak az első nyilvános nevetésért, amely egy esztendő óta magyar ajakon ki tudott buggyanni. Egész lénye átmelegedett a tapstól, boldogan kaszált kifelé az emelvényről.

. . . Másnap sok szív felérezett, amikor a városban híre terjedt, hogy Korlátot a sziguráncára idézték. De hogy mit kellene tenni, azt nem tudta senki. Csak úgy magányosan ögyelegtek el az emberek az állambiztonsági hivatal épülete előtt: hátha lejönni látják...

A szerkesztő szemben ült Vasincával.

A főnök cigarettával kínálta. Korlát ezt nem fogadta el, hanem rágyújtott egy félszivarra, amit a zsebében talált.

A kihallgatás igen rövid volt. Vasinca halkán megkérdezte:

— Mondja kérem, ön becsületesen úgy adta elő a megnyitót, ahogy Colțeától kézbeapta?

— Dehiszen nem tarthat örültnek, hogy a magam lapja ellen törjek?

— Igen, én tudom, mennyi vesződéssel, lemondással készíti ön ezt a lapot. Ilyen emberre nekünk románoknak is sok szükségünk lenne. Nekem nincsen

semmi szentimentális kapcsolatom a magyar kultúrával, románnak születtem és osztrák szellemű nevelést kaptam, de nekem imponál az, aki komolyan tud szolgálni népének.

Felkelt, benyitotta a belső iroda ajtaját.

— Kérem Colțea urat!

A cenzor megviseltnek látszott és mérgesnek. — A főnök szinte gúnyosan kérdezte:

— Meri ön Korlát úr előtt kezét adni, hogy az inkriminált részeket kicenzurázta?

— Akár megesküszöm a szent kereszt előtt! Nyoma is kell legyen a ceruzámnak! Kérem ide főnök úr a kéziratot!

Határozottsága azt mutatta, hogy igazat beszél. Máskülönben meglapuló természetű ember volt. Most az ablakhoz lépett s a papírokat laposan, szájmagasságban szeme elé tartotta.

— Tessék főnök úr, tessék megnézni, a törlés helyén a papír fel van durvulva.

Korlát belesápadt a felfedezésbe.

— Akkor mégis önre mutat a bűn, — szólta Vasinca ridegen.

— Főnök úr hisz egy férfi becsületszavának?

— A jó Ég tudja, van-e hazafias dolgokban kötelező becsületszó?

— Pedig nincs más védelmem a nyílt fogadalomnál, hogy a zárójeleket nem én törültem. De ezzel nem azt mondom, hogy a cenzor úr elmulasztotta volna kötelességét. Csak egy harmadik tényező játszhatott itt közbe . . .

— Valakinek átadta olvasásra? Esetleg a nyomdában?

— Uram, a cikket átnéztem, Colțeától jövet.

— És?

— A kihúzás már törülve volt.

Vasinca a cenzorhoz fordult.

— Nem járt önnél azidőben valaki más idegen?

Colțea összeharapta a száját. Csakugyan. — Egy kis murit rendezett azon az éjjelen . . . S hazajövet —

Nagy bizonytalanság lepte meg. Most már aztán semmire sem mert volna megesküdni.

Vasınca futóan belekémlelt az arcába.

— A mi embereinknek nagyon meg kellene változtatni, hogy kivel érintkeznek és ami az italt illeti... Az ön életmódja nem elég puritán a tisztséghez, amelyet az állam bizalmából betölt. Merné-e írásban adni, hogy a kézírathoz a lakásán más hozzá nem férhetett?

— Tudtommal nem...

Igen határozatlanul, szinte nyögve hangzott el a védekezés.

Vasınca arcán megvetés tükrözött. Érezte, hogy nem áll tiszta lelkiismerettel szemben. Bizonyítani persze itt nem volt mit.

— Nézzék uraim, bárkit terhel a furcsa titokban a hiba, valamelyiküknek bűnhődni kell... ha nem mindkettőjüknek.

Úgy nézett Colțeára, mint akivel távolabbi gyász szándékai vannak.

Korlát bólintott.

— Értem. De a büntetés csak úgy teszi meg a magáét, ha én bűnhődöm. Bármilyen büntetést kiállok, ha a lapot azzal megmenthetem! De milyen címen? Mert azt az egyet nem veszem magamra, hogy gummiztam!

— Elnézésből ugrotta át a piros félkarikákat. És hiszen a szerkesztő úr tudja, hogy már az is büntethető, hogy ilyesmit megfogalmazott.

— Tudom. De viszont nehéz megszakítani egy összefüggő gondolatsort.

— A dolgot át fogom tenni az ügyészséghez. Pönálét fizet, vagy ülni fog a szerkesztő úr. Tekintve, hogy az én információim lesznek az irányadók, nem hiszem, hogy nyolc napnál többet kapjon.

— Azalatt nekilátok tervbevett politikai brosurámnak.

Colțea, bár abban a gyötrő érzésben volt, maradt, hogy nem Korlát törölte a jeleket, mégis azt látotta most már, hogy Vasınca fajtájának nem jó

fia, mert a helyett, hogy e kitünő alkalommal beszűn-
tetné a szájas Virrasztót, egérutat ad neki és élet ve-
szí a botránynak. — És közben káromkodott a kis
cafrangra, akinek csak keresztnevére emlékezett, a
akit, fogalma sincs már, hogy melyik utcafordulónál
szedhetett fel. Dehát hitte volna, hogy egy ilyen sze-
mélyke, „akinek nincs nemzetisége“ politikai galibá-
kat akarjon okozni? —

. . . Korlát kihallgatásának délutánján fiának
barátja, a szöke, nyurga Csathó Benjámin névjegyet
vitt fel Krammer tanár úrnak. Csathó Róbertné, a
csecsebecse asszony magához kérte.

Krammer kapkodott az idegességtől. Belekötött
Zsuzskába, hogy nyakkendőit sohasem vasalja ki.
Hogy gallérjának rojtos a széle és cipői soha sincse-
nek rendesen kitakarítva. — Csathóné alispán-leány
és híres a finnyás háztájáról!

A fogadtatás a férfiszobában történt. Az asszony
igen komolyan, honleányi fájdalomban értette meg
vele, hogy gyalázat a magyarság részéről, összedu-
gott kézzel nézni Korlát sorsát. Bizottságot kell
szervezni a város előkelő embereiből, amely kérje,
követelje a szerkesztő szabadonbocsátását.

— Azt hiszik különben, hogy mint a juhokat, vi-
hetnek vágóhidra!

Az asszony káprázatos volt. Haja ragyogóra oxi-
dálva, ajka csattanóra, szeme mélyre, mélabúsra ki-
készítve. Ruhája könnyű bársony, vállán színes se-
lyemkendő . . . lábát úgy tartotta, hogy a torok jól
kidomborult.

— Mily szörnyű lehet egy ilyen démonnal ma-
gunkban maradni! — rémült meg tőle Krammer.

A megbízást természetesen elfogadta. — Nyar-
galt azután egész délután, míg vagy húsz embert ta-
lált, akik vállalták a dolgot. Közben egy-két helyen
megkérdezték tőle, hogy miért nem indulnak hát meg
a Csathóné rokonai? A férje persze nem arra való,
de ott van Csathó Attila, a rabonbán. Csakhogy an-
nak sok a félténivalója . . . Krammer Borbáthnál is
próbálkozott, akinek állítólag jó neve van a románok

előtt. De azt hirtelen elővette a hátszábjára. A polgármester éppen reászólt:

— Mire való most ostobáskodni? Ha Korlát úr bösködött, viselje a következményeit! Beugrik a kútba és más húzza ki! Köszönöm szépen! Egy lakatot kell csak felküldeni, tegye a szájára!

Egy bankigazgató azt mondta, hogy ilyen demonstrációkat a valóban érdemes ügyekre kell tartogatni. Egy felekezeti iskolaigazgató ámulással kérdezte, hogy kicsoda is az a Korlát Kálmán?

Néhány tanár, tanító, volt vármegyei hivatalnok vállalkozott csak őszinte készséggel. Ezeknek csak egy gondjuk volt: a fekete ruha. Valamennyinek tönkrement már ez a portékája a hétköznapi viselésben. És az ilyen felvonulásnak tisztességgel kell esni!

A menet mégis összeverődött. Szürke, magukról sohasem beszéltető emberekből, akiknek hajdan, a ragyogó felvonulásokban csak az út pora jutott s a megtaszigáltatás.

Ezt a processziót, amelynek kopottságában, szomorú elszántságában volt valami fájoan megdöbbenő, s amelynek élén mint legtekintélyesebb ember, Dániel professzor haladt, Vasinca egy kézlegyintéssel elintézte. Ridegen, tárgyilagos logikával magyarázta meg, hogy egy férfinak tudnia kell minden szavának és tettének következményét. Hogy semmi méltánylandót nem talál az ilyen érzelmi megmozdulásban, ahol a vétkes nyíltan és tudatosan lépte át a megengedhető határokat. Korlát Kálmánnal szemben a rendez, hivatalos eljárást fogják lejártni.

. . . A történetek után a Virrasztó előfizetőinek száma több mint százzal gyarapodott. A „Virrasztó Hírei” című rovat pedig ciceróval szedett cikkben írta ki az első irodalmi pályázatot.

HARMADIK RÉSZ.

I.

A kert nem volt nagy és régen túlnőtték a fák, a bokrok. Hegy alá nyúlva, bezárva a kőfalak közé, elvadulva a repkény és vadszőlőláncokban, mindig hűvös volt és a világot messzi kirekesztő. Két görcsös diófája közé hintaágy volt feszítve és a hintaágy előtti csoportokban tavasztól őszig egyverset virítottak a régi-módi, elaprósodott évelővirágok s a tervtelenül, de annál dúsabban vetett egyényáriak.

A háziasszony majdnem semmi gondot nem fordított a kertre, mert szerinte az így volt csak szép, vadon és primitíven, ahogy a régi professzornék ültették be valaha.

Itt pihent a feketeruhás leány, egy viseltes kertiszéken, elejtett kézzel, fejjel, lelke mint a békés vizekre eresztett csolnak kiszállt a völgykatlan felett rezgő nyárutói, betegülő fénybe.

Ha elvált az emberektől, mindig mintha nagy súlyt rakna le. Nem a magáét, a maga kínjaitól nem szabadult meg az egyedüllétben. De a másokéi nem keltették benne a nyűgös érzést, hogy hordoznia kell amazokat is.

Hordoznia —

Nem biztató szavakkal, mert nem tudott biztatásokat formálni. Hanem sokkal többel: mindig nyugodt, rezdületlen külsővel, le nem horgasztott fejjel, el nem sötétedő homlokkal. — Ez az ő egyformasága akár közönynek, akár hívő nyugalomnak tetszhetett, haragudni lehetett érte és építeni lehetett reája.

Az egyedüllétben persze elengedte magát, de nem hogy szétfolyjon a kétségbeesésben. A tűnő nyár bágyatag jóságát nem tudta maga felől elhárítani. Pillája elnehezedett és a virágok sugárzó bűbája, mely a színek útján nem tudott hozzáférni, az illatokon keresztül megostromolta és bevette a lelkét. Hogy ők is vannak! A verbéna, az illatok között a sóhaj! A félhalk rezeda és a teljes, tömör violaszag! A tolakvó pézsmá és az álmidéző dátúra . . .

És a lány ígéret, amit önmagának tesz a szív, hogy most egy óra hosszig nem érheti semmi! . . . Nem jöhet posta, nem jöhet vendég, hírt nem hozhat senki.

Átadta magát a virágok dédelgetésének.

A puha föld nem cserszent, ahogy feljött az úton a fiatal férfi, és letelepedett egy távolabbi asztalkához. Nehány lexikonkötetet is hozott magával, azokat felütötte, aztán papírt, ceruzát vett elő és munkába merült, a nélkül, hogy az alvónak látszó leányt még csak erősebb pillantással is zavarná.

Néhány perc múlva az mégis felriadt, a kényes idegrendszerük biztos érzésével, hogy nincsen többé egyedül. Pillanatig szájalommal nézte a férfi különös buzgalmát, aztán tétován feléjement. Az már halotta is a lépteit, de nem nézett fel. Mikor mögéje állt, akkor is csak továbbrajzolt.

A lexikon Magyarország térképeire volt felnyitva, hegy és vízrajzi, néprajzi, politikai és vasúti térképek állottak sort az asztalon egymás mellett. A férfi vastag vonalakban húzta ki egy Magyarország körvonalait ábrázoló, fehér lapon a hegyláncokat. Most éppen a persányi, a brassói, berecki és csíki havasokat, bekerítve velük a székelységet és leszelve a sűrűn románlakta vidékeket. Tervén az erdélyi magyarság zömét hosszú folyosó kötötte össze Biharon és a Szilágyságon át a nagy magyar tömbbel. A térkép többi része ugyanígy volt kidolgozva. Hegyekkel, folyókkal, csupa természetes határral elkülönítve a nemzetiséglakta területek, a Tótföldnek, Máramarosnak, a Bánságnak jórésze. Aztán letette a ceruzát, jó

távol tartotta magától a képet, erősen szemügyre vette és újból maga elé helyezve az asztalra, végre a leányra pillantott, aki mint türelmes jószellem állott felette.

— Hitem sziklaszilárd. —

A szó nyugodt volt, megbékült.

— Honnan ez a terv? A Times-térkép alapján?

— Nem. Ezt a tervet magam készítettem. Az angol térkép, ahogyan ismerem, nem vetett eléggé számot a hegy és vízrajzzal és azért is nem bíztam benne. Elvégre országhatárok nem vágthatják át a hegyeket, folyókat, mint egy ceruzavonal. Igaz, hogy a szerint csak Szeben, Fogaras, Hunyad és Krassó-Szörénymegye, na meg Besztercének északkeleti fele vágódnék le s az enyém szerint több. De ez aztán észszerű megoldás. Föld- és néprajzi tekintetben egyaránt. Nézze meg, hogy így az erdélyi magyarság megmarad, a nemzetiségek lepadnak és mégis rendes, becsületes határaink lesznek. És mivel ezt a térképet így meg lehet konstruálni, nyugodt vagyok.

— De tudja-e Ernő, mit kérdezett egy fogarasi hölgy az angol térkép felett ujjongóktól: „Mi mivel érdemeltük meg, hogy olyan könnyen lemondanak rólunk?”

— Anna, az ábrándoknak véget kell már vetni. Nekünk fizetni kell, még pedig mint Antonio Shylocknak: a húsunkkal. Ha meg a nemzetiségek jórészét leadjuk, pláne az ellenséges érzületűeket, azzal csak nyer a belső konszolidálódás lehetősége:

Elhúzta kezét a homlokán, szemén, aztán karjával is nyujtózkodott, mint nehéz munka után.

— Ez az én tervem annyira természetes, annyira kézenfekvő! Lehetetlen, ha van bennük a legkevesebb jóindulat is, hogy ne e szerint döntsenek. Már pedig az angol jóindulat pozitívum. A Clerk kiküldetése ezt világosan bizonyítja.

Valami kis javítani valót talált a térképen.

— Egészen . . . egészen precíznek akarom . . .

Annát is jó csillapodás lepte meg. Csak halványan, távol kísértett benne a riadalom: ugyan ki kér-

dez . . . a térkép után, amelyik egy világtól felejtett erdélyi városban, magányos kert közepén születik! De hogy ezen a férfiarcon, amely a háború fekete borzalmaiból acélosan került ki és a töprengő tehetetlenségben megbarázdásodott, most elpihenést látott, kísértést, ez őt is megváltotta.

— Nem jött ma újság, Ernő? — kérdezte igen óvatosan, nehogy ezzel valami rosszat idézzon, és a férfi csaknem könnyelműen felelte:

— Nem még. De ha jön is. Engem most már újság s egyéb kósza hírek meg nem ingatnak.

Anna ismerte az ilyen elnyugvásokat. Szülés közben — mondják az asszonyok — jön néha rájuk és a földrengésben is beállanak jótékony percei. Szótlanul üldögélt a továbbrajzolgató férfi mellett. Miért kételkednék, miért riasztaná meg. A hitet kioltani nem szabad, a hit jobb a kenyéرنél.

A kert aljából valaki hívogatott.

— Mindent itthagytok, kávé után visszajövök — mondta a férfi. Olyan térképet csinállok, hogy csak előveszem, ha rossz hírek keringenek, és rögtön megvigasztalódom.

Kolostorfehér és kolostorcsendes folyosó nyílt a kertből a házba, csigalépcsőn kellett az emeletre felkapaszkodni. — Itt a kertre nyíló, kis szobában lakott Anna és ide szokta háziasszonya bekészíteni uzsonnájukat. De ma várta őket a cseléd a lépcső felett. Asszonya az ebédlőbe kéreti mindkettőjüket. Ez akkor volt szokás, ha közös barátaik érkeztek vendégül.

— Bocsánat, akkor én átöltözöm.

Anna befordult szobájába és levetette a naptól kissé kifakult köntösét, kerti cipőit. A nappalin keresztül, az ebédlőből heves beszéd verődött át hozzá.

— Örültek vagytok, örültek!

Egész testében hideg reszketés járta meg. Ráismert a háziasszony Pesten tanuló fiának hangjára. Hazajött . . . a megszállott Budapestről! —

Próbált öltözni, de keze csak harangozott a ruhák között, nem bírta az ujjakat kifordítani, a kap-

csokat felpattintani. Lázban ragadta fel az ágy kötött, nehér takaróját, magára csavarta és átfutott öltözetlenül, harisnyában az ebédlőbe.

Senki sem hederített reá . . .

Néhány arcba látott, de olyan zöldfakóba, amelyen csak a rossz tükörből tekint vissza, csak a tisztátalan üvegen tetszhetik át.

A hazatért azon utiruhásan, gyűrötten, elizzadtan magyarázott a halottszínű élőknek.

— Honnan ássátok a reményeiteket? Minden erdélyi ember biztatásért, jóhírért ostromolt meg útközben! És Pesten a falakról méteres plakátok ordítják hónapok óta a Clemenceau-vonal végleges voltát! — Mit? Hogy Várad is? Persze, hogy Várad is! Amiért csak kinyujtják a kezüket! Igen, igen, Kassa és Szabadka is, Temesvár is, Arad is! Mind, mind elesnek, és ti a székelység bekapcsolását beszélitek és az angol térképet emlegetitek. Hol van ma már az angol térkép?

Zsebéhez kapott.

— Nesztek, itt van, elhoztam a plakátból pár darabot, mint toalettpapirost.

Rücskös, négyszögbe aprított lapokat dobott ki az asztalra. Reszkető kezekkel kaptak utána. Ernő rendezni, egybeillegetni próbálta őket . . .

Anna ott állt az ajtófélfánál és nem moccant. Szünetlenül Ernőt kémelte. Saját fájdalmán túl, amely a szíve gyökeréig megfagyasztotta, az ő kínjait is szenvedni kezdte.

— Istenem, én Istenem — mondogatta gépiesen és nézett tovább a torzrasápadt, kapkodó férfi arcába.

A szöcsatában, amely megindult, nem vett részt. Allt, állt öltözetlenül és csak sokára eszmélt reá, hogyan került be a mégiscsak idegen emberek közé. Akkor megfordult, kiment vissza a szobájába.

. . . Lejárt az uzsonna, amelynek falatjai, kortyai öltözetlenül futottak le a szorongó torkokon. Anna Ernővel a kertbe vette útját. Az idő megestült, a nővényzet kezdte legerősebb illatait bontogatni. Az ég, mintha tarka kendőket aggatna ki s a felhők sárgája.

rózsaszínje az arcokon is visszaverődött. Csakhogy senki sem bámulta a pompát. Távoli, gyötrelmes tiltakozás az emberek bensőjében egyet hajtogatott: mi nek ez mind, amikor úgyis minden elveszett!

— Milyen jó volna levetkezni önmagunkat, — ez volt az Anna érzése.

A délutáni munkahelyhez értek, Ernő megállott. Mintha sok éve jött volna el innen. Aztán összecsapkodta a könyveket.

— Engem senki nem preparál többet ilyen pillanatokra!

Nem vetett vele számot, hogy hiszen maga építette magának a reményszivárványt, a sajátmaga alkotta térképpel. De miért bántaná az emlékeztetéssel?

— Én hozzáam többet sem más, sem maga jó hírekkel ne jöjjön!

Annának eszébe jutott, milyen boldog is volt, ha valami jót vihetett az elkínzott fiúnak. Most ez is vétekké változott!

— Ha kívánja — mondta szinte bűnbánóan, nem is hozom elő többet ezeket a dolgokat.

Nem szóltak sokáig. A leány a könnyeivel birkózott. Erősen megrohanták, de lassan leteperte a sírást. Jó idő múlva csendesesen figyelmeztette Ernőt:

— Azt hiszem, negvan hét óra.

Mindig sétálni szoktak ebben az időben.

Ernő ajka széthúzódott s a szeme egy pontra szegeződött.

— Volna kedve ma is sétálni?

Anna mindig visszaemlékezett reá, hogy e mondas előtt a férfi elmosolyodott. Holtfényű, hideg mosolygás volt!

— Business as usual!

A leány nem fogta fel pillanatokig, hogy mit akarnak a szavak jelenteni.

— Kímélni . . . elterelni akarom —

— Az ember megsíratja a halottját, nem tereli el magát tőle!

— Azt hittem, ha velem lehet, ha elcsatangolunk ketten — az talán könnyebbségére lesz.

— Könnyebbségemre? Nem Anna, az ekkora szerencsétlenségben számomra s a hozzám hasonló emberek számára nincsenek könnyebbségek! Azt csak az olyan harmónikus lelkek ismerik, (gúny volt a jelzön) mint maga. Nekem nem ad vigaszt semmi és senki.

Lehajtotta fejét, Anna látta, hogy pillája nedves és hogy ajaka kimondhatatlan kínban reszket. Elfelejtette a maga sebé, a legfrissebbeket is, amelyeket ez a beszélgetés ejtett rajta és mindkét kezével a férfi felé nyúlt, de az elhárította a jóságot. Fájni akart, sajogni, a szenvedések fekete mélyére hullani.

— Ezt mindenkinek egyedül . . . magában kell . . . megharcolni.

Talán már az is kihullott tudatából, hogy Anna ott van vele. Megfordult és megindult a kertből lefelé, egymagában. Úgy ment, mint rogyadozó koldus. Balkarja, mely a háborúban megnyomorodott, élettelenül lógott, ütődött a derekához.

Anna feje félrehajlott, keze a két térde közé csúszott, úgy ült le. Teljesen meg volt törve . . . Meg van ölve! — úgy érezte, de ez a fájdalom sem talált semmi külső formára. Nézett mereven maga elé, mi lesz most már? — kérdezte néha és nem talált semmi feleletet. Úttalan utat látott maga előtt, az volt az érzése, hogy elfelejtett szeretni, épenúgy, ahogy megvakulhat valaki hirtelen, gonosz ütéstől, vagy véletlen szerencsétlenségből. Nem bírt emlékezni rá, milyen volt az, amikor kettejük útját olyan egyszerűnek, boldogítónak, szét nem ágazhatónak tudta. Valami elégett benne, kiesett belőle —

Későn, későn kezdett visszatalálni szerelmükhöz. És akkor keresni próbált mentő igéket:

— Nézd el neki, hiszen nagyon szenved! Majd meglátod, egy nap letérdel eléd, az öledbe borul le sírni.

Akkor egyszerre úgy tetszett neki, hogy ez olyan képtelenség most már, mint hogy a haza ismét ép legyen. Nézte a két elutasított kezét, a bennük reszkető, eltaszított jósággal —

Vajjon száll-e a galambpár nyugton olyan te-
lőre, ahol egyszer tűzbe hágott? . . .

II.

Abban az esztendőben az ősz hosszú volt és ke-
gyelmes. Belétette legandalítóbb cirógatóit a napsu-
gárba, és dédelgette velük hosszasan, tova be-
szürel utánig a még mindig dérületlen tájakat.

A puszta szőlőkben már csendesség ülpedett
meg. Csak egy-egy „tollászó” gyermek zörgette a
színesedő lombokat, kalapjában néhány otffelejtett
fillenket gyűjtögetve, s a szegények e szüretén Anna
is fillenket keresett. Enyhülést a lelki jégverés után.

Business as usual. Az üzlet, mint rendesen . . .
vajjon nem egyetlen erőforrás: elvégezni, amit elvé-
gezhet a legirgalmatlanabb körülmények között is?
— Mi volt ez benne, ez a maga dolgának keresése,
amikor minden ember kifelé figyelt, a rajta kívüleső,
más fórumokon megforduló dolgokba lesett! Ataviz-
mus, erdélyi lelkiség, amely hasonlít a földrengéses
vidék emberének világához, aki szokva van az eltipra-
táshoz — és szokva van, hogy a maga erejéből pró-
báljon felelevenkedni . . . ?

Az utolsó meleg napokban történt, hogy egy dél-
után kifeküdt a hintaágyba. Hosszú gondolathajszá
után mélyen elaludt. — Egyszer felpillantott, úgy
rémlett neki, hogy valaki jár a kertben; s hogy vala-
mi történhetett, mert egy vékony, sötétzöld füzet volt
melléje a karszékre téve. Bizonyosan a háziasszony
küldte ki, vagy őmaga járt kint nála s ott hagyta . . .
Régi folyóirat lehet.

A füzet nem volt ócska és papírja förellel. A címkép valami kezdetlegességgel árulta el, hogy vidéki nyomtatvány. És ez a szegényes külső sajjó kíváncsiságot keltett benne. — Ékes metszetekkel díszített, kötetvastag folyóiratot annyit látott mostanában, angolt, francia feliratost, a kirakatokban. Az a pompa idegen volt és közömbösen hagyta, de ez az erdélyi szegényesség szólt hozzája.

Kézbe vette a füzetet. Egyetlen nevet ismert a címlapon lenyomottakból, az Ajtonét. Ki az a Korlát? Az a Krammer? Kicsodák mindezek az ismeretlenek?

Egyelőre nem tudott olvasni. Csak az szállotta meg, hogy imé: vannak emberek, akik próbálnak elindulni valamerre. — Nyugtalanság jött reá. Mintha maga mulasztást követett volna el. Hogy is lehet az, hogy majdnem két évig tollat sem fogott kezébe? Hogy nem űzte semmi: teremteni! Elsorolta magában a miérteket. Tizennyolcban az Ernő megsebesülése, nyomorékra válása . . . Ősszel a járvány, amelyet négyszer szenvedett át. Aztán bátyjának halála, a nagy összeomlás . . . a szörnyű gond, amelyben azóta élnek, hogy egy kolozsvári újságban ezt olvasták: „Tölgyesnél román járőrök tapogatózva jönnek előre . . .”

Nekifogott a vezetőkiknek. „Pater peccavi . . .”

Harmat futott a szemére, és lassan elmerült a könnyein át olvasott írás különös sodrában. — Ekkor egy fiatalember lépett ki az utat eltakaró borostyán mögül. Nesztelenül, háta mögött lopózott előre és mikor már nem titkolhatta lépteit, szelíden megszólalt:

— Ha Korlát így látná magát, amint az ő cikkét olvassa, meg volna fizetve kínlódása, amivel ezt a lapot létrehozta!

A sápadt fiatal pap Annának egyetemi évtársa volt és ezen a réven mert itt ólálkodni már jó óra óta az álma mellett.

— Különben a maga csatlakozását már be is jelentettem neki.

Anna felemelkedett fektéből.

— Mert maga dolgozni fog ezentúl. Dolgoznia

kell. Mi mindent ígértem én a szerkesztőnek! Verset, prózát, kritikákat!

— Én nem vagyok ugyan felelős a maga ígéreteiért, de azért magának nem szabad az én nevemmel visszaélni.

— Engedje, hogy mindent elmondjak. Higgye el, fontos dolgok. Talán történelem . . . Van egy mozgópostás barátom. A vonat éppen az udvarom alatt megy el és postásom, Orbai Domokos néha le-lehajít egy újságot nekem. A napokban ezt a füzetet dobta be a kertem végébe. Gondolhatja, hogy felizgatott engem abban a végtelen magányomban. Egész éjjel nem aludtam s tudja, mit csináltam? Hajnalban begyalogoltam Tövisre, hogy felszálljak, mert nálam meg sem áll a reggeli vonat. Délután már Korlátnál voltam. Hogy az micsoda furcsa ember! Valóságos barrikád van a szobájában a Virrasztókból . . . Kérdeztem, miért nyomat ennyit? Azt felelte, ez is kevés lesz . . . majd egyszer! Amikor átvette kéziratomat, azt mondtam neki: „Szerkesztő úr! Ne csináljon nagy kázust az én dolgaimból! Majd hozok én önnek más kéziratokat“ . . . Anna. Én most a kéziratokért jöttem. Mi gyűlhetett fel magánál, amióta elhallgatott!

A leány csendesen rázogatta a fejét.

— Inkább próbálok jól belejönni az angol nyelvbe. Propaganda útra szeretnék menni a protestáns államokba az iskolámért. — Maga szokott utazni, hozzon nekem alkalomadtán Kolozsvárról egy jó angol szótárt. Azt hiszem, tudnék egy kis pénzt gyűjteni. Nagyon szegény az én iskolám. S azt kell most menteni, meg a templomokat. Nem? . . . Mondja, mi van a maga templomával? Igaz, hogy el akarják venni?

— Járt kint valami bizottság a szolgabíróval, hogy megállapítsák, hány hívem van. Persze a faluban csak a vasúti őr magyar, a többi húsz más falvakból jár, amikor jár a templomba. Hát egész üres templomot találtak!

— Ez gyakran van így, hogy nincs kinek prédikálni?

— Mindig van, kinek.

— Jönnek olyan messziről a hívek?

— Egy mindig ott van . . . maga nem tudja, milyenek az én vasárnapjaim. A falu messze fekszik, s a templom körül teljes a némaság. És én tudom, hogy valaki beült a templomba, pedig az ösvényen nem jött fel senki. Ilyenkor vagyok a legboldogabb. Hónom alá kapom a bibliát és megyek, mint a királyok papjai, akik csak egy embernek tartják a ceremóniát. Kántorom nincs, magam mászom fel az orgonához és énekelek azért az egyért. Aztán felveszem a textust és ő ott ül szemben velem, és néz reám nagy, tiszta tekintettel, mint egy tizenötéves konfirmáns. — Ahogy legelőször láttam az árvaház templomában.

Anna csodálkozva és valami halk döbbenetben figyelt.

— Ha senki hívőm nincs, annak prédikálok, akiknek akarok. Ezentúl mindig így fogom látni, fekete ruhában, homlokán az aranyos őszi napsugár . . .

Észbekapott.

— Képzeld Anna, — de ugye, nem haragszik az előbbiekért? — képzeld, a püspök úrnak fülébe jutott, hogy akkor is prédikálok, ha senki sem jön el a templomba. Figyelmeztetett az esperes útján, hogy nálunk ilyen esetben nem szokás megtartani az istentiszteletet, protestáns szertartásunknak lényege azon az ígén alapszik: „Ha ketten-hárman összegyűltök az én nevemben . . . én ott leszek tivéletek.” — S az esperes hozzátette, hogy a falubeliek előtt bolondság hírébe keveredem . . . De én visszaírtam, hogy én tartom magam egy másik ígéhez, amely szerint, ha az emberek nem jönnek hallgatni, akkor a kövek fognak megmozdulni, hogy hallgassák Isten beszédét.

— És a püspök úr?

— Még nem üzent vissza! De tőlem üzenhet bármit . . . Azt hiszi, Krisztus barátait nem tartották bolondoknak? — Megindító szelídséggel nézett maga elé pár pillanatra. Aztán kezébe vette a zöld füzetet. — Most pedig felolvasom magának a Pásztorokat a Virrasztóból. Valamiképp az van benne, amit az imént.

mondtam el magamról. Olyanféle kitartó áldozásra tanít . . .

Egy százesztendő, vak székely pásztor minden nap megnézeti unokájával, nem vérzik-e valamelyik üdőnek a lába, amikor estefelé hazatér a csorda. Az unoka végzi feladatát, mint babonás szertartást. Az öreg halálát érzi. Magához hivatja a kisfiút és lelkére köti, hogy ezt a dolgát soha el ne mulassza! Tanítsa meg rá a fiát, az unokáit . . . Mert valamely székely pásztor valamely üdője egyszer kardba lép, mint egykoron . . . és ha nem lépne soha, az a fő, hogy mindennap minden székely várja, keresse azt a sebet az üdője talpán . . .

— Mondja, Anna, magának nincsen valami hasonló szép allegóriája?

— Nincs semmi, de semmi írásom.

— De lesz. Ügye, lesz nemsokára? Nézze, úgy kérem, mint egy fát, hogy virágozzék . . .

Annának úgy hangzott ez, mint bűnre csábítás. És mégis, bizonytalan vágya támadt, rég becsukott szárnyak nyújtózkodtak meg benne! —

. . . Ettől kezdve, ha Ernővel volt, úgy érezte, mint aki titkon más vallást követ. Homályosan derengett lelkében, hogy talán mégsem egészen közönyös dolog, még honleányi szempontból sem, hogy írogasson. Hátha vannak emberek, akiknek kriptasötét életébe valami kis világot visz a magyar betű mécsese? Volt egy témája, rég készen élhetett benne, mint a lótuszvirág, amely a víz alatt nyílik ki és csak teljes pompájában bukik felszínre. Nem hazafias allegória, hanem az egyéni fájdalom bimbója volt. Nem is gondolt soha rá, hogy a világ szeme elé adja. Tartott tőle, hogy Ernő rá sem pillantana többet, ha ilyen időben önző lelki fényezésben önmagáért fakadna panasza. Megírta úgy, ahogy sírni szokás: titkon, senkiért, meg nem háborítva élőt vele. Aztán, szinte gyermekes félelemben, nevének is csak kezdőbetűivel jelezve, adta oda Incének karácsony után: Az El Nem Sírt Könnyek Történetét.

Szürke, szomorú télidő volt akkor, a fehéren eg-

ből érkező hópelyhek vigasztalan lucsokká olvadtak a földön. A szép, ártatlan tél nem tudott hatalmat nyerni a világ felett.

Sötét, borzongató napon indult el Ince pap a kézirattal. Egész úton olvasott. Lázban volt, amikor körülötte dideregtek és káromkodtak az emberek a fütetlen, ablaktalan, sívár vagonban. Katonák lökdösték és torokragó pipafüst göndörödött orra alá. —

Kocsárdon szürkületig kellett várnia a csatlakozásra. — Éjbe forduló estidőn, olyan réveteg arccal, mint valami középkori szentkép, állott meg Krammerék küszöbén, hová Korlát Andor kalauzolta fel.

A három férfi éppen szerkesztőségi órát tartott. Miközben Ince pap a lábát törölte, a rosszul csukódó ajtón néhány mondat csengett ki eléje.

— Mondja hát kérem, hogy ez mind nem igaz!

Korlát heves, éles kifakadására Ajton meggondolt, komor hanghordozással válaszolt.

— Én jól ismerem a volt magyar aera bűneit és mégis azt mondom, hogy némely cikke ma is felkavarja a lelkeket, hacsak említi valaki. Minek akarunk erőnek erejével népszerűtlenné válni?

— Ritkulunk, de tisztulunk!

— Jobb volna, márcsak okosságból is olyan szellemen írni, amilyenben a Clerk című cikket tartotta. Az látja, vigasztalt, megépített. Engem is, más is. De ön egyszer elbűvöli az embereket s akkor jónak véli hidegvízzel nyakon önteni őket.

— Az emberek furcsák. Egyszer elbűvölődnek, máskor visítanak az igazságtól, mint a késtől.

— Akkor mégiscsak meg kellene válogatni az igazságokat!

Ince most nyitott be. Igen illédelmesen köszönt, aztán leült a szerkesztővel szemben és csak annyit mondott:

— Elhoztam.

Korlát nem igen emlékezett, hogy megbízta volna valamivel, és mert Ince írói készségéről Ajton és Krammer kevés elragadtatással nyilatkoztak, csak úgy félszeggel nézett fel:

— Kérem.

— Tessék, tessék . . . éppen összeállítunk — reparálgatta a helyzetet Krammer. — Hosszabb dolog? Hátha még beférne.

— Nem adom, hanem felolvasom.

— Ma este nincs erre időnk, — tiltakozott Korlát. Ince pap arca fájdalmasan elborult.

— Jó, akkor visszaviszem.

Felállott, hogy induljon.

— Csak nem fut el vele, kedves tiszteletes úr! Inkább felolvassuk. — És Krammer elibetartotta kezét Incének.

— A szerző persze ön? — kérdezte Korlát, — bár homályosan derengett neki, hogy valahonnan másfelől ígért a pap kéziratot úgy két hónappal ez előtt

— Szabad egy pohár vizet kérnem? . . . Hogy hajnal óta se nem evett, se nem pihent, nem jutott eszébe. Csak éppen a torka égett igen szárazon, mint-ha parazsat nyelt volna.

Korlát maga előtt hagyta jegyzeteit. Ha nagyon unalmas lesz és nagyon hosszú, közben átfutja a szükségeseket.

A pap kiivott félpohár vizet és aztán olvasni kezdett, igen gyatrán, majdnem idegesítőn. Ahol neki nagyon tetsző rész következett, ott majdnem érthetetlenre halkult. A többi helyeket egyhangon morzsolta le . . . Az első fejezet után a szerkesztő mégis letette a ceruzát, amellyel játszott. Krammer pipástól kinyújtotta kezét az asztalon és előrehajolt. Ajton a díván sarkába húzódott, ahová nem ért el a lámpafény. A panaszos írás érzelmesen monoton előadása úgy hatott reá, mintha valahonnan titkos, magányos füstölőedény küldene tömjénillatot feléjük.

Mikor elvégezte a felolvasást, a pap csendesen ölbe tette a lapokat.

A hallgatók összenéztek. Korlát elkérte Incétől a kéziratot és titkolt megindultsággal kezdett lapozni benne. Csak Zsuzska mert rögtön megszólalni:

— Bizonyos, hogy nagyon jó írás! Lassan indul

ugyan, de a megoldása semmiesetre sem sablonos!

Korlátot most még ez sem bosszantotta, pedig általában a méreg ette, ha Zsuzska véleményt nyilvánított. Az ünnepi hangulat, amely betöltötte őket, kiengesztelően áramlott a szűk szobácskában.

— Ezt nem ön . . . ezt nő írta — habogott Krammer.

— Még pedig grande toilette-ben! — vallott végre Korlát. — Hol lakik a szerző?

— Kérem, ő engem fel nem hatalmazott, hogy bármit is eláruljak felőle a neve két kezdőbetűjén kívül. Én elvégeztem a küldetést és indulok vissza. — Mozdult is és nyúlt a kabátja után.

— Most?

— Tizenkettő után megy a vonatom. Kérem, szerkesztő úr, tegye el a novellát.

— Csak nem képzeli, hogy most útra engedjük? — buzgólkodott Krammer. Itt a díványunk!

— Én holnap prédikálok, nekem prédikálnom kell!

— Nem fogják le, amíg kimegy az állomásra?

— Mint lelkésznek, van igazolványom, mert éjjel is hívhatnak beteghez. —

Lágy, óra álló éjtszakában oszoltak.

— És holnap újfehérben látom viszont a templomomat — mondta a pap áhítatosan.

A felsővárosból ereszkedő, szűk és sötétes utcácskánál összeütköztek néhány jókedvű úriemberrel. Bortól piros, izzadt arcok csillantak meg a sarki lámpa fényében.

— Az éj lovagjai — szolt Korlát megvetően.

— A Meszelt Padkából jönnek, — tette hozzá Ajton, — ma van a társasnapjuk.

Aztán elváltak valamennyien.

Ajton lassan ballagott hazafelé. Alig megfogható formában valami nyugalom, biztonságérzet szállta meg. Egész este az volt a benyomása, hogy elveszített vérével találkozott az írás szerzőjében. Igen igen. Ők hárman az erdélyi testvérkeresők és most már kétségtelen, hogy vannak elátkozott rokonaik, akik félébresztésre várnak.

És ahogy elszenderedett, úgy tűnt neki, hogy szokatlan ég borul föléje: idegen, távoli, sohasem képzelhetetlen. — Ennek az égnek szuggesztív, sötét búvája sugárzott folyton reá, amíg nyugtalan és mégis hosszúra nyúló álomban pihent.

III.

Mint a vihar alatt karámba menekülő, csapzott, ijedtségtől egybekergült nyáj: szorongtak a templomban az emberek. A karzatokat feketén lepte be az ifjúság. A magyarruhás szüzek sűrű rendjei, mint koporsó körül, moccanástalanul ültek az első padsorokban. Szalag helyett soknak fekete fátyol volt a pártájára tűzve.

Az arcok maguk is halottiak voltak, viaszszínűek. A jázminkoszorúk, amelyeket konfirmációkor tűztek volt a növendékek az orgona sípjaira: hervadt temető illatot lengettek alá a gyülekezetre.

Kriptai csend lebegett a templom vakítófehér boltjai alatt az aláejtett fejeken. Mintha mindenik a leütő pallost várná . . .

„Jó hírt“, fehér galambot, ki reppent be most a halálosan megszomorítottak fölébe? Azoknak, akiket az egész világ elhagyott! Honnan? Minőt? — Úgy tetszett: az orgona befagyott, a torkok beforrtak. Ki mer megszólalni most, ki mer ezekhez, akik a sorsukat tudták, bármilyen szóval közeledni?

A pap — fekete árnyék — végigment a sorok között . . . Úgy megapadt ő is a mult vasárnap óta. Lelkes, bizakodó, Istenben boldog fiatal férfiú volt...

Most megpróbált, megcsalódott, életvert öregként húzta magát tova.

Halkan, szinte bizonytalanul — a kántor ujja reszkethetett — a rendes kezdőének helyett, mint felszakadó sóhajtás, megindult a Gályarabok Éneke:

*„Térj magadhoz drága Sion,
Van még Néked Istened . . .”*

Tompa robajjal állott fel a gyülekezet. Felserkedtek a hangok: sugárvékonyan és sziklaérdesen, de mind dideregve, a lélek nagy, növekvő hidegrázásából eredezvén. És mégis: összefogóztak, felkúsztak a karzig, beleötözödtek ezer fiatal hang ércébe, amely továbbemelte az imádkozó dalt a magasba. Nagy-nagy vallomás, töredelmes megadás virágozott ki az alázat reszkető szavaiban:

*„Azt bünteti, kit szeret,
Másként ő nem is tehet . . .”*

Ezeknél a szavaknál a fejek bólogatni kezdtek: és egy öreg úrnak arcán, világtalan két szeméből lefutott az első könnycsepp, mint az első lehulló hópihe a halott tájra. És egyszerre megeredtek a könnypatakok. Ragadt a sírás? Nem. Kitért minden más könnyel való összefüggés nélkül. Zokogó gyülekezet, amelyikért földi boldog hatalom nem tett egy szalmaszálát keresztbe. Pásztortalanul idegenbe szakadt nyáj —

És az ének bűgött, lihegett tovább. A hótiszta falak reszkettek! A világ árvái, akiket mindenki elhagyott, önmagukhoz szóltak és önmagukon át a százszor magukra hagyott ősök szóltak hozzájuk.

Nagy, nagy erő van az együttsírásban. Sokan sírni más, mint egyedül sírni . . . Nem pallos, envhító kéz ereszkedett a megtört nyakszirtek fölé.

— Ó, Istenem — gondolta Anna — mi is lenne, ha a sírók rendre mind felkerekednének! Ha megritkulnának a padsorokban ülők, ha gyérülne a zokogás és az ének összesorvadna, elaszna, mint a kiapadó forrás.

A pap a szőszékbe lépett és felolvasta az ígét, a kereszt felvételének kötelességéről a magyar nagypéntek gyülekezetének.

Ezen a délutánon Anna alászállott a csigalépcsőn, felment a kertbe és a kőfalból nyíló ajtón át, keresztezve a hegygerinc sétányát, nekivágott a távolnak.

Magas, bársonyzöld fennsikon tartott pihenőt.

Felhőfátylas, szellőtlen-lágy júniusi délután csendje hajolt a tájakra. Túl a mozdulatlan erdőperemen a szemhatárt álmodó havasok szegték, örökkévalón és mégis mindig újraszépen.

— Ez a föld nem magyar föld többet, — mondotta csendesen önmagának.

Úgy mondta, utolsó pihegésével a multnak, ahogy a consummatum elhangozhatott.

A hónapok óta tartó keresztrefeszítés után a megpecsételt sors szinte nyugalom gyanánt töltődött ki lelkében.

— Nincs mit veszítenem többet, és most itt állok!

Lehajtotta fejét, mintha valami útmutatásra várná. Apró, névtelen mezei virágok ijedten simultak hozzája, mint a gyermekek. Leült közéjük, fejét odátámasztotta a világos mohákkal benőtt bükkhöz. A fa, a föld, a fű magához ölelte őt, a lelke, mintha altatnák, elernyedtt, pillái lecsukódtak. Messzi, messzi ment a multba vissza álmoképekért!

Valami húsz évvel ezelőtt történt, egy havasalji parókián.

A pap gyertyafény mellett, az ágyban olvasott. Szeme visszafelé szántotta a betűsört, a biblia zsidó szövegét.

Mellette, a házastársi ágyban csak a leányka aludt, elvetett tagokkal, kifényesedett szemhéjjal.

Durva ujj koppant kívülről az ablakon.

A pap felkelt, magára vette kabátját és kinyi-

totta a táblát. A szállongó havazásban idősebb paraszt állott kint — vagy csak a nyomorúság mutatta vénnek? — Kozsókos, mokányforma szegényember.

A felhőréteg e pillanatban olyan vékony volt, hogy a láthatatlan hold valamelyest világosabbá tette az éjtszakát.

— Mi hozott ide fiam?

A paraszt levette a báránybørsüveget.

— A papot kerésem, könyörgök.

— Én a magyar pap vagyok.

— A feleségemhez kellenél, uram.

— A feleséged magyar asszony?

— Az, könyörgök. Nem hagyta el a vallását soha. Templomba onnan nem járhatott.

Közelebb lépett, hogy arcát teljesen megvilágította a bentéző gyertyának sárga fényessége. Ez az arc tiszta alázat volt és aggodalom.

— Honnan való vagy?

— A Gaurából.

— Miféle betegségben van a feleséged?

— Vizibeteg. Már a szívéig ért . . . Azt mondta a násznagynénk, hogy nem húzza ki virradatig. Ő adta az állatot, hogy érted jöjjenek. Mi szegények vagyunk.

— Eridj a konyhába, melegedj meg, ameddig útrakészülök.

A paraszt szeméből kifordult a könny és szétszívárgott arcának ráncaiba.

— Ő megmondta, — (a feleségét értette), hogy te nem fogsz elküldeni, uram.

Az ablak betevődött.

„Alkalmas és alkalmatlan időben” — így szölt a pap fogadalma és szívét úgy szoktatta, hogy az alkalmatlan időben boldogabb készséggel engedelmeskedjék a fogadalom parancsának. Szomszédba vinni vigaszt: szolgálat az Úrnak. A messzeszakadt, árva bárányokhoz: kitüntetés az Úrtól, a szolgáló részére. — Nem a téléjtszakán havasba vivő út, csak a gyermek holmaradása gondolkodtatta meg. Gazdasszonya, az özvegy harangozóné éppen bent járt a városban, tisz-

tát vitt a nagyobbiknak, a fiúnak. Egy suhancnyi teheneslegény tartozott még mindössze a háztájhoz. A kurátorék éppen ellenkező messziségben laktak és az út sürgős, ha a paraszt éjnek évadján leereszkedett érte . . . Rázárhatná az ajtót s rábízhathá Istenre.

Mást gondolt. Felébresztette a gyermeket és gondosan felöltöztette.

A könyvtárszekrény egyik rekeszéből eiövette az ezüstkelyhet, a tálcát és az arannyal varrt kendőt, amit egy rég elporladt patrona készíthetett bővönmérő szívvel és aprólékos munkájú kézzel az egyháznak. A fehérre meszelt, tágas és alacsony szobában a tiszta szegénység tekintett alá a kincsekre.

Míg a pap a palásttal és bibliával együvé, táskába rakta a szent holmikat, a kisleány kenyeret szelt le és megtöltött egy üveget borral. Ő kis kosárába csomagolt, azt majd felkötik az öszvér nyakára.

Künt a paraszt pokrócot erősített a fanyeregbe.

A pap felhágott, feladatta magának a gyermeket. A paraszt a vezetéket fogva lépdelt előttük.

Az ég egyre világosodott.

Elértek a sziklák közé, ahol jobbkézt nehéz, sötét tömbök függtek a fejük felett, és a baloldaltól óvatosan elhúzódott az öszvér. De a mélységben víz nem árulta el magát sehol, a csend egészen eluralkodott. A szakadékon átívelő palló csak lebegni látszott a szürkeezüst levegőben.

Vezetőjük megállított, előrement és letérdelve kikapogatta a helyet, ahol a palló a földhöz torkolt. Az állat egymás elé rakta a lábait . . . A felhő megrepedt, a hold kipillantott. A gyermek ámulva nézte a meredekre vetődő árnyékokat.

— Édesapám. De tudja, hogy ez olyan, mint az Egyiptomba való menekülés. Csakhogy itt nem Szűz-mária néni viszi a kicsifiát, hanem Jézusbácsi a kicsisleányát.

Most kaptak ki a martra. A felhő összeforrt, a sötét hirtelen támadt. Az állat megsiklott és térdre esett. Talpra állván makacskodott egy keveset, nem akart indulni.

Ismét később felnyihogott.

— Imént nem tudhatom mi állott bele, de most farkast érez — mondta a paraszt közömbösen.

— Fegyver van nálam, és te biztosan hoztál farklyát.

— Minek, uram?

— A farkast ijeszteni.

A paraszt szeme kitágult a sötétben.

— Tréfálsz, uram. A szentségvívőket a farkas még soha meg nem támadta.

A hó nagy foszlányokban kezdett szakadni, az út nemsokára elveszett. Mostmár az állat vezetett csupán, gazdája is csak az ő ösztönéhez igazodott. Meredek oldalon, hegynek fel kanyarogtak.

— Jó, hogy egészen sötét van — magyarázta a paraszt. Mert az ember, s kivált az errefelé nem járatos elszédül, ha lenéz a szakadékba.

Hurubákhöz értek, amelyek egybe voltak építve az istállóval, a tyúkóllal, mint a földből együtt kivetődő gombák. Az alacsony falakra óriási mokány-süveg alakban volt ráhúzva a tető. Kerítésnek, udvarnak, utcának még nyoma se. Háztól-házig negyedórát tartott. És sehol semmi világosság.

Az öszvér hátán előrecsúszott a nyereg. Az ülés igen kínossá vált. Ereszkedtek be a Gaurába.

Féltojás alakú, tágas holypadás volt az a kőborított oldalban.

Vöröses csillag derengett elejükbe. Egy messzi, kerek ablak küldte a beteg, el-elfúló fényességet. Olyan alacsony házból jött, hogy elejébe kerülve, a vastag szalmaeresz a pap homlokáig ért. Igaz, hogy meghajtotta a homlokát, hátatelten, hogy megérkezhetett az üdvösséggel.

A paraszt reáborult az állatra és gyötrődő hangon vádolta be magát előtte.

— Te, igen, te mondtad nekem, amikor nem mozdultál! — Uram, a kosár elveszett! Ó szentséges Istenem! Mit tudjak mondani a szegénynek!

Mindkét kezével fogta a fejét és imbolygott jobbra-balra,

Az ablak elsötétült, éppen akkora fej takarta el, de csak pillanatra, amekkora a falba tapasztott üvegdarab. Topogó bocskorban szaladt ki a suhanc.

— Apám drága! — A hangja zokogott, mint aki szörnyű szorongásból szabadul.

— Eridj vissza, mondd anyádnak, hogy itt vagyunk.

— Hogy áhította pedig . . . — panaszkodott a pap felé.

A pap tudta jól, hogy errefelé a kenyeret és a bort jóformán nem is ismerik az emberek. Száraz kín szorította el a torkát. Kutatón, esdeklőn tört fel tekintete az egekbe . . . De csak a végtelen és irgalmatlan sötétség feszült felette.

Nem volt szemrehányásban, csak megalázott szégyenkezésben, hogy az ég méltatlannak ítélte a jócselekvésre.

Szeme elfordult a magasságokról, és reáóvakodott a parasztra, aki olyan egyszerűen mondta útközben:

— A szentségvívőket a farkas meg nem támadta soha.

Az életviselt arc várakozón meredt rá vissza. Nem, ez a nézés nem volt reményeveszettel! Ebben a szemben az a félnék és mégis erőteli lángocska lobogott, amelynek annyi szegény szempár volt már a mécsesstartója. A hitnek tüze: „Ha te akarod, akkor csuda történik.”

A pap összefogta a kezét. Az egyházi bölcsekre, a nagy tanítómesterekre gondolt. Viharban nyargalt át tanaikon, de egyetlen virágot, lombot nem tudott tépni magának, mely ez órának próbálásában haszonhoz segítse. Szinte követelően fordult tőlük vissza önmagába. Hasztalan.

Kétujjú tömpe kesztyűbe bujtatott kezecske fogózott most a karjába. Hogy egy percre el tudott róla felejtkezni! Új sajdulás járta át a lelkét. Még a gyermeke is tanuja lett a szegényének.

— Hol volt az eszem, hol volt az eszem, hogy jobban fel nem kötöttem — kesergett a paraszt.

— Az Úr nem téged . . . akart büntetni . . . mégsem — rebegette a pap.

Úgy szeretett volna gyermekké változni, akitől nem vár senki semmit, aki kedves Isten előtt!

Vézna, riadt hangocska töprengő komolykodásban súgta fel hozzája:

— Édesapám — hiszen a kosarat még azelőtt elvesztettük, hogy a farkas jött volna. És a farkas mégsem bántott minket!

Nem értette, hogy mit akar mondani ez a szó. Lehajtotta a fejét és megadta magát a sívár gondolatnak, hogy Isten kegyelme elhagyta.

— Menjünk be, — mondta végtelen szomorúsággal — legalább imádkozzam felette.

Nehezen, vontatva indult meg, kezén a gyermekkel. Benyitott a jéghideg, nyiltkéményű pítvar fekete boltja alól az első házba.

Füstös, szemrágó, tüdőfojtó levegő csapta meg.

Az alacsony gerendák alatt mindenben ott volt az asszonytalanul maradt ház gondozatlan szennyje. A föld tapasztatlan, sárdudoros. Az asztali abrosz, a fal sorbarakott kendői, tányérai mosatlanok, a korsók, a képek portól homályosak.

Az egyetlen ágy a balsarokban állott. Szőttes, tarka párnákon újpiros, lombos pokróc alatt feküdt az asszony pöffedten, tehetetlenül. Ez az ágynemű bizonyosan büszkesége volt a háznak. Az ágy mellett, kis padkán egy csuporka aludttej, benne fakanál. Azal hűsítgette a suhanc a beteg lázas ajakát.

Az ágy felett, a bizánci Szűzanya és Szent Miklós között a pap megismerte az asszony konfirmációs emléklapját. Mint a többi képhez, barkaág, bazsalikom volt köréje tűzve.

Ez a kép, amelyen írva állott arany betűvel az ige: „Légy hív mindhalálig”, és a torz öregasszony alatta: utolsó elvesző hulláma volt a magyarságnak a végtelen havas felé.

. . . És most odalépni a haldoklóhoz, aki — úgy tetszett — a világ végén várt reá e pillanatig, várt hús, vagy még több esztendőn keresztül, míg a ne-

héz és keserű halállal érdemelje ki, hogy eljőjön hozzá az úrvacsora. — És most az ágyához lépni üres kézzel, üres kehellyel . . .

És a farkas mégsem támadott meg — bukott fel benne ismét a szó, mint a kapkodó előtt a gyöngé ág.

Szeme homályos volt a szenvedéstől, ahogy bele-mélyült a beteg malasztra éhes tekintetébe. Elfelejtette a reászakadt szégyen nagyságát.

— Ó Istenem! — kiáltotta a lélek hangjain, — ne érettem sugallj csudát, hanem őérette, a haldokló szegényért küldj egy cseppnyi bort, falatnyi kenyeret! Te, aki az élet koronáját ígéred a halálig híveknek, ne engedd, hogy megcsalódva zárja le azt a két szemet, amely annyiszor olvashatta a te ígéretedet!

És mintha keresné, hol reppen be Isten kiségitő angyalaiból egy, körülhordozta szemét nagy reménykedésben.

Az asztalon csorba korsó, mellette csomóba csavart csepűkeszkenyő.

— Málé és tiszta víz — hallja a gyermeke szavát, de szinte fel sem fogja őket.

És mégis —

Odalép az asztalhoz, kinyújtja mindkét kezét, egyiket a hideg korsóra ejti, a másikat a durva keszkenyőre és áll halálsápadtan a feléje esdeklő szívek színe előtt . . . S mintha virágot látna hirtelen kinyílni, — úgy nyílik ki előtte most minden csodának titka. Olyan egyszerű az, hogy csak egy gyermek mutathatja meg feléje az utat.

— Ó én Uram, tel Lásd, én fegyvert hoztam a farkas ellen és csóváltam fejemet a paraszt együgyű beszédén, de hitt benne a gyermekem és az ő szava annyit tesz, hogy a szentséget nem a kenyérben és borban, de szentelt szándékomban hoztam magammal!

Forró hullám oldja fel megfagyott szívét, könnyei felszöknek szemhéja alá, arca megéled, kigyúl. Megy biztosan, megváltódva az ágyig. Boldogan, gyümölcs-gazdag fa módjára hajlik a beteg fölé.

— Paniti Anna — mondja neki csendesesen, mert leolvasta nevét az emléklapról, — figyeljen rám, Pa-

niti Anna. Isten úgy engedi, hogy a málé és a víz annyit érjen magáért, mint a kenyér és a színbor.

Bárányalázattal, hálával bólint reá az asszony, a keble is emelkedik. És a pap tisztán tudja most már, hogy ezen az ajkon borrá lesz a víz, kenyérré a málé és bor és kenyér istenné az ő lelkében. Panniti Annáért csuda esik valójában!

A megtöltött kelyhet, a megaprított falatot betakarja az aranyvarrottas keszkenyővel. A gyertyafényben földöntúli derengés reszket a felterített szentségen.

Szertartás után a megváltódott asszony még egyszer látni akarja az aranyos keszkenyőt.

— Vidd fiacskám oda — biztatja meg az apa a kisleányt.

Az utolsó ragyogás, amely eljött életébe, kibomlik az asszony szeme elé.

És a beteg szemben hirtelen fényesség születik, ahogy nagyon távoli hegyormokon lobban a tűz. A fej felemelkedik, és a száj megérinti a kendőtartó kezét.

Piciny vércsepp, mint láthatatlan gyűrű rubintfeje, tapadt rá az asszony ajakáról a gyermek keze fejére.

Nem volt ez álom, tisztán, világosan sorakoztak fel képei, és Anna mégis nehezen tért tőlük a jelenbe vissza. Nehezen talált összefüggést feltámadásuk és jelentőségük között. Homályosan eszmélve morzsolgatott tétova, úttalannak tetsző imádságot. —

Lassan szétesett összefogott két keze. És akkor úgy tetszett, hogy madarak reppennek el a tenyeréből, különös, valaha tán nagyon színes, fényesszép madarak, ma elfakultukban szinte hogy testetlen árnyékok. Némelyikük még visszanez, más meg sem fordul, sebes, menekülő irammal vág bele a távoli, estére sápadt nyugati égbe. Felszívódik, felolvad a valótlan messziségben.

A mult reményei szállottak el így; felkelt, hátatfordított a nyugati égnek, és megindult lefelé, a

kőfallal bástyázott, emberfelejtette, magának virágzó kertbe, a klostromfehér ház-fájó csendességébe.

IV.

— Anna, igaz?

Sok minden volt a hangban. Aggodalom, hogy fájdalmat okoz, félelem, hogy „nem igaz”. És vak remény, hogy hátha mégis! És még mindezen túl is valami.

A leány ráemelte szemét a szívszorongva arcába meredő papra.

— Igaz.

A férfi hallgatott darabig.

— Örökre elváltak?

— Azt hiszem.

— Istenem!

Felkelt és járkált a fák alatt terülő füves téren. Aztán megállott a leány előtt.

— Maga . . . akarta így?

— Ernőnek ki kellett mennie, ő csak iderekedt a román megszállással.

— Miért nem próbálta itt marasztalni?

— Megérti azt, amit mondok? *Neki* ez a megoldás nem jutott eszébe, és akkor jobb, ha elment. A mi sorsunkat csak önként szabad vállalni. Mert ezt bírni is kell . . . Ha rábeszélem, lehet, hogy itt marad. De nem biztattam egy szóval sem. Nem is beszéltük ki magunkat igazából. Jobb így —

— És maga, Anna?

— Én itt akarok élni. Lehet, hogy ezt nem is tudja Ernő ilyen bizonyosra. Egy és más dolgomról

nem tudott már utolsó időnkben . . . El fogunk múlni egymás életéből.

— Nem szerették már egymást?

Anna mozdulatlanul nézett az ölébe.

— Nem tudom, — mondta aztán csendes utána-gondolás után.

— Még mindig foglalkoztatja a lelkét?

— De csak azzal a tudattal, hogy már a múlté.

A pap mélyet lélezett és lehúnyta a szemét.

— Anna. Szeretnék magától valamit kérdezní.

Mondja: látta maga az én parókiámat?

— Igen, láttam, a vonatról.

— Ugye, kedves?

— Olyan, mint egy fészek.

A pap szava megeredt. Beszélt, mint a gyerme-
kek, ha csalogatják valamerre a másikat.

— Hiszen csak olyan régimódi, tapasztos falusi ház, de reggeltől estig veri a napfény. És tudja-e Anna, hogy ott mindig csend van? Még a falu is másfelé költözött, hogy negyvennyolcban kipszult a magyarság . . . A kert gyönyörű, elvadult paradicsom. Mindenik orgona — mindenik jázminbokorban fülemüle fészkel. A méhesben vadon rajzanak a méhek. Nem szedi a mézüket senki. — Hát a temp-
lom! Fehér, tiszta, mint az imádság. És tudja-e Anna, hogy egy ezüstsarkos ládában milyen terítőket őrzök? Van egy, amelyik aranycérnából van recélve, és ezüsttel meg borpirossal kimintázva. Egyik közöttük valódi csipke, százötven év előtt Belgiumból hozta egyik Gáldy uraság, aki testőr volt és sokfele járt. Az edények is csudások . . .

— És — tette hozzá szomorú rajongásban. — van úgy, hogy csak magamnak szolgálok velök.

Reszkető ujaival most ügyetlenül nyúlt ki Anna kezéért.

Az a kéz egy pillanatig megpihent az övében. És ez úgy felbátorította, olyan bizonyossá tette, hogy elpirulva, boldogan mondta ki, amit annyi ideje ke-
rülgetett:

— Legyen az én feleségem, Anna. Nézze: nem szerelemből. Jóságból. Áldozatból . . .

Lehajolt a kezére.

— Szolgálni fogom.

— Milyen szomorú az élet, — gondolta a leány.

— Én nem megyek férjhez soha, — mondta aztán egyszerűen. — Felejtani elfelejtem, de pótolni nem tudnám magamnak Ernőt. Lássá: a hitet, a bizodalmat, hogy valakinek több vagyunk a mindennél . . . csak egyszer veszíti el az ember az életben . . . Legalább most úgy érzem.

A pap felemelte a fejét.

— Tudtam, mit fog válaszolni, előre. De meg akartam próbálni . . . nehogy kínos, hosszú éjtszakákon vádoljam magamat, hogy volt egy perc, amikor talán megnyerhettem volna.

Felnézett, folyton, a fák koronájába, nehogy a könnyei ki találjanak peregni. Mikor ez elmúlt, újra leült a leány elé.

— Még egy vallomással tartozom, Anna. Én magával szemben nyomorultan, kétszínű módon viselkedtem, igen.

Szinte örömmel vádolta be magát.

— Mióta novelláját elvittem Korlátnak, mennyi-szer írt ő már nekem, hogy áruljam el, kicsoda maga és hova való. Ostromolt, hogy tegyem lehetővé a szereplését egy irodalmi esten. Leveleket küldött, megcímelve nevének kezdőbetűire. Szerkesztői üzenetekben is próbált magához félni. Azokat a számokat nem hoztam el ide. A leveleket halomra gyűjtöttem. Nem akartam, hogy — elrabolja magát tőlem. Maga tudja, hogy én Ernőtől magát sohasem sajnáltam, ő volt a jövődöbelije, de én voltam a legjobb barátja! — Mostmár ennek vége. Maga holnapután vonatra ül és elmegy az ő körükbe és én leszerepeltem.

— Nem értem.

— Mindjárt. Olvassa el Korlát utolsó levelét.

Anna átfutotta az üzenetet, a szerkesztő valóság-gal gorombáskodott Incével. Fenyegetőzött: ha erre a

levélre sem reflektál, akkor megszüntet vele minden összeköttetést.

— Ne higgye Anna, hogy engem ez a fenyegetés kényszerített a most tett vallomásra. — Már régebb szoltam volna, elbúcsúzva eddigi, maga körül tisztemtől, de meghallottam, hogy megvált Ernőtől. És akkor . . . akkor valami gonosz azt súgta nekem: ne szólj a neki készülő jövőről, amíg meg nem kérte. Ha megtudja, hogy valahol várják, ha találkozik azokkal, akik annyival különbek nálad . . . elfordul tőled . . . Mondom, kissé csalafinta voltam. De mégsem annyira, mint a mennyire lehettem volna. Mert látja, egyet elhallgattam, mielőtt megkértem. Nagy fájdalmat okozok magának vele! Nem szoltam előre: nehogy e miatt hajoljon hozzám. Tudja, hogy patronusom a kollégium. Onnan jövök. A rektor megkapta a maga iskolájának betiltó rendeletét.

Anna elsápadt.

— Szegény gyermekek. Mit fognak csinálni . . .

A pap elnézte őt. Várt még egy szót, hogy önmagán is sajnálkozzék, de Anna csak bólogatott maga elé, csendesesen.

— És mit csinál majd maga?

— Ó, Istenem! . . . — Úgy érezte, hogy a föld indult meg lába alatt. Omlás, omlás, feltartóztatlanul. A tervei: a társadalmi akció az építésért, — mert szétszórt, kicsiny tantermekben, ide-odahányt iskolában tanított — az angliai út . . . a sok jószág, amit szegény növendékeinek tartogatott . . . amit a maga irgalmatlan ifjúságán át gyűjtögetett . . .

Hogy is lehet egy tollvonással mindent megsemmisíteni! Nincs szó, nincs panasz, nincs appelláta . . . Volt, elmúlt. Élet, remény, munka, akarat. Mint a fű, amit ezerszám metsz le egyetlen sarlóvágás! — És a szem, a szív kezd már hozzászokni.

Csak később eszmélt.

— Velem? Hogy mi lesz velem? — Sebesen számot vetett: egy-két hónapra van még pénze. Azalatt . . . majd csak akad valami.

Az emberek megtanultak már rövid terminusokra élni.

— Valahogy lesz. Azt azonban mégsem értem, hogy most utazzam Korláték körébe. Mit csináljak én ottan?

— Megtudja az előző levélből, amelyet válasz nélkül hagytam. A Virrasztó irodalmi estélyt tervez Szovátán. Szent István napjára. A műsorban magának is szerepelni kell. Ezer korona tiszteletdíj és a költségek megtérítése lenne a „szegényes ellenszolgáltatás”.

— Ezer koronán új két hónapom lesz biztosítva.

— Mikor indul?

— Holnap délután. Holnapután délelőtt érkez-ném meg.

Bátortalan kérdés ült ki a férfi arcára.

— Engedje meg, hogy Kocsárdig elkísérjem.

— Szívesen, sőt hálával.

A vasúton Ince különösen hallgatag maradt. Talán arra az időre gondolt, amikor e tájakon keresztül Anna első kéziratát vitte. —

Kocsárdon ki kellett szállani és másnap hajnalig várakozni. A papnak jóismerősei laktak egy közei faluban és már izent is nekik egy szekeres gazdától, hogy odagyalogolnak éjjeli szállásra. — Szép síma réten át vezetett az ösvény. Kolompszó rezgette be a későnyári délutánt s a forgatott sarju mézszagú szellőket görgetett át a tájakon. És kereken csak a hegyek látták lépteiket, meg a hasonfekvő pásztorok, utánuk bámulva hosszú kíváncsisággal.

Sokszor remegett a pap szája. De nem bántotta a leányt egyetlen bizalmas szóval sem többet. A falu szélén megállott egy pillanatra és felnézett az égre, hogy a kísértést megállotta. Ilyen egyedül nem lesz többet Annával. Nem kell magát szégyélnie, hogy nem viselt el mindent némán, nemes beletörődéssel.

A széles úton játszó gyermekek, varrogató ókularés öregasszonyok köszöngettek feléjük a házak padkáiról, kapuküszöbéről. Majorságlárma, kutya-

ugatás űzte el a megnyilatkozni akaró hangulatokat. Könnyebb lett a keresztt.

A házigazda és felesége a verandán ült. Az aszszony gyermekruhát hímezett, a férfi prédikációt készített. A veranda előtt, a bölcsőben kibontva rugdalózott egy rózsás leánycsecsemő. A kicsi pesztra kiabálni kezdett:

— Gyűnnek! Itt vadnak! . . .

Egész délután a kertben sétálgattak. A háziak figyelmes gyöngédsége, a békességes, tiszta környezet jótékonyan vette fel őket, ragadta ki saját magukból. A fájdalom elfordította az arcukat: halvány ragyogásban viselték a napot, meg nem terhelve senkit a maguk különzart szomorúságával.

Anna egyszer megállott a bölcsőnél és magához emelte a kisleányt. — Ince nézte ezt a képet. Háttérben a templom nyájas napsugárban, elől a pillangóvirágok ligete. És Anna, karján a kicsivel, akire csak darabka fehér sál van tekerve . . . A gyermek beleakasztotta kezecskéjét a hajába, és ő hagyta garázdálkodni, mosolygott is hozzája.

Ha ez a kép nem volna egyetlen délutánnak álma! Ha ők hárman nem volnának széthulló, pillanatnyi részesei! . . .

Ince mélyet sóhajtott. Eszébe jutott, mit mondott Anna Ernőről: „Ő már a múlté”. — Így fog ezentúl maga is Annára emlékezni.

. . . Éjtszaka, fogyó holdfényben, reszkető gyertyalángnál: kettős halovány fényben, az eldugott kicsi parókia boltívei alatt Ince Pál néhány sorban elbúcsúzott Annától. A házigazda igásfogata búzáat vitt be a városba. Éjjél után indult és azon visszafordult a fiú.

Mikor a zsákkal rakott, nyikorgó szekér az országútra ért ki, úgy, ahogy volt, hanyatt fekvé a zsákokon, szeretett volna titkon lecsúszni, visszassompologni. Ismét aztán felségesnek találta a szándékos elmúlást a leány életéből, amikor az „megindul az úton”, az őt megillető jövő kapujába érkezvén. Mert ő káprázatos jövőt festett magában Annának.

MÁSODIK KÖNYV

OSZK

VYHOŘENÍ

OSZK

Číslo 1. ročníku 1894

I.

A Virrasztó szovátai kirándulásához Pünkösity kultúratanácsos felajánlott egy városi fogatot. Persze nagy találékonyság kellett hozzája, hogy a kocsissal együtt heten elhelyezkedjenek rajta. Egyiküknek felváltva a kocsi hágcsóján kellett állani.

Mikor az emberrel, bőrönddel, szénával megrakott batár kora reggel Korláték elé érkezett, a szerkesztő magából kikelve rohant ki a kapualjából.

— Forduljatok vissza! Nem tarthatjuk meg az estélyt!

— A sziguranca engedélyével a zsebedben?

— Ti azt hiszitek, hogy a sziguranca mérheti ránk a legnagyobb csapást! Hogy sohase hallottam volna arról a legígazibb istenátkáról! — Hölgyeim, bocsánat! Zudor Anna! Életem legszebb napjainak hittem az önnel töltendőket. Péter, te vagy az oka! Tökéletesen meggyilkoltad a mai kirándulást! Hallgassátok meg, mit hozott be nekem hajnalban a Fränkl Arthur fia a fürdőről.

— A Fränkl familia hordozza a póstádat? — Ez aztán a növekvő népszerűség! — csipkelődött Ratosnyay.

— Népszerűség? . . . Hát melyiketek akar olyan népszerű lenni, hogy együtt szerepel az udvarszéki tűzoltó zenekarral? — Olvassátok el, mit ír.

Ratosnyay kézbeapta a levelet.

„Kedves Korlát! A hangulat is nyélbe van ütve. Ide asszony kellett s az én összeköttetéseimen kívül

az én fáradhatatlanságom. Bizony, ha nem volnék Alsó és Felsőszépvízi Daán leány, Telegdi grófné nem vállalta volna az énekszámot. — „Csakis magáért édes Danielné” — ezt mondta. De még lesz zene is, a nélkül nincs igazi lelkesedés, megnyertem az udvarszéki tűzoltókat, sokan fognak érettségük jönni, az odaválók főleg. Nagyon jók reklámnak, dobbal, réztányérokkal, szekereken érkeznek és végigvonulnak az egész telepen. Jelent vagy kétezer korona többletet . . .”

Harsogó kacagás. — Ajton csillapította Korlátot,

— Menjen kérem, vegye a cók-mókját s induljunk, meg fog a guta ütni a melegben, ha annyit ácsorgunk. Majd ott lefújhatjuk a tűzoltókat.

Mialatt Korlát bentjárt, Anna megkérdezte:

— Honnan van Dánielnének hatalma, efféléket rögtönözni?

— Mert az estély ötlete tőle eredt. Kimenni a jómódú emberek közé! Oktalanságai mellett is mindig új pénzforrásokat eszel ki. Persze — Korlátnak le kell olykor adni egy-egy versét a Virrasztóban — magyarázta Ajton.

— No, nem nagyon adta be a derekát neki, — nevetett Pálma.

Hirtelen mindnyájan elhallgattak. Kellemetlen, sőt kínos zsvivaj szűrődött ki Korláték kapualjából. Éles asszonyi replika, amely sűrű pisszegésekre csapott le csengő kalapácsával.

— Persze! Ezt nekem, ugye? Ez a művészfeleség sorsa?

Krammer habogva kezdett társalogni és belepi-
rult a szégyenkezésbe. Ratosnyay egyszerűen bekiál-
tott Korlát után. Rá nem sok hatást tett az asszonyi
síránkozás. — És a szerkesztő a világ legközömbö-
sebb arcával bújt elő a csomagjaival.

— Itt mindenkinek fiók-Martinuzzivá kell válni,
ha életet akar teremteni — fűzte hozzá a Dánielnéről
folytatott vitához, mintha közben el sem szakadt
volna gondolatainak láncá.

— Jaj, ne beszéljünk most semmi komoly do-
logról — tiltakozott Pálma.

— De azt csak megengedi, hogy a műsor rend-
jét megállapítsuk?

Korlát hangjában volt valami elfojtott ingerült-
ség. — Annához fordult s felhasználva a kocször-
gést, csak neki beszélt. A programmról, melynek si-
kerülni kell, hiszen minden igénnyel, várakozással
számot vetett. Krammer a vicces zsidók családja.
'Ajtó a búsmagyaroké. Tóth Pálma az ifjúság, a
szerelmesek prófétája.

— Magam, meg kisasszonyom — mi ketten per-
sze mint az ég és a napsugár, mindenkiért vagyunk.
'Az estély igazi kitevőit . . .

Kiérték az országútra és kibomlott előttük a
zengő nyári reggel. Pálma le-leszökdösött és ahol az
országút kanyarodott, előrefutott, át a dűlőkön. —
Közben nőtt a meleg.

Tisztára sepert, cifrakapus székely faluba értek.

— Hanem hogy én milyen szomjas vagyok! —
panaszkodott most a pirosra gyúlt, lihegő Pálma.

Nekiszaladt egy furcsa kútnak, amely a kerítés-
be volt beleépítve, hogy kívülről is lehessen vizet
merni belőle. — A gazda átszólt hozzá:

— Vigyázzon a nagysága, mer' aki ebből a kút-
ból iszik, a' mind meghal.

A leány önkénytelen visszahőkölt, mire az öreg
jóízűen felkacagott:

— Ejna! Hát talán a nagysága örök életre szá-
mitt e földön? Biza mind halálé vagyunk, kik e kút
vizéből iszunk. — De másképp is: elmelegedve nem
ajállok, mer hideg, mint a jég. Hoznak a leányaim
hajnalban szedett szilvát, azzal parancsoljon hűtőzni.

A rövidlátó Pálma át a kerítésen mozgó, színes
foltokat sejtett meg. A gazda leányai jöttek. Semmi
parasztos alázkodás, semmi félszég nem volt ben-
nük. Vidáman, illedelemmel köszöntek és kétfelé fu-
tottak: egyik a pincébe, másik a kicsi kertbe. Pillanat-
mulva a pincéből kosárka szilvával, a kertből majó-
ránnából kötött bokrétával tértek vissza.

Anna gyönyörűséggel nézte a kicsiny, erősen tiszta életdarabon futkosó hajadonokat. Milyen karcsúk, gyorsak és milyen takarosak egybeszabott kék köntösükben, a hófehér ingujjban! Ragyogó, szőke fonataik alatt az okos kék szemek, a csattanó, hajnal-színű orca!

Testben, lélekben felüdülve köszöntek el a háztájtól.

A drága falucska, a tarka aratóképek, a szél-szárnyon áradó szénailat, a lassan felkélő bérc-csoport, melynek ölére igyekeztek: feszítgették a keblek húrjait, kilincseltek a szívek ajtaját. Beállott a hangulat, amikor minden jelentéktelen okból, sőt minden ok nélkül is dagályba száll a jókedv. Pálma friss volt, szinte bolondos! Pedig nem készült volt zavartalan lélekkel erre a kirándulásra. Bágya úgy két héttel ezelőtt kiment anyjával havasi birtokukra és hasztalanul sürgönyöztek érte, válasz sem érkezett tőle. Még arra a kicsit duzzogó, de azért meleg pajtáshangon írt levélre is néma maradt, amelyet Pálma szívdobogva küldött el, s amely után szertelen várakozásban töltötte a napokat. Ez a távolmaradás, ez a nemtörődés nagyon lehangolta volt, de aztán összeharapta a száját.

— Hát jó! A világ így is szép marad!

A legszertelenebbül Korlát viselkedett. Nem lehetett ráismerni. Akárha hirtelen megszabadult volna valami súlyos lelki nyomástól, olykor-olykor felugrott ültéből és vékonyan, hamisan, mint disznófülű kisdíák: székely nótákra gyujtott.

Csak Ajton nem engedett fel. Mintha bűn volna pillangós kedvük, időnként Annára lopta tekintetét.

. . . Egy hölgy várt rájuk a szovatai felsőtelep piacán. Alig térden alul érő, gyűrött kanárisárga ruhában, összetakolt, szélfúvásra szétmenéssel fenyegető battiszt kalapban. A tikkasztó kánikulában is fehér boa volt a nyakába kertyve.

— Bár az ő . . . bár rajta vernék a tűzoltók a nagydobot — vicсорogta Korlát, mialatt az asszony feltűnő szívességgel csókolta meg Annát.

— Ugye, te vagy Zudor? Druszák vagyunk, engem is Annának hívnak. Lásd, mily őszinte szívvel zárlak keblemre, pedig töled volna kitől féltennem költői hírnevemet! Édesem, nem veszed rossz néven, Tóth Pálmával közös a szobád. De szép és tágas, a Hunyadiában. Magam láttam utána, hogy felségesen érezd magadat. Az erdőre néz, így a lárma nem zavarhat, a férfiak is közel lesznek, ugyanazon a folyosón, persze a verseimet előre el kell olvasnod, a te ítéletedre adok, hazafiast ne mondj, azt én fogok, kipróbált darabjaim vannak! . . .

Pálma se szó, se beszéd, rég előre szökött. Mikor mind felvergődtek a hotelig, már az ágyon ült és lelkéből kárpált Dánielnéra:

— Hét óra út férfiakkal összezsúfolva, guta melegen, és az a szélkelep nem gondol reá, hogy a harisnyakötönket se igazíthattuk meg ezalatt! Különben pedig nézz körül, Annacska! Érezd magad felségesen!

Csakugyan mindennemű használati edényben fonyadt tölgyfalombcsokor éktelenkedett. Utóbb kiszült, hogy a díszítő elfelejtett alájuk vizet tölteni.

— Elvégre ő kedves akart lenni — mentegette Anna Dánielnét.

— Az ő kedvességei, mint az Úr útjai, végéremehetetlenek. Sohase tudni, mi célja velök. A télen, mikor Korlát rám akarta bízni a Virrasztó versanyagának átnézését, mindennap hivatott. Most láttad, hogy milyen kurtán-furcsán intézett el. Valaki megígulta neki, hogy dilettánsnak tituláltam. Dehát nekem nem szegi kedvemet!

Végignyúlt az ágyon és szóttalanul bámulta a mennyezetet. Talán maga is elcsudálkozott azon, hogy ilyen félvállról beszél, amikor még tegnapelőtt csupa ingerültség volt, csupa rosszkedv.

Anna ezalatt körülményesen, restelkedve tisztálgodott.

— Ne nézz ide — kelt fel végül is Pálma. — Meztelenre vetkőzött és a mosdótálba állva, vállára szorított egy teleitatott szivacsot. A víz végigömlött

rajta. Aztán beburkolózott a nyári paplanba, ledobta magát az ágyra és elaludt.

. . . A cukrászdában tartott uzsonnánál különös ember kért szabadságot, hogy pillanatra közéjük te-
lepedjék. Komor jelenség, akinek szeme fölött íves
eresszé ugrott elő a homloka. Pillantása úgy égett,
mint parázs, amelyről véletlen lehellet felborzolta a
hamút. Nagy, nehézcsontú, szikár alakja szomorú
madarat idézett. Talán Baudelaire Albatrosát!

Csak éppen egy kérdést tett fel Korlátnak:

— Kedves szerkesztő úr, mikor hirdeti ki már
a Virrasztó pályázatának eredményét?

A pályázat kézírataival Korlát úgy állott, mint
a mesebeli pásztorfiú a három szekrényel szemben.
Honnan tudja kitalálni, melyikben van az igazi ki-
rálykisasszony?! És most mégis fölényel ígérte:

— Egy hónapon belül a dolgot elintéztük.

Hogy ezt így ki merte mondani, az szorosán
összefüggött egy kérdéssel, amelyet a Mogyorósi-
tetőn adott fel délelőtt Krammernek:

— Mit gondolsz, volna ennek a Zudornak biztos
irodalmi érzéke és ízlése? Többször említetted, hogy
komoly kritikai munkásság áll mögötte —

A leány személyével kapcsolatban titkos tervet
kovácsolt magában. A lap legkényesebb problémáját
most már meg tudja oldani . . .

— Én megyek le a Medve-tóhoz, éppen eleget
ültem a batárban! — ugrott fel Pálma az asztaltól.
Pedig dehogy is ült, a fele utat gyalog tette meg.

Az ég átlátszóan, halványzölden hajolt le és
a környező erdők érett smaragdja átmenetül szolgált
a víz feketezöld színéhez. Az idő oly tiszta volt, a
levegő olyan bársonyos, hogy egymagában is felköl-
tötte az emberben a boldogságot, a vágytalan meg-
elégedést.

Anna Ajton és Krammer közt haladt, utánuk
Dánielné Korlátot vette maga mellé, hogy beszámol-
jon az estély minden tervbevett részletéről. Pálma
jóval előttük járt Ratosnyayval. Mint a lidérccláng

futkosott, fel az oldalra, le a tó széléig. A férfi nem is tudta követni.

— Pálma . . . mivel bírhatnám rá, hogy szépen mellettem maradjon?

— Mivel? Ezt anyám is sokszor kérdezte, ha sétálni vitt gyermekkoromban. Csakis szép mesével, feleltem neki mindig.

— Milyen mesét akar?

— Igaz történetet. Hiszen maga olyan sok világot látott és én semmit.

— Sokat láttam. Magát is láttam, mielőtt az életben találkoztunk volna.

Pálmának ez komikusan hangzott.

— Ugyan hol? — kérdezte szinte csúfolkodva.

— Kairóban. Abban a forró, párátlan hazában, ahol a földre dobott szírom öt perc múlva szemétté zsugorodik . . . ennek az izzó hazának asszonyát kerestem. Nem a mostaniakban, nincs ezeknek már az a fiatal párductestük, hanem az aluvókban, az illatos fáslikba göngyölt múmiákban. Ezekből az aszott és mégis igéző tetemekből próbáltam visszaálmódni az ötezer éves eleven bűbájt, a járó virágot, a zengő bíborszobrot, Bódult hiúság, halálba szakadó igyekezet, sikoltás volt sóvárgásom . . . Ismerni akarom, beszélni akarok veled! Micsoda vágy, micsoda reszketés korbácsolt feléjed!

Ratosnyay rápillantott Pálmára. Az tág szemmel hallgatta, mint a gyermek, és közben a messzibe nézett. Egyáltalában nem volt már csúfondáros.

— És egyszer elémbé lépett. Csodálatosan! Elefántcsont bőre alatt lámpásokat gyújtott a szenvedély. Haja mint a sötét taxusbokor, rövid, sűrű és merev. A teste karcsú vessző! . . . A teste után fiúnak néztem volna.

A leány ajaka kinyílt.

— A fejét ferdén tartotta, úgy nézett rám éber, mégis álmokat kergető szemekkel. — Nofrit volt, a legcsudálatosabb nő, akinek lábujja valaha a földet érintette.

Elhallgatott.

— És? . . . és nem történt semmi több?

— Csak annyi, hogy minden napomat nála töltöttem, ó, bolondja voltam! — És aztán még jött valami . . . Sokkal később és már itt a mi hűvös éjszánk alatt . . . egy este, mit tudom én, miért, elmentem meghallgatni pár képzeltő álnagyságot a Közművelődési Házba. Mikor már ásitás környékezett az unalomtól, otromba taps között, az emelvényre kilépett Nofrit.

— Nem, nem! — kiáltott Pálma ijedten. Úgy tetszett egy pillanatra, hogy mérges, édes gőz fogja be és elfelejteni vele a tovatűnt, rózsaszínű tavaszidő tisztaszép emlékeit.

Ratosnyay érezte, hogy elsiette magát. Lehajtotta fejét, nem szólt semmit. Arcán könnyű szomorúság derengett.

Pálma lopva rátekintett. Ismét megenyhült iránta, abban a gondolatban, hogy ez a férfibánat érette született meg.

— Milyen gyönyörű utakat tett maga — mondta, csak hogy szót vegyen társából. — Pest, a poros, akáclombos Alföld és Gyergyó, ezek az én úti emlényeim. Ez a mai kirándulás is esemény nekem. Kacagjon rajta.

— Én sokat utaztam, — bölintott a férfi, — a világban és a szenvedélyekben. Mondhatnám úgy is: a szenvedésekben.

Ismét elhallgatott.

— Maga, Ratosnyay? — Pálma hangja bizonytalanul akadozott, mert szava mögött sok mindenről való tudás bújt meg, amit önkénytelenül restellt a férfi előtt.

— Maga, Ratosnyay? — mi mindent árul el ez! Hát így van . . . mindig is így lesz.

Egy percre, mintegy elmélyedve, megállott és az út nedves homokjába bámult.

Pálma szorongva figyelte.

— Nem tudom . . . talán félreért, — engesztelte. — Én ezt úgy értettem, hogy maga mindig olyan szé-

pen tudta elrendezni életét. Igazi életművész hírében áll

A nélkül, hogy idézte volna, képek bukkantak most fel lelkében. — Ódon, tágas székely parasztház, mely a város egy holypadt, beépítetlen foltján ott szorult a háromszögű kert közepében. Gránitkockákön kell az utcaajtóig lebocsátkozni, — a portól, utcalármától, vendégháborítástól megkímélt kis paradicsomba maga is bekukucskált egyszer a deszka-kerítésen át a Gál gyermekekkel . . . Kötényes, kendős nénike daraszol a szegfűtáblák között sárgálló kerti úton, a faoszlopos tornácon vörösén virít a bivalyfuszujka. Csíz és tengelic ficserkél az ablakok között felaggatott kalitokban, kényes téglaszínű galambok begyeskednek, csókolóznak a tetőgerincen . . . Hallotta aztán erre-arra — s mintha valami titkos szertartás helyéről volna szó ilyenkor — milyen az „első ház”, ahol a férfi tanyázik. Meghordott, drágán bélelt skatulya: a tapasztott padló, a vályogfal beborítva ezerszínű szöttesekkel, kereken ülőpárnák, rajtuk nagy herélt macskák, okos, úrhátnám állatok, szokva a jószóhoz és a jófalatokhoz. Pipatartók, kávézó fémasztalkák, faragott parasztbútorok, keleti bálványfigurák, cserepek, varrottasok, s egy nyitott könyvpolc, amelyen hét nyelv szótárai, fantasztikus mesegyűjtemények, okkulista könyvek, bibliakiadványok, szociológiai munkák halmozódnak . . . Soha rend: ami ma itt áll, az holnap ott. Eltevődik egy darab hosszabb időre s újból előkerül . . .

Tarka regetőredékek forgatagaként incselgett tova képzelmében mindez. Kicsit belepirult s mélyet lélekzett utána:

— Igen . . . azt is beszélük, milyen pompásan . . . milyen egyénien válogatott holmik között lakik!

A férfi legyintett.

— Véletlenül, szeszélyből összehordott dolgok . . . valami csak kell hogy stimulálja azt a nagy magányt, amiben élek! . . . De mit használ nekem minden szép cifraság, amikor ezentúl — E szerint

magá ismeri életmódom meghittebb oldalait . . . de akkor tud, tudnia kell annak árnyoldalairól is! — Milyen iszonyú válaszfal ez közöttünk! Egy harmatos rózsza, akit még forró nap sem ért és egy szatir, akin ezer folt van és ezer átok! Ne, ne rázza azt a Nofrit fejet! Maga hiszi, hogy ez így van és én tudom, hogy ezt a hírhedtséget meg is érdemlem. És mégis —

A sósziklák útjára tértek, elbódorogva a többitől.

— Fusson előre, másszék fel a fehér kúpokra ifjú, büntelen, boldog lábával, mint saját oltárára. Én lent várom meg, mert súlytalannak találtattam arra, hogy a magá csillogó piederstáljára lépjen.

Pálma kedv nélkül szökdelt fel a rovátkosan kimosott, hófehér ormokra. Aztán visszafordult és lenézett Ratosnyayra. Mily szomorúnak találta a férfit! A pózt, ahogyan állát tenyerébe támasztotta és tekintete elrévedt a sziklalábak alatt húzódó Vöröstőtükrére. Szíve fájni kezdett. Lassan, elgondolkodva indult meg lefelé. A sziklák tövébe érve leült szó nélkül Ratosnyay mellé.

— Visszajött?

— Látja.

— Tudni akarja talán, miért végeztem a magam vádolását egy tétova „és mégis”-sel?

— Azt hiszem, . . . jobb volna nem tudnom.

— Miért? Ó, miért? — felélénkülve fordult a leányhoz.

— Megnyugtatóbb, ha valakiről határozott véleményünk van. Egészen jó, vagy egészen rossz.

— Ez esetben persze: rossz! Ne, ne tiltakozzék, elárulta magát. Mert hiszen az „és mégis”-ben részemről egy halk mentegetőzés rejlik. Nem, nem a feloldozás reményében! . . . Magánál én kegyelmet nem találok. Tudom. Pedig az egyedüli fórum, amely előtt feltárhatnám lelkemet, megtehetném a nagygyónást és megnyerhetném a feloldozást. —

Úgy tetszett Pálmának, hogy Ratosnyay elhaladó hangja reszket a megindultságtól. Mily keserves, hogy ő itt nem segíthet!

— Hogy tudnám én magát feloldani, nem, én azt nem tudhatom, ekkora hatalma nincs embernek!

— Azt hiszi? A szeplőtlenységnek isteni hatalma van a földön az ilyen bűnök felett!

— De — dadogta Pálma, akit megszedítettek a feltáruuló lelki perspektívák — csak . . . egyetlen esetben! Csak ha a szájalom mellett felébred, ami több a szájalomnál . . . maga a szerelem.

A férfi majdnem felszisszent.

— Értem. Ne beszéljünk többet erről. — Később még csak annyit mondott:

— Ma nem születnek Geronimák.

Pálma megbénított akarattal, szótlánul haladt mellette. Mint valami nagy csapás előestéjén, kínos és bizonytalan érzések gyötörték. Lopva nézegetett az érette komor, majdnem tragikusan szép férfiarcba.

Hosszú utakon egy árva szót nem váltottak. A másodszor virágzó bodzák nyers, tavaszt hazudó illatát szívták és mentek előre, amíg az út felkanyarodott a sétányra, ahol egy vendéglő terraszán sörözgetve várt rájuk a társaság.

. . . Amikor lefeküdtek, Pálma átkúszott Anna ágyába, átölelte és hangosan sírva fakadt.

— Én olyan borzasztó szerencsétlen vagyok!

Anna próbálta csitítani.

— Szívem, Annacskám . . . előtted nem szégyellem, roppant műveletlen vagyok. Soha egy szót nem tanultam az Erzsébetben. Csak úgy átsuvadtam a vizsgákon. Pótolnom kellene! Azt sem tudom, ki az a Geronima.

— No, ezt sokan nem tudják . . . a Don Juan utolsó, megváltó szerelme.

— Istenem! Milyen gyönyörű szerep! . . . dehát hiába. Késő.

. . . Reggel lefutottak a Medve-tóhoz.

Pálma piros fürdőruhát hozott magának. Mikor előjött a kabinból, Ratosnyay feléje úszott egy kis négyszögletű tutajjal. — Pálma szerette volna, ha ezt nem érdekli. Ha olyan mindegy lenne Ratosnyay

közeledése, mint ahogyan a tegnap reggel még alig törődött vele, hogy kívül kerül szembe a kocsiban.

— Sajnos, csak egy fér el rajtam kívül a tutajban. Melyik hölgy parancsol beszállani?

— Köszönöm. Én úszni akarok. — Anna úgy érezte, szolgálatot tesz az elhárítással.

Pálma bebújt a négyszögbe. És mint vikingrabolta királyleány, vitette magát ki a tóközépre.

— Tud úszni?

— Én? Vízet nem láttam tizennyolc éves koromig csak kútban, meg edényben.

— Hát akkor most teljesen hatalmamban van. Ha akarom —

Kellemes borzongás szaladt végig a leányon.

— Mert ne felejtse, hogy a szerelemnek egy része kegyetlenség. És a vízben az ember sokkal inkább ösztönlénnyé válik. Még hozzá az ilyen meleg, részegítő, puhaságos áradatban.

Forrón ömlött rájuk a nap. Pálma haja szikrázott a fényben. Barna volt rendesen, de most bronznak tetszett.

— Mint egy piros tulipán, úgy ült ott a gerendán az imént . . . De gonosz virág maga, szíve nincsen! Ne rázza a haját. Nincsen szíve.

Ahogy a leány borúsán reánézett, Ratosnyay látta, hogy szemét zöldes, sötét, álmatlanság utáni gyűrűk övezik. Talán szenvedett, vagy nem aludt ő sem? De azért szomorú maradt a férfi arca.

— Egyet persze — mondta és a messzi vízre kémt — nem hagyhatok magamon. — Hallotta, amint a leány fellélekzett, hogy a témát újra felvették.

— Ha már halott vagyok magának, nem akarok bepiszkolni szemfedőt. Tudom, hogy engem nemcsak úgynevezett kalandjaim miatt marnak, hanem a félreállásomért, a tétlenségemért is! Persze azt senki sem sejtí, hogy az én sorsom valóságos kettős tragédia. De legalább magának tudnia kell!

— Hogyan? — borzadt meg Pálma.

— Nem dolgozom. Miért dolgozzam? Van, aki megéri nekem, hogy legbensőm titkos javait kínál-

jam érette a tömegnek? Szerelmet hajszolok, egyik nő csak lépcső nekem a másikhoz? Eldobom őket, mint a kiszopott narancsot a malabári hercegkisasszony? Hát nem azt keresem, aki felold a téllenség átka alól? Nem azokon gázoltam át, akik megkötöttek, a helyett, hogy felrepítettek volna? Nem őrijöngtem a csalódás kétségbeesésében, valahányszor felébredtem az álomból: nem az igazi, ez sem az igazi! Most aztán itt vagyok maga előtt, aki mindent tud, amit rólam széltiben fecsegnek a senkik. És nem hitelt adott maga is nekik? Nem vetett-e meg maga is?

— Nem, — Palma pillanatig habozott a szóban — és ezzel talán még jobban megsértem. Sajnáltam. Mint egy pompás fát, amely vackort terem.

— Palma! Sajnált engem? . . . Köszönöm. Köszönöm . . . A kéz, amely a vackorfát aranyalmafévévé olthatta volna, legalább szárva megcsímogatja a meddő gallyakat!

Látták elkanyarodni maguk mellett Annát, magányosan, széles tempókban.

— Nézze — mutatott feléje a férfi — *annak* könnyű.

Palma csak csodálkozott. Már útközben, mialatt Anna gyalog vágott át egy kanyarodón, feléje sugta Ratosnyay: Zudor művei valóban tisztességére válnak egy irodalmi nagyvarrodának.

— Igen, könnyű, könnyebb mint akár magának is — magyarázta most. Az ír és ír, minden emóció nélkül. Annak nincs szüksége senkire.

— Én szeretem Zudort. És aztán: Anna egész ember magában is.

— Talán. De sem én, sem maga el nem mondhatjuk ezt magunkról. Mi ketten csak fél-lelkek vagyunk és meg nem lelve a másik, hiányzó felünket, el fogunk veszni.

— Gondolja? — reszketett ki a leányból a szó.

— Magáról nem tudom biztosan. Elvégre a republikény talál más fát is magának! . . . Látom az arcán, banálisnak tartja ezt a hasonlatot. De maga nem

tudja, mit értek én a repkény és a fa szimbóluma alatt.

Csendes mozdulatokkal beljebb kormányozta a tutajt a néptelenebb vizek felé.

— Valahol olvastam ezt a történetet. — Az erdőben erős, hatalmas tölgyfa állott. Egy éjtszaka megérezte, hogy karcsú indával reáfonódik a repkény. Mily drága frigy volt ez: az erő és a gyöngédség eljegyződése! Aztán múltak az évek. A repkény izmosodott; beborította az egész fatörzset. A törzs pedig sebet kapott. Megkorhadt . . . és nem a tölgy tartotta többé a repkényt, hanem a repkény támasztotta meg ifjú karjaival a tölgyet. Mikor a repkényt letépték róla, a fa összerogyott . . .

Most igazán elakadt a hangja s a szemébe könny szivárgott.

Pálmát is fojtogatta a sírás. Előrehajolt, hogy eltakarja megindultságát.

— Látja, — mondta később Ratosnyay, — ezt a megtartó, fenntartó támaszt kerestem egy életen át mindhasztalan. Csélcsap hírbe keveredtem, én, aki egy drága eszményt kergettem. Néha azt hittem már: megtaláltam. Álom volt. Most . . . most azonban —

— Ó, hátha most is csak ámítja magát, mint annyiszor! — kiáltott fel a leány.

— Nem ettől félek én. Nézze, ha álmodunk, az álmot valóságnak véljük. Az örült ember is valóságnak tartja rögeszméit. De ha nem álmodunk, ha éber, ép az eszünk, akkor mégis más a bizonyosságunk a valóságról. Akkor nemcsak azt tudjuk: ez való, hanem azt is: ez nem álom! Nem örület . . . És én tisztán tudom most, ki az én igazim. — És most, most kell megtudnom azt is, hogy valaki elorozta magát tőlem. Igaz ez Palma?

— Azt hiszem, ami engem kötve tart, ahhoz nem talál ez a szó: elorzás.

— Szóval jól éreztem. Kötve van. Higgye el: akármit tettem valaha — de amióta magát ismerem, mióta feltűnt előttem, mint az elérhetetlenség, megbűnhődtem mindenért.

Eleredtek a könnyei és lefutottak az arcán a vízbe.

A férfikönnyek láttán Pálma most már maga is szégyen nélkül sírt. Ratosnyay csendesen megfogta a tutaj peremén fogózó kezét.

— Köszönöm, Pálma, hogy legalább könnyei maradtak nekem.

Olyan feszült volt a világ.

— Mi lesz most már . . . mi legyen most már — kérdezte a leány szíve heves lökésekben. A sorstól, a multtól, és magamagától. Reszkető tanácstalanság szakadt reá, a tekintete könyörgő volt, menekedő. —

Amikor ebéd után lepihent, lelkében egy vers kezdett háborogni.

„Hütlenség, érzem, érzem, hogy gyalázat”

Elindult a vers után. Vigye, mutasson utat.

II.

Pirosra festett, csinos léckioszk állott a tánchelyiség mellett, és amíg a műsor folyt, a szereplők odahúzódtak. Tarjagos erdők közvetlen közeléből lehel a jószagú, langyos éjtszaka. A férfiak fel és alá járkáltak, beszélgettek és cigarettáztak, vagy elvegyülve a kereken leskelődő parasztnéppel, bekukucskáltak az üvegfalon át a terembe. Dánielné ide-oda futkosott, kezében púderpamacsot, tükröt szorongatva. Közben hangosan dicsekedett:

— Ugye, ha én rendezek valamit?

A bankó csakugyan ömlött, mert az emberek közt az a hír járta, hogy a koronabeváltásnál úgyis nagyon pórul fognak járni a pénzüikkel. És így a gyen-

gén világított, hombárszerű termet a közönség zsúfolásig töltötte meg. Vegyes, kiszámíthatatlan tömeg, a közös gondolatoknak, érzéseknek talán minden feyelme nélkül.

Vagy volt mégis egy húr, amelyik mindenkiben megérintésre várt, amelyik mindenkiben kész volt visszhangot adni? —

. . . Elöl sorban világít a Telegdi grófnők szöke haja, szokatlan szépsége, felváltva a puritán, elaprósodott mágnástípus képviselőivel. Jölfésült, jólapolt és jólöltözött zsidó familiák. Aztán a vidékről összegyűlt császárkabátos papok, akiknek tanult arcán úgy ül a rusztikum, mint a földből ásott szobrokon a rájuk tapadt sár. Kopott tanítók. Gazdák, akiknek teher az ünneplő, a cipő és a halk beszéd. Nyársnyelést, de legalább is cifra színielőadást váró parasztok.

Korlát nem bírta már Dánielné fészkelődéseit.

— Nekem ne dicsekedjék a mágnásaival, mert én Telegdi Dani grófnak is megmondtam a magáét!

— Mi? . . . Mi? — izgult Krammer, aki mint ahogy a tóban nem mert csak a part mellett úszni, úgy a gorombaságot is csak messziről, más szájában méltányolta.

— Képzeld, — pukkadozott Korlát, — hozzám jön a délután a fekete kávénál s azt kérdezi: „Szerkesztő úr tudja garantálni, hogy feleségem jó társaságban fog ma este fellépni?” — „Nyugodt lehet a gróf úr, hogy Erdélyben ma ez a legjobb társaság”. — Kifizettem.

Pálma sötéten, lankadottan vonult meg a kioszk háttérében. Rövid ruhája szárnyasan szétterült a padon, olyan volt, mint földre szédült biborlepke. Ratosnyay most elhanyagolta. Sokáig szórakoztatta a pompázatosan szép, ragyogóan kedves Telegdi Atala grófnőt. A program kezdetével be is kísérté a terembe. Később visszatért, erre-arra bókolt, még Annának is szentelt néhány pillanatot. Végre, mikor saját szereplése következett, odalépett a mélyen lehangolt leányhoz.

— Nem akar meghallgatni?

Pálma összerezzen, felemelte ná szomorú szemét.

Ratosnyay ezt a rezzenést tudomásul vette. Karján vitte be azután a leányt.

Magányosan, szinte félenken ült le Pálma a szereplőknek fenntartott oldalszékre. Meztelen karján érezte a férfi kezének nyomát. Egyéb semmi sem bízta, melengette. Eleddig, akárhol, akármi keserítette, csak ráemlékezett Bágya nagy, csodálkozó fekete szemére, hallgatag ajakára, mindent bevalló mosolyára, a gyöngédségre, ahogy Pálmavirágnak szólította. És akkor felderült, mintha drága szél hozna üdülést feléje. De most már ezek az emlékek elfakultak, tán el is rebbentek és nem volt ereje hozzá, visszahívni őket!

Szíve legmélyéig szomorú volt. — Mintha kicserélték volna az ő régi, könnyű, bolondos gyermeklelkét!

Ratosnyay hanyagul, minden izgalom nélkül jött ki az emelvényre. Világi módra hajolt meg és nagy közvetlenséggel indult el ajakáról a szó. — Putifárnéről csevegett. Mosta a fejét az ostoba Józsefnek, és dicsőítette a gyönyörű, élnivágyó asszonyt. Valóságos himnuszt zengett róla! És úgy füzte a gondolatokat, hogy lassanként megfordította a szíveket, legalább is kétséget lopott beléjük, vajjon igazán kinek van igaza, a Szentírásnak, vagy neki? — A telket csiklandó szellemjáték borzongatta a hallgatókat, ragyogó, meglepett arcok szegződtek a pódiumnak, mindössze egy-egy pap, egy-egy paraszt csóválta a fejét.

Ratosnyay mosolygott, kimérten, fölényesen, mint a bűvölő a sikerült mutatvány után. — Pálma összehasonlította ezt a képet egy másikkal. A karcsú, félszeg, szerény Bágyát látta újra, amint ott állott az első Virrasztó estélyen a gyötrő világításban és a hangja folyton akadozott . . . Még a ruha sem állt jól rajta, hiszen csak tizenhét decembere óta viselte a civilt. Ez pedig mily könnyedén szikráztatja a csillámló kígyók módjára összefont mondatokat!

Valóban kígyók voltak azok, és szikrák. Bebúj-
tak a vérbe és gyujtogattak.

Ez az összehasonlítás árulás volt már. Idáig nem
merte a kettőt látó lélekkel összemérni. Belső világá-
nak külön, távoli részeiben őrizte őket, jaj, csak kö-
zelébe ne jöjjön egyik a másiknak, jaj, csak küsz-
ködni ne érezze őket egymással odabent! . . . Állott
a két erő között és tépődött egyformán kétfelé. Most
lehajtotta a fejét. Sodródik már —

S aztán újra felpillantott. Sápadt arca kezdett
belülről kivilágosodni. „Lámpásokat gyujtott benne a
szenvedély” . . .

Mikor végre maga lépett a dobogóra, álmjárón,
majdnem kótyagosan, frissenhajtott versét lelken-
dezte bele a szeme előtt, szíve előtt kavargó zúrza-
varba. A verset, amelyet e pillanatig önmagától is
szégyelt:

*Szeretném, ha középkor lenne,
Hogy a testem véresre verjem,
Hogy a két térdem térdepeljen —*

*Hütlenség, érzem, érzem, hogy gyalázat!
Rúgd fel a testem, ezt a vályogházat,
Rúgd fel és kergesd lakóját, a lelkem
Át véres földön, száz temetőikerten,
Kergesd a pokol kapujáig.*

Mondta, mondta.

Ez a vers, — Ratosnyay érezte — fegyverletétel.
. . . Szünet után Korlát bekonferálta Annát, ki
magyar gyászban jelent meg. Pártájáról, amely sötét
gyöngysorokkal átfűzött hajfonataiból volt felrakva,
fátyolszerű fekete csipke hullt alá.

Egyetlen verset mondott, életének panaszát. Ma-
gamagát siratta a „Kert”-ben, amelynek boldog, szép
magányosságát egy idegen feldúlta.

Míg előadta, csodálkozott, hogy a közönség, mint
a halott, hallgat. Mikor a befejező sorhoz ért, és ki-
szakadt belőle a leányszív jajkiáltása: „Idegen, mért

jövé a kertbe?" — a termen döbbsentő változás ömlött el. Volt, aki sirt. Volt, aki brávót kiáltott. Sőt akadt, aki „hogy-volt”-ozott.

Egy szerelmi, halk panasznak?

Anna mélyen meghajolt. A taps úgy csapott fel alulról hozzá, mint az orkánpaskolta tenger a partnak.

A kijáratnál Dánielné magából kikelten esett neki.

— Ez nem eljárás, ez alacsony taktika, ez az én zsánerem!

A leány most sem tudta, mi történt.

— Nem érti? Egy óriási félreértésnek boldog áldozata. A verset a közönség a helyzetre alkalmazta, — gratulált Ajton. — Látja, azon töprengett, mi az a témakör, amely mindenkire szól. És akarata ellenére reátalált.

A leszerepeltek asztalokat hoztak a terrasra és elhelyezkedtek a vacsorához. Enyhe éjszaka volt, ami a hegyek közt ritkaságos. Lassanként mind egy-üvé gyűltek és az összetolt asztalok körül zárt társaságot alkottak. Korlát majdnem zsarnokian örködött Anna felett.

— Bocsásson meg nekünk most komoly, intern dolgaink vannak. — Tudatni akarom magával, hogy a Virrasztó szerkesztésében fontos változások küszöbén állunk. Én többé nem győzöm a munkát, hogy magam készítsem a csirizt is a címszalag-ragasztáshoz és magam törjek pálcát egy rosszul sikerült choryiambus felett is. Munkamegosztás vált szükségessé és egyben lehetővé. Szóval arra kérem, vállalja el az irodalmi rész szerkesztését.

— Dehiszen itt vannak kéznél Ajton, Ratosnyay, Krammer!

Korlát vékony, gúnyos hangon ismételte meg a neveket:

— Ajton, Ratosnyay, Krammer! — Nézze Zudor Anna! A szerénység a tehetség egy fokán túl már affektáció.

— De mikor én olyan messze leszek maguktól!

— Orbai Domokos, a mi vasutink, aki Incének is

elhordta a Virrasztókat, elvinné magának kéthetenként a kéziratanyagot és visszahozná megint hozzám.

— Nem tudok . . . ebben a percben nem tudok semmit mondani. Minden attól függ, hogyan fogok erre az esztendőre elhelyezkedni.

— De hiszen állásban van . . . tudtommal.

— Fuimus Troes.

Korlát mereven nézett az arcába.

— És ezt most mondja!

— Mert most voltam vele kénytelen!

— Semmi reménye, hogy állását visszanyerje?

— Majdnem semmi. A kollégium magamagát is alig bírja fenntartani. Nem, hogy a szárnya alá menekült többi iskolákat.

— És mégis — van-e valami terve?

— Rokonaim vannak Hunyadmegyében. Nevelőnőt keresnek egy kisleányhoz.

Korlát csaknem felkacagott, — de nem tágitott szándékától.

— Tehát megígéri, hogy elvállalja még Hunyadmegyében is a szerkesztői tiszteket? Szabad ráütnöm a pecsétet az alkura? — Hirtelen megcsókolta Anna kezét.

. . . Dánielné méregkeserű hangulatban volt. Szereplése az össze nem álló krém asszonyi bosszúságát váltotta ki belőle. Zudor elhalászta tőle a honleányi bút és szerelmes versein — észrevette — özsze-szemosolyogtak a mágnás kisasszonyok. — Egyéb reményei is füstbementek. Szerette volna például, ha Telegdiékkal vacsorálhat, de Korlát ráparancsolt, hogy üljön velük együtt, vagy aztán szakítson a Virrasztóval. Na és Ratosnyay! Rá sem néz most, hanem összebúvik Pálmával és bíborosodó arccal sugdosnak kettesben.

Az asszony előtt ez érthetetlen volt. A vézna, barnára sült, ágrólszakadt leány! Nem is szép, aztán modortalan. Toalettje pedig egyáltalán nincsen. Már Bágya színvallása is bosszantó sikere volt, elvégre a fiú jó családból való, még partie is . . . és most ez a Ratosnyay, akit viveurnak tartanak, raffinált értőnek,

bel-aminak! Aki, úgy látszik, mégsem érzi meg, hogy más asszonyon még az ing is selyem és nem látja, hogy kinek van a városon a legszebb lába!

— Mérgében kivörösödött, mint a pulyka és miközben másokkal társalgott, egyre Ratosnyay és Pálma beszédét figyelte.

A férfi észrevette ezt. Arcán mosoly jelent meg és a zsebébe nyúlt. Kivette onnan a legfrissebb Virasztót és a hátán írta:

— Folytassuk papíron.

Pálma rájött, miért kell ennek így lenni. De egyébként is örvendett az ötletnek. Olyan dolgok körül táncolt a beszéd, melyeknél a szó közvetlensége őket magukat is zavarta.

— Gyöngének érzem magamat. Semminek — vallotta.

— A Megváltók mindig gyöngék az élet gyakorlati dolgaiban. Az isteni küldetésre erősek.

— Félek, egyetlen éjtszaka káprázata az egész.

— A maga részéről?

— Nem.

— Akkor ne féljen. A síríg tartó, nagyszerű élet kezdete a mai napunk.

— De én nagyszerű életnek nemcsak a szerelmet tartom.

— Parancsoljon reám és én beállok tollammal komolyan az erdélyi gárdába. Eddig csak azért közeledtem hozzájok, hogy találkozhassem azzal, akit máshol fel nem lelhettem . . . Maga tudja, ki lehetnék, ha elszánnám magam. Pálma nélkül elvesztem az erdélyi küzdelemnek. Pálmával: a csillagos egékig szállok. A szerelem és alkotás kettős, örök szertartása lesz életünk —!

Mily kicsinynek, jelentéktelennek tűnt ehhez képest mindaz, amit Pálma Bágyával élt keresztül! Egy vízbe esett, szegényes virágszálnak, amelynek tovaúsztán legfeljebb elbámul a szem! — A fiú egész félénk ábrándozása, amely a maga tartózkodásában egyetlen csókiig merészkedett, oly messzin és valótlá-

nul csillant ide, mint hanyatló délibáb, mint nappalra égve felejtett, távoli lámpafény . . .

Irkáltak tovább. Mint két láng, amelyet összefúj a szél, hajoltak egybe a Virrasztó felett. — Dánielné már nem bírta tovább. Táncra hívta Krammert és bement vele a terembe.

Múlt az éjszaka. Egyszercsak szólította valaki Pálmát.

— Nem jössz haza?

. . . Nem jössz haza . . . Szívébe nyilallott. Honnan is jött el, hova int vissza ez a hang? — Vagy úgy, ez Anna. A szállóba hívja, aludni. Ki van sápadva az éjjelezéstől, amikor maga lángpiros tőle.

Most? Aludni? — Érezte, hogy Ratosnyay „nem”-et sugall. Megrázta fejét a nélkül, hogy felelne, különben nem is tudta, mi történik körülötte.

— Látja — rótták a finom, ideges, nőiesen szép betűk — ez Zudor, a papkisasszony. Mikor megérezhetné, hogy — káprázva életünk ránkszakadt csodájától — szívünknek aloevirág-nyílását lessük, hát aludni szólítja magát. Képes volna elszakítani minket egymástól!

Később két kívánságát vetette papírra: Palma ígérje meg, hogy Annával sohasem fog összeemelegedni. És fogadja meg főleg, hogy soha, de soha az életben Bágyával nem találkozik. —

A kioszk már majdnem üresen állott. Csak Dánielné és Korlát számolták még a jövedelmet és egyezkedtek az udvarszéki tűzoltózenészek karmesterével a fellépési díj körül. —

Anna ezalatt hazafelé ballagott Ajtonnal és Krammerrel. A Virrasztó belső ügyeit tárgyalták.

— Annának el *kell* fogadnia a felkínált tiszttel — ítélte Krammer.

— Én mégsem értem, miért nem adja át maguknak az irodalmi szerkesztést?

— Hát kérem. Nem tekintve azt, hogy magát többre tartja nálunk, magától nem is fél. Mert egy nő politikában nem élhet az írás által szerzett népszerűségével.

— Dehát hol van ma magyar politikai élet?

— Ennek is ütni fog az órája. Akármilyen keserves lesz, örökre tétlenül nem maradhatunk itten. — Na és Korlát hiú legény.

— Az én nézetem szerint a Virrasztó legnagyobb hiánya nem a szerkesztés, hanem a munkatársak csekély száma.

Ajton megnyugtatta Annát. A helyi munkatársak apadnak ugyan, legalább is ritkábban dolgoznak, mert lassan kiderül, ki a dilettáns, ki a hivatott író. Viszont a begyepesedett, vagy nyers, félig kiművelt agyak munkába állanak. Sárba és felejtésbe süppedt falvakból, soha eddig magukról hírt nem adó városkákból kéziratok érkeznek, szemetet érő, izzadságos firkálmányok között néha meglepő írásvirágokra bukkanni közöttük.

— Különben meglátja, ha átnézi a pályázat anyagát. Én belepillantottam pár kéziratba és azt hiszem, komoly felfedezések előtt állunk! A szellem terén mind kevésbbé félek. Más kérdés persze az anyagiak ügye.

— Kérlek, ne ijeszd el ezzel az árnyoldalla! Zudor Annát, elvégre melyik irodalmi szemlénk bírta egy félévnél tovább?

— Nem mondom, csodálatra méltó, ahogy egy esztendő óta pontosan megjelenünk, minden elsején és tizenötödikén. De hogy ezt az imponáló tényt mik előzik meg! Tagadhatatlan barátom, hogy a Virrasztónak a hatszáz előfizetővel sincsen reális bázisa, hisz ezt az összeget a nyomdaköltség majdnem felémészti! S ezért kénytelen aztán Korlát olyan fantasztikus megoldásokat keresni, mint volt a tavaszon a Virrasztó Részvénytársaság. Tud Anna erről?

— Hallottam valamit. — S az olyan jól beütött?

— Vicc lett belőle. — legyintett Krammer. — De keserű falat volt eleinte. A vállalkozás, amelyet mi az erdélyi génusz hadikölcsönének nevezünk. A bankárok egy része úgy vélekedett, hogy az elvérés szélén álló magyar pénzügyzetek most éppen . . . izé . . . új orientáció idején nem állhatnak ki a

placcra, mint a magyar kultúra védangyalai. A másik bankcsoport, a Csathó dinasztiaé még jobban begombolkozott. Nyíry ügyvéd csipős célzásokat is tett a Virrasztó internacionális voltára. Korlát végül is megsokallta a köntörfalazást, felugrott s rájuk kiáltott, mondják már ki nyíltan, hogy ő koszos, földnélküli zsidó, hogy nincs érdekükben egy krajcárt is adni neki, de a hazafiságai csak fogják be a szájukat! Becsapta rájuk az ajtót s otthagya faképnél az értekezletet.

— Ne felejtse Péter, Galambfalvit.

— Ő kivétel, ha jórészt hiúságból is teszi Mecsi bá, amit tesz. A bankja azonban útban van, hogy idegen kézbe kerüljön.

— És hogyan alakult meg ezek után mégis a részvénytársaság?

— Tisztára az írókból. Korlát, Krammer, Csángó, Tóth . . . és így tovább. Csupa szegény ember.

— És a jegyzések?

— Gondolhatja. Legtöbbet még azok jegyezték, akiket Korlát szürkéknek titulál. Az élet állóhelyein szorongó kicsinyek. Dánielné fogott csak pár nagyobb halat. Persze ezeken az összegeken is a csip-csup befolyó pénzek átka ült, s végül is előfizetési díjakká számítottuk át . . .

— Ígért magának fix fizetést? — fordult Krammer Annához.

— Háromszáz koronát ajánlott fel számonként.

— Többet, mint saját magának! Érdekes ember e. a Kálmán.

— Tulajdonképen mit ért Korlát azon, hogy a Virrasztó most már a legjobb kilátásokkal indul az új esztendőnek?

— Az igazság az, — felelte Ajton, — hogy kezdik már észrevenni, kicsoda Korlát Kálmán. Lassan kivilágosodik, hogy itt egy teljesen tisztakezű, bátor, sőt kíméletlen emberrel van dolguk, aki könnyen megszellőztetheti az érdekeltek lelkiismeretét.

Kiérték a főútra. Anna egy padot fedezett fel

a tömör, mozdulatlan fák alatt, derékig érő páfrányok között.

— Én leülnék egy keveset.

Csak Ajton települt melléje. Krammer fel és alá járt a sétányon, restellte bevallani, hogy a bozótban fél a kígyóktól.

Híre se jött még a szürkületnek. Az ég sötétbársony mezeje sűrűcsillagban állott. A leány hátradőlt és szembenézett a mennytől szinte leváló, szinte lebegő tejúttal. A férfit tiszta lélekáram járta át mellette, mintha kettejük között ősi közösségre, vérségi kapcsolásra eszmélne. Érezte, hogy Anna darab erdélyi romantikát, titkos erőforrást hozott magával közbük, amilyenel nem találkozott még merkantil jellegű városukban, hová sorsa verte. Követte a leány tekintetét és szíve szokatlan módon pattant fel.

— Igazság szerint Csabának le kellene szállani már azon a hídon!

Várt egy keveset, vajjon üzen-e vissza szomszédja titokbeszéddel. De csak Anna komoly, majdnem áhítatos arckifejezése válaszolt.

— Ki tudja, hátha már jelt adott — folytatta bizonytalanul és egyszerre megindultan is. — Hiszi-e, mondja, hogy annak, hogy mi most itt vagyunk, van valami súlya?

— Jó volna hinni, és hiszem is, de alázatból. Csodát . . . csak alázat tehet, — és ki tudja, mire, talán apjára gondolt, keskeny papkezeére a nyomorú málédarab felett.

— Látja, bevallom, hogy maga először hitette el velem a Virrasztónak küldött írásaival, hogy érdemes magával egykenyeret enni.

Anna eltette magában a vallomást, mint a mai este legszebb emlékét. Sokáig nem felelt semmit.

— De ha elfogadta, hogy érdemes vállalni itt az életet, akkor azt — bocsásson meg — valahogy könnyebb lélekkel kellene tennie.

A férfi feje alábbhullott s elfelejtette széteső háját hátrasímitani.

— Habent sua fata homines. Nem tudok vidám

bajótörött lenni . . . hiszen mi mindent elvesztettünk!
— A hazát elvesztettük, — mondta egyszerűen a leány, — de megtaláltuk, Ajton, a kötelességeinket.

Felállott és lassan megindult elszótalanodott társaival a föléjük boltozódó tejút alatt.

Mélyen, álomtalanul aludt el azután.

Virradt már, amikor felébredt. Léptek, suttogások zavarták a tornác felől. Tudta, hogy Pálmának kell jönnie, és felkelt, hogy a kulcsot visszafordítsa. — Az ablakon át ott látta kettőjüket, a hajnalpiros égbe rajzolódva.

Ratosnyay körülnézett, s aztán kitarja karját. Pálma beleesett az ölelésbe, mint a tudatlan gyermek a gyönyörű tűzbe. Majdnem ihletetten adta át magát a csóknak.

Anna visszafeküdt és meg sem moccan, amikor Pálma belépett.

III.

Milyen finom volt a régimódi, fekete selyem ruha azzal a sok hímezett tüllcsipkével, és hogy talált rája a hajszálfinom fonadékú, hosszú aranylánc! A rajtafüggő picinyke óra alig hallhatóan ketyegett, bizonyára azért, hogy meg ne riassza a szívet, amelyen nyugszik.

A keskeny kézen megfeszült a glazé-kesztyű, a lábón a kis cipő. Ma már nem is maradhat ily cseppesség egyetlen asszony lába sem.

Az arc is csak egy törékeny madárkáé. A bőr petyhüdten is gyöngéd, a száj hervadtan is nemes, biztosan metszett. A haj fehéren sem szegényes, ha-

nem ezüstre halványodott korona. Erre a szép koronára húzza rá a tollas bársonykalapot, a suhogó ruhára pedig bő selyemkabátot ölt, amelyet point-lace stólásgallér ékesít. Kezébe pár szál virágot vesz, gyöngyörű, exotikus szobavirágokat, amilyenek csak az ő keze alatt nyílnak. Megfosztja tőlük a házat, hogy még pompásabb virág költözzék be érettük: a rózsapiros öröm képében.

A kényelmes, tágas ebédlőből, a veranda pálmái alól a kőlépcsőre siet ki a kedves dáma, le a kapuig, mert a csirregő kanárilármán át hallja már a robogást.

— Ne félj, édes kicsi Zsolim — mondja a sápadt fiúnak, aki leugrik a kocsiról. De érzi, hogy a felsegítő kéz reszket.

— Jobb volna talán, édes mamikám, elhagyni az egészet. Én —

— Tel És ti okos férfiak mind! Mihez is értetek, mihelyt az idő ilyen dolgokban kicsit borongósra fordul. Majd eligazítom én. Majd meglátod, kit hozok bünbánóan ma visszafelé, itt, magam mellett!

— Ó, mamikám . . . de milyen szép valaki máma! Hanem várjon, be ne porosodjék az ünneplő ruhája!

A fiú visszafut a napsütött lépcsőkön és aztán lehozza a kicsit már viseltet, puha kocsitakarót. Ráteríti az anya ölére, kezét csókol. —

— A szája is remeg, — gondolja a dáma. — És milyen reménytelenül áll meg ott a legfelső lépcsőfokon!

A kocsi robog, néha nagyot zökken a kifoltozatlan, háborús aszfalton. A régóta nem nyírt fák ősziesen túlnőtték és elárnyalják az utcát széltiben. A házak előtt szétterpedtek az elnehezült estikebokrok . . .

A kedves kicsi dámának még sincsen őszi kedve. Valami csacsiságra számít, ami megzavarta a fiatalok szép harmóniáját. Hogyan fogja ő szétfújni azt a semmiséget. Mint a tüzes parázsról a könnyű fehér hamut. Aztán legalább meg is ismeri. Azt a hatalmas

vetélytársat, aki fia szívében el tudta őt homályosítani. Nem baj, nem baj. Csak az öröm piros virágnyílják ki megint a házban. —

Mennyit is kellett szomorkodniok az utóbbi hetekben! Amíg bevallotta, kisírta a kisfiú bánatát, mint hajdanában, amikor eltört volt a palatáblája. Ó Istenem, még valami nagyon borzasztó is eszébe juthatott volna a szegénynek.

Kis csipkezebkendőt vesz elő a dáma a gyöngös ridikülből és megtörli vele a szemét.

A kocsi felkanyarog a két temető között. Siketítően csattog a műtéglau-turkolat és elijeszti a csendes gondolatokat. Kétfelől integetnek a temetőrózsák. Bágyadtan lehel az őszi temetőszellő.

Miért is kell most már újra-újra elővenni a kis csipkezebkendőt? Nem, nem a csüggedéstől, hiszen csak nem csüggedhet ő a maga boldog küldetésében? Egyéb, a kisfia vallomásai rohanták meg: hogy éppen itt, a két temető között — itt andalogták át a májust, itt kísérte hazafelé, itt ujjongta el a leány a repeső tavaszi verset:

*Két temető közt telnevetek,
Két temető közt nem temetek!*

Az ő bohó kisiának, az ő bohó kisleánya.

Milyen sokszor is bánkódott hajdanán, míg a fiú a messziben hadapródkodott, hogy nincsen „otthonülő gyermeke”. Az ura mindig a gazdaságban, a vásárokon, a hivatalban. Volt idő, hogy este hazaért a hivatalból és vacsora után kocsira ült, kihajtott Kozsokányba. Hajnalig megadta ott az intézkedéseket az ispánnak és piros reggelre gördült vissza a fogat az udvarra. Sem nappal, sem éjjel nem volt vele otthon senkije.

A kicsi dámával, akit szülei Szamosújváron gyémántkőnek tartottak, cicomáztak, becézgettek. Ó, dehát szép volt, daliás volt a magyar kérő, vällig sem érték neki a szamosújvári göndörfekete gavallérok. Nagyon nehéz szívvél — szinte-szinte rossz

szívvel — adták oda neki mégis a drágaságos leányukat.

— Csak legalább ne volna eretnek, — sóhajtott a nagynéni és tüstént megmásította végrendeletét. S a kisfia most árulta el neki könnyek között hamiskodva:

— Mamikám, ő is eretnek!

— Ugyan menj el. A reformátusok nem is eretnekek, éppenúgy, mint mi örménykatolikusok.

Dehát hogy is lehetne eretnek az, akit maga a drága jó Szent Rózália, az ő védőszentje, ígért meg neki, lemosolyogva a házioltárról, amikor leánygyermekért esedezett.

— Akinek fia van, annak leánya is lehet.

Attól kezdve megesküdt, hogy bele nem szól majd a kisiú vágyaiba. Akit elébehoz, az szent lesz neki, a keblére fogadja.

. . . Csak egyszer látta! A pódiumon piros ruhában! De alig emlékszik reá, hiszen őt akkor csak a kisiának szereplése érdekelte — majd meghalt az izgalomtól és azután egész idő alatt a könnyeivel küszködött.

Most pedig . . . éppen odakanyarodik a kocsi a Telep utolsó villája elé, amelyik a ponkon áll és a legmesszebbre lát.

Nem tudja a járást a házban, de megtalálja, holtbiztosra. Az meg már eszébe sem jut, hogy ott hon ne lenne.

Kibonyolódik a takaróból, utasítja a kocsist és aztán megindul a keskeny lépcsőn, az összeboruló jázminbokrok alatt felfelé. Át a kékhamvas szőlőfürtökkel gazdag verandán, egyenest az ő ajtajának. Aprón lép, így tanulta meg kicsin és sohasem volt oka később sem: rászokni a megíramodásra, a kapkodásra.

Kopogtat.

A fiatal leány, aki odabent tétlenül üldögél a fejét körülzúgó, fényes álomraj közepette, felkel és rácsudálkozik. Ő mindenért rajong, ami szép, ami finom és eredeti. — Már pedig olyanvalaki nyit reá,

aki mintha most lépne le egy ódon képből, vagy egy halkszavú régies szindarabból. — Bizonyosan tévedés, hogy ide nyit be, de milyen kedves tévedés!

Elébeszökök az érkezőnek.

— Azt hiszem, nem engem tetszik keresni, mert én Tóth Pálma vagyok, Gálék a másik ajtó.

— De igen, éppen téged kereslek, kedves gyermekem — mondja a dáma és megfogja Pálma kezét. — Neked meg ki kell találnod, hogy én ki vagyok. Te poéta-lány vagy, aztán neked mindent megsűg a te istenáldotta szívecskéd.

Pálma a hanghordozásból hallja, hogy a szép matróna örmény és neki nincsen senki örmény ismerőse. Elmegy, minden elfogódás nélkül, az ablakig a látogató kezén, mert az jól meg akarja nézni.

— Kedvesem, hajolj ide hozzám, — mondja a kicsi dáma és közben az asztalra teszi le a gyönyörű virágokat. Aztán két keze közé fogja a napégett, kemény kún arcot és csókot nyom a szabadon hordott homlokra.

Milyen drága érintése van a kezének, az ajakának!

— Tessék . . . kérem tessék helyet foglalni — kérleli meghatottan.

A kicsi dáma leül, lehúzza kesztyűjét, és előrehajolva Pálma felé, boldogan mosolyog.

— Mondd gyermekem, szereted te a falut?

Aha! Pálma kezd tisztába jönni. Gálné a minap utazott és a vonaton összeismerkedett egy előkelő hölgygel, akinek pompás birtoka van a Kisküküllő mentén. És az megüzente neki, mily örömmel látná őt vendégül magánál. De hogy lehet egy magyar földesszony ilyen törékeny, délies virág?

— Nagyon, nagyon szeretem! Egyáltalán a szabad, szép természetet! Mindig beteg voltam Budapesten. Persze nagyságos asszonyomnak —

— Szólíts ezentúl csak Rozáli néninek.

— Édes Rozáli néni! A legnagyobb örömöm volna, ha falun lakhatnám! Nyaranként úgyis kiveszem benne a részemet!

— Hová szoktál kimenni kedvesem?

— Üvegcsürre a havasok alá. Parasztházikóban lakom; tejjel, zsendicével, ordával élek és lovagolok a kis mokány lovakon. Segítek fejni, szénát gyűjteni, forgatni.

— És jól érzed magadat?

— Mint hal a vízben! Borzasztóan szeretem a parasztnépeket, a beszédjüket, a szokásaikat. Olyan szép az, hogy Erdélyben mindig köszön a nép az ismeretlennek is. Még az agyafúrtságaikat is élvezem, mikor megjáratnak valamiben.

— Ó, te bolondos gyermek . . . Hát aztán, ha neked már ez is akkora öröm, mit vinnél véghez egy csinos kis kúrián, cselédnéppel a kezed alatt, ahol fonatni, szövetni, hímeztetni lehet, virágot ápolni, galambot nevelni!

— Én a kislibát imádom a legjobban. Gyerekkoromban a szájamba fogtam a csőrüket, úgy becézgettem őket.

A mosolygó kicsi dáma egyáltalán nem gondolja meg, hogy Pálma gazdasszonya csupa műkedvelősködés. Fő, hogy szereti a falut, a havast. Hogy nem irtózik a bozontos pakulároktól, bácsoktól. Hogy nem sóvárogja a társaságot, az ünneplést. Ő maga bizony városias asszony — nem sokat ült kint soha a hozományával megváltott ősi birtokon. De azért igen kedvesnek találta a nyári hónapok idején. És a fia! A fiú csak ott volt boldog.

— Képzeld el, kedvesem, a mi kúriánkat. Először is, ahogy behajt az ember a galambbúgos nagykapun, a kicsikertet látod. Az teli van rezedával, levendulával. Rózsafáink is vannak, sok a patyolatrózsa köztük. És ecetrózsa is van, amiből a befőttet főzöm. Szereted a befőttet? Na, nálam éppen szükség volna valakire, aki felnyalakodja.

— És milyen a ház?

— Az biza földszintes, nem valami fényes dolog, fiacskám. De szeretet sok fér el azért a boltja alatt. És négy öreg fenyőfa a négy sarkában. Te lelkem, százhárom esztendősek. És tudod, mint az alabárdo-

sok. A széles fehér lépcsők akárha várnák, hogy egy szép kis királyleány felszaladjon rajtuk!

Megsímogatta gyöngéden Pálma kipirult arcát.

— Csak tornác legyen. Hogy nyargalhassak azon. Én nem szeretek, nem is tudok lassan járni.

— Ámbitus van egész kereken, és elől egy kis nyitott veranda is.

— És az oszlopok ugye fehérek? Jaj, én már látom magam előtt! A szobákat is tudom, melyik hol van. Az ebédlő átvágja az egész épületet, ebből nyílnak az ajtók jobbra-balra.

— Dehát ki mondta ezt meg neked? Persze, persze a poétaszív! Az megsúgott mindent előre. Azt is biztosan, hogy az ebédlő hátsó ajtója üveges és ott ki lehet látni a keribe, a kertben pedig sok, sok verbéna nő magától már és petúnia. Azok közt áll a filegória. Ugyi, szeretsz lugasban ülni? Ott aztán könnyű szép verseket irogatni. Hátrább egy sor fenyőfa jó s csak azon túl a gyümölcsös s a veteményes. Úgy szeretném, ha kicsit nyalánk volnál! Már mi olyan fajták vagyunk, szeretünk etetni, kényeztetni.

— De én inkább koratavasszal vágnék ott lenni, ha van sok nyíló almafa. A nyíló almafa a legszebb virágos fa a világon. És hogy zsongják a méhek! Akkor aztán aludni alattuk. Felséges. Mint rózsaszínű, muzsikáló felhők alatt. A körtefa, a cseresznye távolról sem olyan szép. Hideg, fehér. Mintha hóban volna. Én édes Rozáli néni, mindenben a színest szeretem és a meleget.

— Én tudom azt. Találd ki honnan?

— A verseimből bizonyosan.

— Abból is, de máshonnan is. Én tudom azt, hogy neked van egy kicsi képed, amelyen csupa színes virág nyílik. Szép napsugaras kert van rajta.

Hamiskásan mosolygott a leány arcába és utána nyúlt az asztalon pihenő kezének.

— Ez igaz! Gál néni mesélte bizonyára.

— Dehoggy is. Én láttam annak a kis képnek — a te lelked fényképének — a másolatát. Találd ki,

hol függ az most is, mindennap friss őszirózsákkal megkoszorúzva?

Pálmán végigsuhan valami hűvös borzanás.

— Az ő ágya felett, ahol mi katolikusok szentképet őrzünk. Miért nézel reám olyan csudálkozva? Ellopta a szemével a te kis képedet és megfestette magának. Mi van ebben olyan riasztó? Istenem, hogy reszket a kezecskéd! Hát aztán így szégyelled te azt, ami a legnagyobb boldogság, áldás a világon? Édes kicsi leánykám! Igazad van, igazad van. Tapintatlan vagyok, ajtóstul rohanok a házba!

Elengedte a remegő, acélujjú kezét és ünnepélyesebben helyezkedett el.

— Hallgass meg, kedvesem — na de csak nem akarsz állva hallgatni, hogy úgy felpattantál a székről? Igaz, igaz, én is elfutottam az uram elől, amikor legelőször kezdte meg a komoly beszédet.

Pálma visszaült. Mert nem bírt volna ellenkezni a drága kicsi dámával, aki olyan boldognak látszott — és aki olyan szépeket ígért.

— Ezek a virágok . . . fogd ezeket a virágokat, nekem hoztam őket, mert mondom, tudtam, hogy szeretted a virágokat. Hiszen te is virág vagy. Pálma-virág . . . Így említ ő téged.

A lány már mozdult, hogy átvegye a laza csokrot — de hirtelen, az utolsó szavakra ölébe hullott a keze. Arca szokatlanul sápadt és éles volt, szinte merev.

— Nekem kedvesem, senkim sincsen a világon az én kicsi fiamon, Zsolin kívül. Azt tudod, hogy Zsolit az apja katonának nevelte, de igazság szerint nem a kettőjük jószántából. Egyedül a hadsegéd nagybácsi kedve miatt. Akkor Zsolinak fényes pálya ígérkezett. És ő olyan jó fiú. Beleegyezett. Hogy festeni szeret és verset írni, azt csak én tudtam akkor. „Rá fogok én erre is érni, mamikám,” mondta mindig nekem. „Csak ne szóljon apukának, mert aztán majd azon búsul, hogy nem lesz semmi előmenetelem. Majd írok én, festek én álnév alatt”. Ilyen drága lélek ő . . .

Milyen fényes lett az ügyis nagyon fényes sze-

me a kicsi dámának! Elmerengett, és nem látta meg a leány fájdalmas nyugtalankodását. Pedig Pálmának, mintha eleven szén — szén — szén pergett volna minden szóval a szívére.

— Most már persze nincsen szó arról, hogy Zsolt túl engedjem a határon. A karriert ugyan most is megcsinálná, hiszen az uram bátyja ma is az, aki volt. De mi lenne az ősi birtokkal? Meg nem tarthatnók bizonyára. Amíg én élek, volna valahogy, ispánnal, kulcsárnéval, — de nem, nem. Erre már nem is kell gondolnom. A jó Isten küldött nekünk valakit, akiért Zsoli örömmel mond le az egyenruháról. Nekem meg is szakadna a szívem, ha nem így volna, ha oly messziben kellene tudnom a kisfiamat.

Az utolsó szavakat remegve mondta, elnyujtva, ünnepélyesen. És most felemelkedett, hogy magához vonja Isten küldöttjét.

Pálma mozdulatlanul ült, félkönyökre támaszkodva. Könnyek peregtek alá halottsápadt arcán.

— Nem, nem! — kiáltotta mélyen, rekedten. — Ne tessék engem átölelni! — Hátrataszította lábával a széket és felállott.

A kicsi dáma csudálkozott, de nem volt megijedve.

— Gyermekeim, hiszen az előbb megcsókoltalak!

— Az előbb . . . az előbb! az más volt . . . édes jó Istenem!

Az ablak felé hátrált. Majdnem ki is tört hangozókogásban! És mégis készítette valami, hogy magát megkeményítse.

— Asszonyom, — hát nem mondta meg önnek a fia, hogy mi ketten . . . hogy közöttünk . . .

— Kedves gyermekeim, én jól tudom, hogy közöttetek valami kis elidegenedés van. Amikor visszajöttünk Kozsokányból, azonnal keresett téged, hogy beszámoljon neked és megkérjen feleségül. És te őt elkerülted. Persze, azt hitted, hogy ellefejtkezett rólad. Talán a hiúságodat is megsértette azzal, hogy nem lehetett melletted a szováta estélyen. Elfélékkel emészti magát folytonosan. Levélbe is tette a ment-

ségeit — és te mégsem fogadtad többet. Na kicsi-leányom, ilyen makacsság éppen elkél az én vajszívű fiacskám mellé. Nálunk fordítva volt, az urammal s velem. De látod kedvesem, mi postát sem kaptunk ott s így az estélynek sem vehettük hírét. Az új kormányzat beszüntette ott a postaállomást, de meg . . . no hadd súgom a füledbe, hogy zavarba ne hozzalak!

Odament az ablakig és hozzáhajolt a leányhoz.

— Körülnéztünk, rendezkedtünk. Mert látod, aztán befagy a világ és nem könnyű oda kijárni, negyven kilométert szánkán! És én azt akarom szívecském, hogy még a koratavaszon . . .

Pálma hátradobta fejét, hozzámerevült az ablakfélfához.

— Ó, ne . . . ne tessék . . . azt a szót kimondani!

A kicsi dáma ámulva nézte, és most már aggódni is kezdett. Pálma hangja élessé vált, mint a fojtogatott madaré.

— Én nem értelek! Hiszen ő megmondta, hogy szeretitek egymást. Megvallotta, hogy csókolta a homlokodat, hogy némán bár, de beleegyeztél, hogy szeressen! Te nem ámíthattad őt, te nem is látszol ámítónak. S ha pedig egyszer szeretted, el nem felejtetted, meg nem gyűlölhetted. Mert akkor . . . ha ez lehetséges volna . . . de nem, az nem lehetséges! Egy olyan angyali fiút!

Összekulcsolta a kezét Pálma előtt. És nézett, nézett, szinte könyörögve . . . És a szeme, az a hólyagos, szép nagy fekete szeme úgy, de úgy hasonlított egy másik szempárhoz . . . egy megtagadott mennyország csillagaihoz.

De Pálma úgy volt már, mint a részeg ember, aki a mámoron keresztül mindent tud, mindent átért, fájlal — de a mámort magában, maga körül nem tudja áthágni többet.

— Asszonyom . . . édes jó asszonyom — vacogta a foga között — tessék üljön csak le . . . és én akkor megmondom . . .

Látta elhelyezkedni a tétova, esdőszemű asz-

szonyt . . . maga is visszarogyott a székre, ahol az imént ült.

— Én szerettem az ön fiát . . . szerettem a nélkül, hogy számítottam volna rá . . . erre a megtiszteltetésre . . . hogy ő engem . . . én sohasem gondoltam tovább annál, hogy szeretem. De most már — mást szeretek.

Hihetetlen, legyőzetlen tekintet hullott reá az asszony szeméből.

— Az ön fia jó . . . én tudom, milyen nagyon drága. De — és ön ezt talán nem is érti meg egészen, éppen egy másik nagy feladat az, ami engem mellőle elszólit. Látja, hiszen megtehetném, hogy szó nélkül megtagadjak minden magyarázatot — de ön — én önhöz őszinte akarok lenni — érzem, hogy csak őszinte lehetek! Hogy meg vagyok tisztelve azzal, ha belépillant a szívembe. — Akiért én róla megfeledeztem, az bűnös, megtört, boldogtalan ember. De éppen az, hogy egy szegény kallódó lélek . . . asszonyom, — megérti ön ezt? Fiának nincs akkora szüksége reám, mint annak, aki elfoglalta helyét világomban!

— Gyermezem, hogy hiheted ezt? Senkinek a földön nincsen reád nagyobb szüksége. Szeret, ó, hogy szeret, te azt nem is tudod! És gondolj reá, tőled függ, hogy magyar kézben maradjon az ősi birtokunk! Hogy élet támadjon rajta —

— Egy lélek több, mint egy birtok, asszonyom. Értsen meg, könyörgök, hogy egy magyar lelket — nagy lelket — kell megmentenem a magyar alkotás számára! — Most már átszellemülten beszélt, most már a hang, az áthévülő arc szíven találta az anyát. Most már elhitte, hogy Palma másképen választott. — De akkor nem is szerette soha az ő fiát.

— Gyermezem — tett még egy halvány próbát — és az én fiam lelkére nem gondol? Az a lélek veszendőbe mehet, egy bűnös lélekért — őt hagyja elpusztulni, aki . . . aki soha senkinek sem vétett?

— Ő a kilencvenkilenc jó közül való, akihez át-pártoltam, az a századik, a megtérő bűnös — szolt

Pálma az igazmondó gyermekek kegyetlenségével.

— Ezt a szent példát én mindig nagyon különösnek — ha nem vétek kimondani: igazságtalannak érzem . . . mindegy. Szóval . . . mehetek már. Én mehetek már.

És bölintott. Ó, milyen szomorúan!

— Csak egyet nem értek — motyogta magamagának. — Miért hajtott eleinte úgy a szavamra. Én . . . én bántottam meg közben . . . ? Én vétettem el?

Palmát megrohanta valami, hogy leboruljon a viaszsápadt, reszkető asszony előtt, aki itt a szemeláttára mintha évekkel öregedett volna. Dehát van-e út visszafelé? Nem, nem. Inkább magyarázkodnia kell. — És megragadta a kezét és magyarázott. Hogy milyen fenséges az a férfi és hogy milyen nagy dolog az, amiért első szerelmét el kellett hagynia.

De ez mind nem érv egy anya előtt, egy gyermeket imádó, naiv anyaszív előtt. — Indult a dáma, nem is figyelve már.

— Bár sohase bánna meg, sohase bánna meg, amit velünk, vele tett! Fiam, szegény kicsi fiam —

És ment lefelé, megrogyva, szinte bicegve.

— Vigyen kocsikázni egyet — utasította a kocsist.

Úgy érezte, levegő kell, egyedüllét, úgy érezte, forog a világ, és az ő boldogtalan szíve a tengely, a körül forog.

Este volt, egészen este, amikorra hazaérkezett.

A szovátai kirándulás után még történt egy hajótörés. — Ahogy Korlát megjött és rákészült, hogy kialudja a félnapi kártyázást, — mert Anna fáradtságát arra használta fel, hogy végigalsózza Krammerrel az utat, — zárva találta lakásukat. Zárva, sőt lelakatolva!

Az ajtó előtt azonban, kitéve a tornácra becsapó esőnek, napsugárnak, a Virrasztó „phalanx”-ai sorakoztak. A torlasz tetején pedig félfülű papendeklikoffer éktelenkedett. Amikor Korlát ezt felemelte, a siralmas csomagból minden kifordult, amit a Virrasz-

tókon kívül még saját ingóságainak nevezhetett e földön. Sorvadt fehérneműk, rossz cipők, kalapok, gondozatlan orvosi műszerek és kéziratok. Sok-sok kézirat, össze-vissza keveredve. Szent Isten! A pályaművek is, a szétdobált jeligés levelekkel.

És még egy levél. — Ezt az írást azóta sem látta, amióta a gömbölyű betűk még ilyeneket róttak neki: „Szeretett, szépséges, imádott vőlegényem!” Most annál kevészavúbb, keményebb volt az, ami összerakódott belőlük. „Mivel sem az estélyre el nem akartál vinni, sem egy vasat itthon nem hagytál, a pohár betelt. Hogy az a szeplős béka kint volt s hogy ezért kellett nekem itthon ülni, azt jól tudom. A lábadd ide többet be ne tedd. Varrodát fogok nyitni és nincs reád szükségem. Mehetsz, ahová tetszik, Andort írasd be az internátusba, két hétre hazavittem, szüleimhez.”

Korlát kissé elüldögélt a Virrasztókon, mint valami hajótörött megmentett kincsein. Azon gondolkozott, hogy talán jobb így, mert legalább nem feketik vele most mindjárt aludni. Neki tulajdonképen égetően sürgős dolga van Csángó Benedekkel. Csak ez az átkozott koffer ne lenne! Mit tudjon csinálni vele? Ha pénze volna, szállodába cipelné, de pénzét átadta Ajtonnak, hogy cserélje be lejre apósa útján. Különben is a koffernek se füle, se zára. És ha belépillantva meglátnák, miből áll a vagyona Erdély vezető szellemének! Vagy ha egyetlen kézirat el találna veszni!

És sietni kell. Sietni . . . Csángó Benedeket hol tudná most felhajszolni? Vagy Rézmiest. Tőlük hallotta minapában, hogy a városi iskoláknál több tanári állás van üresedésben.

Spárgával kötötte a leszakadt kofferfűl csonkját az éphez. Legigazibb kincsét, a Virrasztóhalmazt nem kellett féltenie. Azt nem lopja el senki. — Fogta hát az otromba csomagot és megindult vele. Gyűrött volt, elizzadt, korompiszkos, arca kifényesedve. És bandukolt, cserélgetve terhét két keze között.

Estefeléig sikerült megtalálnia a két tanárt. S

akkor rohant velük Pünkösty tanácsoshoz, akinek előadta, hogy észszerű volna a tanári kart kiegészíteni, az állásokat betölteni, ameddig a tanács még jórészt magyar emberekből áll.

Pünkösty szavát adta, hogy a dolgot a legközelebbi ülésen előterjeszti. — Mint bankot nyert játékos, olyan hangulatban igyekezett most Korlát a postára. Sürgőnyt adott fel Annának, aki ezóta még haza sem érkezhetett.

— Hadd várja a küszöbön a meglepetés, — mondogatta.

Mikor ezt is elrendezte, mégiscsak érezni kezdte a fáradtságot. De hova menjen? Ajtonékhoz? Oda akárhogy is, de restelné . . . az a fiú mindig olyan vakító zsebkendőket húz elő és nem látta soha borotvátlanul. Akkor már inkább Krammerék . . . Igaz, hogy Zsuzskával szemben soha nem viselkedett valami gavallérmódon . . . izgatta az a nagy józanság, az a mindig kész vélemény, az a szinte férfihoz illő határozottsága.

— Jó estét, pardon, jöjjön csak, a Telegdi Dani gróf autóján érkeztem, az estélyen felolvasott verseimet is behoztam, kint felejtette, s pedig jönniök kell, ígérte!

Ez Dánielné, de igazán, mint a villámcsapás, oly váratlan.

— Keresem a városon, rögtön elindultam, a fodrászkisasszony mondta ondolálás közben, hogy mindenki beszéli, mi történt, hogy a felesége hazament, hogy a bőröndje ki van lökve az udvarra. Én segítek, mi ugyan éppen kosztosokat akartunk fogadni, most rekviráltattuk vissza a szobát a kapitánytól. Parkettes, van benne csap is, a fiamat elküldheti a Virrasztók után és Cuncikát is, jöjjön, csak olyan nyugodtan, mint haza!

Megfogta és behúzta a szerkesztőt a kapualjba, onnan fel a lépcsőn a verandára s a verandáról egy tágas utcai szobába, amelyben kényelmes bőrbútorok, széles beverő, pompás amerikai íróasztal állott. De

a szoba most el volt dülva: a szeretetlenül, gondatlanul lakott helyiségek lehangoló képét mutatta.

— Eredetileg a Daniel dolgozója, de minek, van neki a múzeumban, csak ma reggel ment ki a kapitány, az ágyneműt is összekente hajfestékkal, de ne aggódjék, a komorna elrendez, kimos mindent, takarít, tegye le a bőröndöt, addig menjen a kávéházba.

— A Virrasztókat kérem először elhozatni, még takarítás előtt. Ez mindennél fontosabb, már kaptak egy esőt a tegnap este. A köpenyegemmel vannak most beterítve. Igazat megvallva, egy vas beváltott pénzem sincsen, különben hordárt fogadnék . . .

— Fogja, nekem van három ötlejesem. Mutatóba kaptam egy Szovátán nyaraló bojárától.

Ezzel az új pénzzel, amelyet előbb jól szemügyre vett, mint új rabszolgaartóját az eladott fogoly, Korlát nem a kávéházba ment.

Felnézett az égre. A rekkenőség megint esőt ígért. Kocsit fogadott, elhajatott volt lakására, felrakta a Virrasztókat és visszarobogott velük a Dániel-né nyujtotta menedékhelyre.

(Vége az első kötetnek.)

097K

OSZK